

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПРИВАТНА УСТАНОВА ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ
«БЕЙТ-ХАНА»

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

на тему:

**ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО
НАВЧАННЯ У ШКОЛІ ДІТЕЙ 5-6 РОКІВ В УМОВАХ
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ**

Виконала: студентка групи _ЗПП-22-М
спеціальності 053 053 Психологія

_Цирульнікова Ганна Семенівна

Керівник:

Кандидат психологічних наук, доцент

Мотозюк Людмила Миколаївна

Дніпро-2023

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Теоретичні аспекти проблеми психологічної готовності дітей до навчання у школі.....	7
1.1. Наукові підходи вітчизняних та зарубіжних вчених до сутності та змісту поняття психологічної готовності дітей до навчання в школі.....	7
1.2. Психофізіологічні особливості розвитку дітей старшого дошкільного віку та основні причини невідповідності дітей до шкільного навчання...14	
1.3. Нормативні критерії психологічної готовності дитини до шкільного навчання.....	25
Висновки до розділу 1.....	34
Розділ 2. Стратегія роботи психологічної служби закладу дошкільної освіти щодо формування необхідних передумов навчальної діяльності.....	38
2.1. Взаємозв'язок, наступність, перспективність в освітньому процесі ЗДО і початкової школи: теоретичний аспект навчання.....	38
2.2. Методи діагностики особистісної, розумової та соціальної готовності до школи.....	53
2.3. Корекційно-розвивальні програми формування психологічної готовності дітей до навчання у школі в умовах закладу дошкільної освіти.	55
Висновки до розділу 2.....	58
Розділ 3. Дослідження психологічної готовності дітей до навчання на базі ЗДО № 3 «Оленка» Балтської міської ради Одеської області.....	60
3.1. Обґрунтування та організація етапів емпіричного дослідження формування психологічної готовності дітей до навчання у школі.....	60
3.2. Аналіз та інтерпретація даних, отриманих у результаті дослідження...	61
Висновки до розділу 3.....	75
Висновки.....	79
Список використаних джерел.....	83
Додатки.....	92

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сьогодні суспільство в Україні висуває нові вимоги до розвитку особистості, зокрема її емоційної сфери та інтелектуальної зони розвитку. Вирішення цього завдання тісно пов'язане з реалізацією Державної національної програми, Законом України «Про освіту», в яких визначено, що побудова демократичного суспільства, його розвиток значною мірою залежить від творчості, активності та емоційної стійкості його членів

[1 с. 318]. В Україні функціонує чітка система дошкільної освіти в якій особлива увага звертається на освіту вихованців старшого дошкільного віку, створення передумов для функціональної готовності дитини до шкільного навчання в умовах Нової української школи.

Підготовка дітей до навчання у школі – найважливіша та найглибша проблема, актуальність якої не втрачає свою значимість навіть у ситуації війни. Структура сучасної шкільної освіти, актуальні дані про можливості розвитку дитини у дошкільні роки, самоцінність дошкільного дитинства, його важливість для майбутнього становлення особистості, соціально-культурні процеси, що перетворюють сучасне суспільство-все це закономірно впливає на усвідомлення змісту готовності дитини до школи. Це складний, багатокомпонентний, тривалий і взаємозумовлений процес. Цією проблемою стурбовані всі: батьки, працівники ЗДО, вчителі, психологи, органи управління освітою, та кожен по своєму намагається розв'язати цю проблему [2. с. 49].

Широко і багатогранно дослідниками висвітлено психологічний підхід у визначенні готовності дитини до шкільного навчання (Л. Божович, Н. Гуткіна, В. Мухіна та ін.). Однак і досі у сучасній психології немає чіткої визначеності поняття психологічної готовності до шкільного навчання [3, с 7]. Актуальною лишається проблема структурних складників і критеріїв психологічної готовності дитини до шкільного навчання.

Ступінь досліджуваної проблеми. Питання підготовки дітей до школи вперше було теоретично обґрунтовано в праці Я. Коменського «Материнська

школа», вона є першою такою програмою з підготовки дітей до школи.

Проблемами підготовки дитини до школи займалися такі науковці, як: А. Богуш, Н. Бібік, М. Вашуленко, Н. Гавриш, О. Кононенко, С. Лавреньєва, Л. Пироженко, З. Плохій, К. Прищепа, Г. Суворова, А. Середницька та ін. Проблема наступності в навчанні і вихованні дітей старшого дошкільного віку досліджувалась такими педагогами і психологами, як: Л. Артемова, В. Крузь, Г. Лублянська, О. Проскура, О. Савченко, Д. Струннікова, О. Венгер, Ю. Гільбух, В. Дубровіна та ін. [4, с. 9]. Серед психологів над проблемою працювали Ш. Агринська, Л. Божович, В. Горбачова, Л. Маркова, Г. Щукіна. У теоретичних напрацюваннях Т. Ілляшенко, Л. Богуславська, С. Гончаренко, Л. Кондратенко, В. Щадрикова, обґрунтовані концептуальні положення готовності дитини до школи, структурні елементи, вікова характеристика готовності [5 с. 49].

Дослідження О. Кочерги, С. Ладивір, Т. Піроженко та інших науковців (психологів, фізіологів, педагогів) підтверджують посилення проблеми психологічної підготовки дітей до школи у зв'язку з переходом до навчання з 6-річного віку [6. с. 141]. В умовах реформування освітньої галузі дошкільна освіта має забезпечувати системний розвиток дитини, формувати її особистісну культуру, сприяти самореалізації, саморозвитку дитини і здійснювати підготовку до навчання в школі.

Проте, не зважаючи на активне дослідження окресленої проблематики, у прикладному аспекті проблема формування готовності дитини до навчання у школі в умовах ЗДО – є мозаїчною картиною різноманітних окремих методик, програм, підходів і положень. Актуальність порушеної проблеми, доцільність узагальнення сучасного методичного інструментарію психологічної практики розвитку та діагностики, готовності дітей до шкільного навчання, зумовили вибір теми дипломного дослідження: «Формування психологічної готовності до навчання у школі дітей 5-6 років в умовах дошкільної освіти».

Об'єкт дослідження – психологічна готовність дітей до навчання у школі.

Предмет дослідження – стратегія роботи психологічної служби закладу

дошкільної освіти щодо формування необхідних передумов навчальної діяльності.

Мета дослідження – розкрити специфіку діагностики психологічної готовності дітей до школи, її методичного забезпечення, засобів формування готовності до шкільного навчання в умовах ЗДО, та емпірично дослідити особливості психологічної готовності до навчання у школі дітей 5-6 років.

Гіпотеза дослідження: своєчасна диференціація дітей старшого дошкільного віку за готовністю до шкільного навчання в умовах ЗДО дозволяє оптимізувати корекційно-розвивальну роботу щодо усунення причини психологічної невідповідності дітей до школи.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми психологічної готовності дітей до навчання у школі у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі.

2. Розкрити психофізіологічні особливості розвитку дітей 5-6 років, що впливають на їх рівень психологічної готовності до навчання та виокремити основні причини невідповідності дітей до шкільного навчання.

3. Систематизувати нормативні критерії психологічної готовності дитини до шкільного навчання.

4. Узагальнити особливості роботи психологічної служби закладу дошкільної освіти щодо формування необхідних передумов навчальної діяльності.

5. Проаналізувати сучасний методичний інструментарій забезпечення диференціації дітей старшого дошкільного віку за готовністю до шкільного навчання та засоби психологічної корекційно-розвивальної практики у ЗДО.

6. Провести дослідження психологічної готовності дітей до навчання у школі на базі ЗДО № 3 «Оленка» Балтської міської ради Одеської області.

Для розв'язання поставлених завдань у дослідженні було використано такі методи:

- теоретичні: аналіз, синтез, систематизацію, узагальнення, порівняння, класифікацію матеріалів фахової літератури з окресленої проблематики;

- емпіричні: узагальнення досвіду психологічної практики; спостереження, бесіди з дітьми, опитування, стандартизовані психологічні методики: орієнтаційний тест шкільної зрілості Керна-Йерасека, орієнтаційний тест шкільної зрілості Керна-Йерасека (бесіда), «Графічний диктант» (за Д. Ельконіним), «Будиночок» (за Н. Гуткіною), методика «Драбинка» (за В. Щур), тест «Кругозір», «Тест тривожності Р. Тремпл, М. Доркі, В. Амен», проєктивна методика «Малюнок людини (за К. Маховер), тест «Чого не вистачає» (розроблений Р. Немовим), методика «Бесіда про школу» (Т. Нежнова), тест «Психологічна та соціальна готовність до школи», методика «Заучування 10 слів (за А. Лурієм).

Наукова новизна дослідження полягає у визначенні впливу своєчасної діагностики та корекційно-розвивальної роботи з дітьми 5-6 років в умовах закладу дошкільної освіти на формування передумов успішного навчання у школі.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження доповідались на педраді та педагогічній конференції в м. Балта Одеської області.

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилось в місті Балта Одеської області у дошкільному закладі освіти ясла-садок № 3 «Оленка» Балтської міської ради.

Структура та обсяг магістерського дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загального висновку, списку використаних джерел-109, додатків -9. Основний зміст роботи викладено на 90 сторінках. Загальний обсяг роботи становить-125 сторінок. Робота містить 4 таблиці , 8 графіків, 1 малюнок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДІТЕЙ ДО ШКОЛИ В УМОВАХ ЗДО

1.1. Наукові підходи вітчизняних та зарубіжних вчених до сутності та змісту поняття психологічної готовності дітей до навчання у школі

У концепції 12-річної загальноосвітньої школи, на основі якої в нашій країні реформується система загальної середньої освіти, передбачено початок навчання дітей з шести років. При цьому зазначається, що виняток становлять ті діти, які за висновками лікарів та психологів виявляють ознаки шкільної незрілості [7, с. 1].

Готовність до школи в сучасних умовах розглядається насамперед, як готовність до шкільного навчання чи навчальної діяльності.

На сьогодні не існує чіткого визначення готовності до навчання. У літературі визначаються різні визначення цього поняття – «шкільна зрілість», «готовність до навчання», «готовність до школи», «шкільна готовність», «підготовленість до школи».

У психологічному словнику поняття «готовність до шкільного навчання» розглядається, як сукупність морфо-фізіологічних особливостей дитини старшого дошкільного віку, яка забезпечує успішний перехід до систематичного, організованого шкільного навчання. Готовність до шкільного навчання – це бажання і усвідомлення необхідності вчитися, що виникає в результаті соціального дозрівання дитини, появи у неї внутрішніх протиріч, які визначають мотивацію до навчальної діяльності [8, с. 177].

«Шкільна зрілість», на думку багатьох авторів, – це такий рівень морфо-функціонального розвитку, за якого вимоги і навантаження систематичного навчання в школі, новий режим дня і життя не будуть важкими або непосильними для дитини [9, с. 10].

На сьогодні існує декілька наукових світоглядів щодо проблеми психологічної готовності дитини до школи. Наукові дослідження першого

наукового підходу, зосереджені на формуванні у дошкільників певних вмінь та навичок, які необхідні для навчання в школі з раннього віку [2; 7; 20; 21].

Представники другого підходу, з одного боку, розглядають вимоги, які висуваються перед дитиною з боку загальноосвітнього закладу, а з іншого – особливості новоутворень та змін у психічному розвитку дитини, яка приступає до навчання в школі: певний рівень розвитку пізнавальних захоплень та інтересів, готовність до змін у соціальній позиції, бажання засвоювати нові знання. У шестирічній дитини повинна бути сформована опосередкована мотивація, самооцінка внутрішньої етичної інстанції. Саме сукупність перелічених нами психологічних властивостей та якостей складає, на думку представників другого підходу, психологічну готовність до шкільного навчання [2].

Третій підхід передбачає дослідження генезису окремих компонентів учбової діяльності та виявлення оптимальних шляхів для їх формування на організованих спеціально метою підготовки до школи заняттях [7].

Четвертий підхід передбачає розгляд єдиного психологічного новоутворення – здатності дошкільника відповідати основним правилам, нормам і вимогам, які ставить дорослий [20; 22].

Саме в дошкільному віці закладаються емоційні ставлення до життя, до оточуючих. Інтелектуальний розвиток шестирічної дитини зумовлює наявність або відсутність стимулів, а також в подальшому поведінку і спосіб мислення особистості загалом.

Зокрема дослідниця В. Мухіна наголошує, що в готовності до шкільного навчання основним є бажання вчитися та усвідомлення дитиною необхідності у навчальній діяльності, пізнанні нового, яке виникає як результат її соціальної зрілості, появи внутрішніх протиріч, що сприяють розвитку мотивації до навчальної діяльності [10, с. 221]. Готовність дошкільника до навчання, на думку Д. Ельконіна, передбачає засвоєння соціальних норм та правил, тобто цілісної системи соціальних відносин дитини та дорослого [11, с. 230]. Дослідницею Л. Божович введено поняття «внутрішня позиція школяра», яке вона трактує як

нове ставлення дитини до оточення, що виникає, коли дитина починає навчатись у школі [12, с. 234]. На наш погляд, найбільш повне визначення «готовності до школи» подається у трактуванні Л. Венгера, під яким дослідник розуміє певний набір знань й умінь, а також присутність всіх інших елементів, хоча рівень їхнього розвитку може бути різний. Складовою цього набору якостей, насамперед, є мотивація, особистісна готовність, що передбачає «внутрішню позицію школяра», вольову й інтелектуальну готовність [13, с. 131].

Останнім часом велика увага приділяється проблемі підготовки дошкільника до школи зарубіжними дослідниками. На думку С. Штребеля, А. Керна, Й. Ірасека [9], дитині були притаманні такі характеристики учня як: високий рівень розумового розвитку, емоційна та соціальна зрілість. Психічна сфера включає здатність дитини до розрізнення сприйняття, свободи уваги, аналітичного мислення. Під емоційною зрілістю часто дослідники розуміють емоційну компетентність, «м'які навички», психічно-емоційну стійкість дитини, а також майже відсутність імпульсивних поведінкових реакцій. Соціальна зрілість зумовлена потребою дитини у спілкуванні з іншими дітьми, вмінням приймати інтереси та умови груп дітей, здатність приймати та виконувати соціальну роль учня в соціальній ситуації школи. У контексті нашої роботи викликає інтерес дослідження Ф. Ілга, Л. Еймса, яке розглядає параметри готовності дошкільника до школи. У результаті роботи дослідниками було створено спеціальну систему завдань, яка дозволила діагностувати дітей від 5 до 10 років [19]. Розроблені в результаті дослідження тести мають практичну цінність і прогностичну здатність. Окрім пробних завдань та вправ, автори пропонують, у разі неготовності дитини до школи, забрати її з освітнього закладу і за допомогою численних тренувальних вправ, довести до вищого рівня готовності.

Незважаючи на різноманітність позицій, у всіх згаданих авторів є чимало спільного. Багато хто з них при дослідженні готовності дитини до шкільного навчання, користується поняттям «шкільна зрілість», виходячи з концепції, відповідно до якої виникнення цієї зрілості зумовлено в основному

індивідуальними особливостями генезису вроджених задатків дитини, які на їхню думку істотно не залежать від соціальних умов життя й виховання. Основна увага концепції зосереджена на розробці тестів для діагностики рівня шкільної зрілості дітей. Лише незначна кількість зарубіжних дослідників (В. Вронфенвеннер, Г. Врунер) критикують положення цієї концепції і підкреслюють важливу роль соціальних факторів, особливостей умов соціалізації та сімейного виховання в її виникненні [37].

Аналізуючи зарубіжні і вітчизняні дослідження з проблеми готовності дитини до школи, можна підсумувати, що основна увага зарубіжних психологів-дослідників сконцентрована на розробці тестів, а теоретичні аспекти в той же час висвітлені, на нашу думку, недостатньо.

Складовими компонентами психологічної готовності дитини до школи є: мотиваційна (особистісна), соціальна, інтелектуальна, емоційно – вольова готовність.

Мотиваційна готовність передбачає у дитини наявність бажання вчитися, пізнавати нове. У дослідженнях А. Маркової, Т. Матіс, А. Орлова показано, що виникнення усвідомленого ставлення дитини до школи визначається способом подачі інформації про неї. Важливо, щоб відомості про школу були не тільки зрозумілі, але й відчуті дітьми. Емоційний досвід забезпечує включення дітей у діяльність, що активізує як мислення, так і почуття [52,с. 335].

Дослідники виділяють дві групи мотивів навчання:

1. Широкі соціальні мотиви навчання або мотиви, які пов'язані з потребами дитини в спілкуванні з іншими людьми, у їхній оцінці й схваленні, з бажанням дитини зайняти певне місце в системі доступних йому суспільних відносин.

2. Мотиви, пов'язані безпосередньо з навчальною діяльністю, або пізнавальні інтереси дітей, потреба в інтелектуальній активності й в оволодінні новими вміннями, навичками й знаннями.

Особистісна готовність до школи проявляється у ставленні дитини до шкільного колективу, вчителів і навчальної діяльності, включає розвиток та становлення в дітей таких якостей, які допомогли б їм у спілкуванні з учителями

й однокласниками.

Інтелектуальна готовність передбачає наявність у дитини кругозору, запасу конкретних знань. Дитина повинна володіти планомірним і розчленованим сприйняттям, елементами теоретичного відношення до досліджуваного матеріалу, узагальненими формами мислення й основних логічних операцій, значеннєвим запам'ятовуванням. Інтелектуальна готовність також передбачає формування у дитини початкових умінь в області навчальної діяльності, зокрема, уміння виділити навчальне завдання й перетворити його в самостійну мету діяльності.

Дослідник В. Давидов вважає, що дитина повинна володіти розумовими операціями, уміти узагальнювати й диференціювати предмети і явища навколишнього світу, вміти планувати свою діяльність і здійснювати самоконтроль. При цьому, особливо важливо закріпити позитивне відношення до навчання, здатність до саморегуляції поведінки й прояв вольових зусиль для виконання поставлених завдань [52,с. 335].

У вітчизняній психології при вивченні інтелектуального компонента психологічної готовності до школи загалом акцент робиться не на обсяг засвоєних дитиною знань, а на рівень розвитку інтелектуальних процесів. Тобто дитина повинна вміти виділяти істотне в явищах навколишньої дійсності, вміти порівнювати їх, бачити подібне й відмінне; вона повинна навчитися міркувати, знаходити причини явищ, робити висновки.

Соціальна готовність дитини до навчання в школі передбачає вміння встановлювати відносини з старшими і ровесниками. Ця готовність містить в собі формування у дітей якостей, які допоможуть їй у становленні зв'язків з однолітками, а також у спілкуванні з дорослими. Кожну дитину необхідно діагностувати на її готовність до школи, щоб потім уникнути небажаних складностей в адаптації і в процесі навчання.

Соціальна готовність включає також в себе потребу дитини в спілкуванні з ровесниками і вмінні знаходити контакт між членами колективу, а також необхідність дотримуватись правил, встановлених у ньому.

Вагому роль у процесі підготовки дитини до школи відіграє й емоційно-вольова готовність, зокрема, вміння дошкільника доволно керувати своєю поведінкою, пізнавальною активністю, спрямовувати її на розв'язання навчальних завдань тощо. Навчання в школі має бути для дитини джерелом позитивних емоцій, що допомагає їй знайти своє місце серед однолітків, підтримує впевненість у собі, у своїх силах. Важливо, щоб ці позитивні емоції пов'язувались із навчальною діяльністю, її процесом та першими результатами.

Діяльність, спілкування з оточуючим світом виступає джерелом емоційних переживань дитини. Освоєння у дошкільному віці нових, змістовніших видів діяльності сприяє розвитку глибоких та стійкіших емоцій, пов'язаних не лише з близькими, а й з віддаленими цілями, не тільки з тими об'єктами, що дитина сприймає, а й тими, які уявляє.

У дошкільників часто можуть виникати специфічні емоційні реакції: страхи, зриви, підвищена слізливість, агресивність, загальмованість або гіперактивність, замкненість, невпевненість в собі тощо. Діти бояться іти до школи, бояться відповісти «не правильно», самостійно щось виконати, виявитися гіршими за інших. У дослідженнях Н. Самойкіної доведено, що тривала напруга, у якій перебуває 65-69% дітей, викликає серйозні зміни в механізмі саморегуляції поведінки, знижує продуктивність пізнавальних процесів, виникають комунікативні проблеми.

Відтак, вивчення емоційних станів молодших школярів є важливим етапом у створенні особливої емоційної атмосфери та умов для успішного навчання дитини. Усе це не тільки сприятиме успішному розвитку психіки дитини, але й допоможе створити реальні умови для її нормального психічного та інтелектуального розвитку.

Безперечно, важливим є врахування морального розвитку дитини. Важливе значення у формуванні моральних почуттів мають дитячі уявлення про позитивні еталони, що дозволяють передбачати емоційні наслідки власної поведінки, завчасно переживати задоволення від її схвалення як «хорошої» або ж невдоволення від її оцінки як «поганої». Таке емоційне осмислення відіграє

вирішальну роль у формуванні моральної поведінки дошкільника.

[52,с. 335].

Отже проблема готовності дитини до школи була сформована декілька десятиліть тому, хоча до сьогодні в реальній практиці, психологічній та педагогічній науці існують розбіжності щодо розуміння і трактування понять «підготовка до школи», «готовність до школи», «шкільна зрілість», «дошкільна зрілість». Більшість практиків сходяться в думці, що ці поняття мають синонімічне значення – багатоконпонентне утворення. Відповідно до розуміння сутності, структури та компонентів готовності дитини до навчання визначаються її основні критерії й параметри. У структурі готовності, як ми вже зазначили найчастіше виділяють наступні компоненти: морфологічну (фізичну) готовність, психологічну та соціальну, психологічна готовність це необхідний і достатній рівень психічного розвитку дитини для засвоєння шкільної навчальної програми в умовах навчання в колективі однолітків. Психологічна готовність дитини до шкільного навчання – це один з найважливіших підсумків психічного розвитку в період дошкільного дитинства, показник дошкільної зрілості майбутнього першокласника.

Але аналізуючи зарубіжні і вітчизняні дослідження з проблеми готовності дитини до школи, можна підсумувати, що основна увага зарубіжних психологів-дослідників сконцентована на розробці тестів, а теоретичні аспекти в той же час висвітлені, на нашу думку, недостатньо.

1.2. Психофізіологічні особливості розвитку дітей старшого дошкільного віку та основні причини невідповідності дітей до шкільного навчання

Дошкільний вік – сенситивний період для розвитку багатьох людських здібностей, засвоєння знань і умінь. Тому дошкільне навчання та виховання є традиційним і розвиненим напрямком педагогіки. Форми і методи навчання в дошкільному віці пов'язані з грою і предметною діяльністю [14, с. 98]. Дошкільне дитинство охоплює молодший, середній дошкільний вік та старший дошкільний вік. На цьому етапі складається нова соціальна ситуація розвитку, провідною діяльністю стає гра, під час якої дошкільники опановують інші види діяльності, виникають важливі новоутворення у психічних та особистісних сферах, відбувається інтенсивний інтелектуальний розвиток дитини, формується готовність до навчання у школі [15, с. 141].

Після періоду гармонійного зростання у перші роки дошкільного дитинства у шестирічок відбуваються якісні зміни у побудові тіла: воно набирає типову «шкільну форму». Тобто мова йде про формування у цьому віці первісних форм, характерних для жіночої та чоловічої конституції. Радикальні зміни відбуваються і у в центральній нервовій системі. Збільшується маса мозку, який на кінець шостого року досягає 1350 г, що становить 90% маси мозку дорослої людини. Розвиваються і його функції. Це виявляється у тому, що значно зростають порівняно з попередніми стадіями розвитку дитини сила і роль гальмівних процесів, зокрема, удосконалюється умовне і диференційоване гальмування. Ускладняється і сама структура аналітико-синтетичної діяльності. Так, утворення нових нервових зв'язків відбувається за безпосередньою участю другої сигнальної системи, тобто в обох сигнальних системах одночасно. Завдяки цьому розширюється сфера впливу на розвиток діяльності дитини словесних подразників або сигналів. Нервова система дітей шостого року життя дуже вразлива, і тому для подальшого встановлення та закріплення врівноваженої взаємодії процесів збудження й гальмування потрібно подбати

про раціональну зміну навантаження та спокою, напруження і розрядки, в процесі організації життєдіяльності старших дошкільників. Нормальний фізичний розвиток дитини має величезне значення для формування особистості. Однак психічний розвиток визначається не тільки ним, а здійснюється внаслідок активної взаємодії дитини з найближчим соціальним середовищем [16, с 376].

Соціальна структура розвитку дитини старшого дошкільного віку суттєво змінюється порівняно з попередніми роками її життя. У зв'язку з необхідністю підготовки до шкільного навчання зростають вимоги до дитини – дошкільника з боку дорослих, як до суб'єкта різних видів предметно-практичної діяльності і спілкування. У рамках кожної вікової групи утворюється «дитяча спільність» (механізм дії якої подібний до функціонування громадської думки), активно формує оцінне ставлення дитини до себе. При цьому оцінне ставлення членів дитячої групи до окремої дитини може не збігатися з оцінним ставленням до неї дорослих [17, с 360].

Збагачення індивідуального й суспільного досвіду дитини в процесі гри, та інших видів діяльності, засвоєння нею під впливом цілеспрямованої педагогічної роботи, правил і норм співжиття у колективі, загальнолюдських моральних цінностей, як регуляторів соціально належної поведінки приводить наприкінці старшого дошкільного віку до ґрунтовних якісних змін у психіці дітей. Якщо дитина розвивається нормально, то зміни у її психіці стають передумовами формування шкільної зрілості. Найбільш суттєві зміни, які охоплюють різні психічні сфери дітей старшого дошкільного віку (пізнавальну, вольову, емоційну) – свідчать про те, що цей вік є переломним, багатим на такі новоутворення, які забезпечують перехід дитини до систематичного шкільного навчання.

Коротко охарактеризуємо ці зміни. На шостому році життя дитини є уже достатньо установленими і функціонально дієвими такі «внутрішні інстанції» підростаючої особистості, як її образ «Я». Самооцінка, самолюбство, рівень домагань, особистісні очікування та інше, які опосередковують будь-які види активності дитини й дають змогу їй діяти самостійно – «від імені власного «Я».

Поява цих інстанцій, як регуляторів діяльності і поведінки – є свідченням диференціації внутрішнього і зовнішнього боку особистості дитини і розвитку у неї здатності діяти довільно, згідно з поставленою метою, попри ситуативні афективно забарвлені спонуки, що відволікають від цієї мети [18, с. 376]. З названими фундаментальними новоутвореннями особистості старшого дошкільника органічно пов'язана його установка на досягнення бажаного результату в різних видах діяльності. Бажаний результат – це той, який відповідає рівню домагань дитини. Зазначена установка ґрунтується на одному з найважливіших новоутворень дошкільного дитинства (його другої половини) – супідрядності мотивів. Тобто діяльність старших дошкільників дедалі більше спускається не окремими, ізольованими від інших мотивами, що не пов'язані одне з одним або навіть вступають між собою у конфлікт, а певною системою мотивів, де провідні, найбільш значущі для досягнення успіхів в діяльності, набувають провідного значення і підкоряють собі більш часткові, ситуативні мотиви, які гальмують процес досягнення результату. Завдяки цьому й розвивається здатність дитини до морального вибору, що дає змогу їй діяти свідомо, самостійно, відповідно до суспільно значущих вимог [19, с. 128].

На основі зазначених змін формується довільність поведінки і нове ставлення дитини до себе, до своїх можливостей та вчинків. Оволодіння вміннями керувати собою, регулювати власні наміри, дії та вчинки виділяється як окреме завдання. Дитина вже більш-менш реально оцінює свої можливості щодо здійснення того чи іншого завдання: «можу», «не можу», «це у мене не вийде» тощо. Створюється відповідний ґрунт для усвідомлення дитиною своїх особистих властивостей, які формуються у неї в процесі різних видів діяльності і спілкування під впливом оцінного ставлення оточуючих.

Розвиток взаємин дитини з дорослими та однолітками піднімається (порівняно з молодшим дошкільним віком), на якісно новий ступінь. У процесі комунікативної діяльності старших дошкільників формується одна з найспецифічних людських властивостей – здатність до рефлексії. Ця здатність полягає у тому, що дитина починає оцінювати себе з точки зору інших людей,

вона навчається ніби збоку аналізувати свої дії, приймати рішення, враховуючи при цьому можливу реакцію на її дії партнерів по спілкуванню. Її здатність до рефлексії пов'язане і таке новоутворення старшого дошкільного віку, як антиципація, тобто передбачення можливих дій та оцінок з боку інших, упередження тієї чи іншої ситуації [20, с. 165].

Описані новоутворення у сфері особистості за правильних умов виховання закономірно ведуть до позитивних зрушень у розвитку всіх психічних процесів – сприймання, пам'яті, уяви, мислення та ін. Ці процеси у старшому дошкільному віці набувають довільного характеру, збагачуються за змістом та вдосконалюються за своїми регулятивними функціями. Так, істотним показником зрушень у психічних процесів дитини старшого дошкільного віку є виникнення у неї певних форм довільної уваги, завдяки чому дитина вже здатна підпорядковувати свою увагу вимогам вихователя, зосереджуватися, керувати своєю психічною діяльністю. Її сприймання предметів та явищ формуються, як відносно самостійний процес (у ранньому дитинстві, як відомо, сприймання невіддільне від діяльності дитини з предметами). Старші дошкільники виявляють риси більш стійкого і цілеспрямованого сприймання, ніж діти молодшого дошкільного віку. У їхнє сприймання дедалі більше включається процесигнальні зв'язки, які додають йому узагальнюючого характеру, тобто сприймання старших дошкільників стає категоріальним. Діти цього віку здатні вже до вибіркового й усвідомленого запам'ятовування. Отже, їхня пам'ять набуває якісно нових особливостей. Серед них найголовніша – це довільність процесів запам'ятовування та відтворення. З цією особливістю органічно пов'язані і такі, як більша міцність пам'яті та її досить широкий обсяг, який значно збільшується під кінець дошкільного віку завдяки згуртованню дитиною життєвого досвіду.

Істотні зміни відбуваються у розвитку мислення старшого дошкільника. Воно підноситься на новий рівень розвитку. Це виявляється в умінні не тільки оперувати уявленнями, а й у збагаченні місту цих уявлень. Крім того, дитина стає здатною оперувати не лише поодинокими чуттєвими образами предметів, а й в

більш узагальненими уявленнями у яких об'єднуються і поодинокі враження, і судження про ці предмети. Це означає, що мислення дитини відокремлюється від сприймання, і водночас, від практичної дії, і стає відносно самостійним процесом. Залишаючись ще переважно наочно-образним, воно поступово робиться словесним. Формування у другій половині дошкільного віку форм словесного (вербального) мислення, є надзвичайно важливим у тому відношенні, що дитина готується до засвоєння розумових дій, характерних для шкільного навчання.

У нерозривному зв'язку з розвитком мислення дитини здійснюється і її мовний розвиток. На кінець шостого року діти загалом засвоюють систему рідної мови. Формування нових взаємин з оточуючими – дорослими і однолітками, а також опанування нових видів діяльності веде до збагачення форм і функцій усного мовлення дитини. На цій основі здійснюється перехід від діалогічних форм мовлення до розгорнутих висловлювань, які нерідко набувають форму монологу. Центральною ланкою у розвитку зв'язної мови є збагачення функцій внутрішнього мовлення. Внутрішнє мовлення починає функціонувати тоді, коли у дитини в умовах її практичної діяльності виникає проблемна ситуація, яку дитині треба осмислити, в цих випадках внутрішнє мовлення виконує функцію планування, вгадування, обмірковування з самим собою, тобто, що треба зробити.

Невіддільною від розвитку мислення і мови є уява дошкільника. Уява зароджується у надрах уявлень дитини про навколишню дійсність, але не зводиться до них. У своїй уяві дитина завжди ніби відривається від реальних подій. Старші дошкільники здатні вже керувати процесом фантазування для досягнення певної мети. Завдяки цьому можна говорити про розвиток у старшому дошкільному віці не лише репродуктивної уяви, а й про зародження творчих форм уяви. У зв'язку з формуванням внутрішнього світу дитини, її образу «Я», самооцінки та інших новоутворень з'являється також особливий вид уяви – мрія, що знаходить свій вияв у створенні образів бажаного для дитини майбутнього [21 с. 520].

Психічні процеси не тільки виявляються, але й формуються у різних специфічно дитячих видах діяльності. Провідною діяльністю залишається гра. Зміст її дедалі більш інтелектуальний, відповідає рівню розумового розвитку старших дошкільників. У цьому змісті відображаються суспільні події, що їх починають усвідомлювати діти, етичні правила, якими регулюються взаємини між людьми, різні фантастичні сюжети. Змінюється і мотивація ігор. Серед ігрових мотивів значне місце посідають пізнавальні інтереси, потреба в порівнянні себе в якомусь відношенні з однолітками, у співробітництві з ними, самооцінка тощо. За умови правильного виховання дітей звичною для них стає побутова праця. Більшість старших дошкільників починають усвідомлювати суспільну користь своєї праці, як допомогу дорослим чи іншим дітям. При цьому діти вже здатні без зовнішнього контролю виконувати роботу з самообслуговування.

Формується вибіркоче, оцінне ставлення дитини до тих видів діяльності, які найбільшою мірою сприяють досягненню нею успіхів, тобто є суб'єктивно значущими. Завдяки включенню старших дошкільників у різні види діяльності відповідно до їхніх схильностей і інтересів досягається не тільки звичайний виховний ефект, а й створюються позитивні передумови для розвитку здібностей підростаючої особистості – як загальних, так і спеціальних.

За віковою періодизацією прийнятою українськими психологами і педагогами, час життя дітей від шести до одинадцяти років називається – молодшим шкільним віком. При визначенні його меж враховуються особливості психічного і фізичного розвитку дітей, береться до уваги перехід їх від ігрової до учбової діяльності, яка стає у цьому віці провідною. Специфіка соціальної ситуації розвитку молодшого школяра зумовлюється переходом до нового соціального статусу – школяра. Вступ дитини до школи змінює її статус та взаємини в соціумі, тому забезпечує конструктивне подолання нею кризи 6-7 років. Однак раптовий перехід дитини до статусу школяра є складним

[44, с. 145].

Соціальна ситуація психічного розвитку молодшого школяра

відзначається системою вимог і очікувань дорослих щодо інтеграції дитини в шкільне середовище. У взаємовідносинах змінюється позиція як дитини, так і дорослих, насамперед батьків. Дорослі очікують від дитини більшої самостійності, відповідальності. Значно зростає обсяг обов'язків дитини. З іншого боку, молодший школяр, усвідомлює соціальну значущість свого навчання в школі, вважаючи його необхідним етапом підготовки до дорослого життя. Найавторитетнішою особою серед оточуючих стає вчитель [22 с. 424].

Провідною діяльністю молодшого школяра стає навчальна діяльність, яка з першим кроком до школи опосередковує систему його стосунків з навколишнім світом. Але мине чимало часу, поки молодший школяр опанує її. Це не відбувається стихійно, як у минулому під час оволодіння грою, а потребує великих особистісних зусиль, допомоги дорослих, насамперед педагога [15, с. 243]. Навчальна діяльність потребує від дитини серйозних розумових зусиль і сприяє вдосконаленню всієї її пізнавальної сфери. За рахунок цілеспрямованості та систематичності розумової праці пізнавальні процеси до кінця періоду набувають у молодшого школяра ознак довільності. Мисленнєві процеси молодшого школяра спрямовуються не лише на пізнання предметів і явищ навколишньої дійсності, а виникає здатність дитини до аналізу своїх розумових процесів – процес рефлексії. В процесі навчальної діяльності розвиваються основні психологічні новоутворення молодшого шкільного віку: довільність психічних процесів, внутрішній план дій, уміння організовувати навчальну діяльність [56, с. 349].

У цьому віці центром психічного розвитку дитини стає формування довільності всіх психічних процесів (пам'ять, увага, мислення, організації діяльності), їх інтелектуалізація, внутрішнє опосередкування відбувається завдяки первинному засвоєнню системи понять [75]. Сприймання стає довірливим, цілеспрямованим: дитина під керівництвом учителя вчиться планувати роботу, сприймати і здійснювати її відповідно до задуму, визначаючи головне та другорядне, встановлює ієрархію ознак об'єкта, диференціюючи їх за рівнем спільності тощо. Відбуваються якісні психологічні зміни самих процесів

пам'яті. Сформовані прийоми логічного опрацювання матеріалу учні починають застосовувати для проникнення в його сутність зв'язків та відношень, для розгорнутого аналізу їхніх властивостей. Тобто для такої змістовної діяльності, коли пряме завдання запам'ятати відходить на другий план [97, с. 881]. Мислення молодшого школяра спочатку нагадує мислення дошкільняти. У нього переважає наочно-дійове та наочно-образне мислення. Тому в процесі навчання необхідно спиратися на спостереження конкретних ситуацій. На ознайомлення з їхнім детальним словесним описом. Основним критерієм повноцінного узагальнення знань є вміння дитини навести конкретний приклад або ілюстрацію [54, с. 231].

Отже, дошкільний вік, це відповідальний етап психічного розвитку дитини, який характеризується бурхливим і стрімким розвитком всіх сторін психіки дитини. Протягом дошкільного віку у психіці дитини виникають особливо важливі для його подальшого життя новоутворення: розвивається довільність поведінки, творча діяльність, формується об'єктивна самооцінка. Провідною діяльністю дошкільного віку є гра, особливе значення має саме сюжетно-рольова гра, структурними компонентами якої є роль, сюжет, зміст, правила, ігрові дії, рольові і реальні стосунки, ігрові предмети і предмети-замінники. Завершується період дошкільного дитинства кризою шести-семи років, коли дитина прагне стати школярем.

Психологами доведено, що в дітей, не готових до систематичного навчання, важче і триваліше проходить період адаптації: в них частіше проявляються різноманітні труднощі в навчанні, серед них значно більше невстигаючих і не тільки в першому класі.

Більше половини «неготових» до школи дітей мають низьку успішність, а це означає, що визначення ступеня готовності є одним із шляхів попередження невстигання. Фактично «неготові» діти – це «контингент групи ризику»: ризик мати проблеми і труднощі у навчанні, ризик невстигання, ризик поглиблення відхилень у стані здоров'я. Саме тому такі діти вимагають особливого підходу і особливої уваги вчителя. Тому важливо визначити рівень готовності до школи

ще до початку навчання, щоб враховувати ці особливості з перших днів навчання в школі.

У «незрілих» відмічають недостатню самостійність, загальмованість, відсутність чіткого розуміння вимог, які ставляться, занижена працездатність і підвищена стомлюваність, відставання моторики і мовні порушення [11, с. 4-6].

В багатьох роботах відмічається, що незрілість дітей знаходиться в тісному взаємозв'язку із станом матері під час вагітності і пологів, культурним рівнем батьків і рядом соціальних факторів, із них найважливіші – неблагополуччя в сім'ї, низький освітній рівень батьків, погані побутові умови.

Існують різні варіанти розвитку дітей 6 років з особистісними особливостями, що впливають на успішність у шкільному навчанні.

1. Тривожність. Висока тривожність набуває стійкого вираження при постійному невдоволенні навчальною роботою дитини з боку вчителя і батьків, надмір зауважень та докорів. Тривожність виникає через страх щось зробити погано, неправильно. Такий же результат досягається в ситуації, коли дитина вчиться добре, але батьки очікують від неї більшого і висувають завищені вимоги, часом нереальні.

2. Негативістська демонстративність. Демонстративність – особливість особистості, пов'язана з підвищеною потребою в успіхах і увазі до себе з боку навколишніх. Дитина, що володіє цією властивістю, поводить себе манірно, її перебільшені емоційні реакції служать засобом досягнення головної мети – звернути на себе увагу, одержати схвалення. Якщо для дитини з високою тривожністю основна проблема – постійне несхвалення дорослих, то для демонстративної дитини – недолік похвал. Негативізм поширюється не тільки на норми шкільної дисципліни, але і на навчальні вимоги вчителя. Діти з негативною демонстративністю, порушуючи правила поведінки, домагаються необхідної їм уваги. Задача дорослих в таких випадках – обходитися без нотацій і повчань, як можна менш емоційно робити зауваження тощо.

3. «Відхід від реальності» – це ще один варіант несприятливого розвитку. Він виявляється, коли в дітей демонстративність сполучається з тривожністю. Ці

діти теж мають сильну потребу в увазі до себе, але реалізовувати її в різкій театралізованій формі не можуть через свою тривожність. Вони малопомітні, побоюються викликати несхвалення, прагнуть до виконання вимог дорослих.

Не досягаючи істотних успіхів у навчанні, такі діти так само, як і чисто демонстративні, «випадають» із процесу навчання на уроці. Але виглядає це інакше; не порушуючи дисципліни, не заважаючи працювати вчителю й однокласникам, вони «витають у хмарах». Такі діти люблять фантазувати. У мріях, різноманітних фантазіях дитина одержує можливість стати головною діючою особою, домогтися необхідного їй визнання.

Ще однією актуальною проблемою соціально-психологічної готовності дитини є проблема формування в дітей якостей, завдяки яким вони могли б спілкуватися з іншими дітьми, учителем. Дитина приходить у школу, клас, у яких діти зайняті загальною справою і їй необхідно володіти досить гнучкими способами встановлення взаємин з іншими дітьми, необхідне вміння ввійти в дитяче суспільство, діяти разом з іншими, вміння відступати і захищатися [12, с. 32-38].

Психологічна готовність до школи – цілісне явище. Відставання в розвитку одного компонента рано чи пізно спричиняє відставання або перекручування в розвитку інших. Комплексні відхилення спостерігаються і в тих випадках, коли вихідна психологічна готовність до шкільного навчання може бути досить високою, але в силу особистісних особливостей діти мають значні труднощі у навчанні. При інтелектуальній неготовності можливі різні варіанти розвитку дітей. Своєрідним варіантом є вербалізм.

Вербалізм – пов'язаний з високим рівнем мовного розвитку, гарним розвитком пам'яті на фоні недостатнього розвитку сприйняття і мислення. У таких дітей мова розвивається рано й інтенсивно. Вони володіють складними граматичними конструкціями, багатим словниковим запасом. У той же час, надаючи перевагу чисто вербальному спілкуванню з дорослими, діти не досить включаються в практичну діяльність, ділове співробітництво з батьками й ігри з іншими дітьми. Вербалізм приводить до однобічності в розвитку мислення,

невмінню працювати за зразком, співвідносити свої дії із заданими способами і деякими іншими особливостями, що не дозволяє успішно учитися в школі. Корекційна робота з цими дітьми полягає в навчанні видам діяльності, характерним для дошкільного віку – грі, конструюванню, малюванню, тобто тому, що відповідає розвитку мислення.

Шкільна тривожність – це порівняно м'яка форма прояву емоційного неблагополуччя дитини. Вона виражається в хвилюванні, підвищеній занепокоєності в навчальних ситуаціях, у класі, очікуванні поганого ставлення до себе, негативної оцінки з боку педагогів, однолітків. Дитина відчуває власну неповноцінність. Однак це, як правило, не викликає сильного занепокоєння з боку дорослих, хоча тривожність – це один із провісників неврозу і робота з його подолання – це психопрофілактика неврозу.

Після адаптаційного періоду, що продовжується звичайно від одного до трьох місяців, положення міняється: емоційне самопочуття і самооцінка стабілізується. Саме після цього можна виділити дітей зі справжньою шкільною тривожністю. Зробити це можна за допомогою спеціального тесту тривожності (Р. Темпл, М. Доркі, У. Амен).

Робота психолога по зняттю шкільної тривожності і страхів може проводитися безпосередньо в ході навчальних занять, коли використовуються окремі методи і прийоми, а також у спеціальній групі. Вона буде мати ефект тільки при створенні необхідних умов у родині і школі, які підтримують позитивне відношення до дитини з боку навколишніх.

Усе вищесказане говорить, що не сформованість одного компонента шкільної готовності приводить до психологічних труднощів і проблем в адаптації дитини до школи. Це робить психологічну допомогу необхідною на етапі підготовки дитини до школи [19, с. 2-8].

1.3. Нормативні критерії психологічної готовності дитини до шкільного навчання

Актуальною лишається проблема структурних складників та критеріїв психологічної готовності дитини до шкільного навчання. Так на основі теоретичного аналізу поглядів І. Беха, Л. Божович, Л. Венгер, Б. Волкова, Н. Гуткіної, В. Давидова, Д. Ельконіна, С. Забрамної, А. Запорожці, Р. Немова, Н. Нижегородцева, Л. Парамонової, Н. Салміної, А. Харченко, В. Шадрікова О. Шварцман та інших, щодо психологічної готовності дитини до шкільного навчання, систематизовано нормативні критерії психологічної готовності дитини до шкільного навчання, відповідно до виділених базових складників психологічної готовності [39, с. 130]. Так, на нашу думку, у психологічній готовності до шкільного навчання можна виділити такі базові складники: інтелектуальна готовність (пізнавальні процеси, сенсорні навички, здатність до научуваності); особистісна готовність (мотивація, воля, емоції, спрямованість особистості, самосвідомість); соціальна готовність (комунікативна та соціальна компетентність). Співвідношення базових і похідних складників (параметрів) з критеріями психологічної готовності дітей до шкільного навчання докладно подано в таблиці 1.3.1

Таблиця 1.3.1.

Нормативні критерії психологічної готовності дитини до шкільного навчання

Психологічна готовність до шкільного навчання	
	Критерії
Інтелектуальна готовність	
Сприймання	Сформованість зорового сприймання Розвиток тонкого та достатньо диференційованого зорового аналізу та синтезу, сформованість зорово-просторових уявлень: - уміння виокремити фігури з фону; - уміння розрізняти предмети та геометричні фігури за їх формою (круглий, овальний, квадратний, прямокутний, трикутний і т.п.);

	- уміння розрізняти предмети та геометричні фігури за розміром (великий, малий, середній) і розуміти їх співвідношення (великий-маленький, більше- менше; довгий-короткий, довше-коротше; високий-низький, вище-нижче; товстий-тонкий, товщий-тонший; ширший-вужчий, ширше-вужче). - уміння визначати місце знаходження предметів і геометричних фігур у просторі відносно один одного, тобто розуміти просторові відношення між ними (високо-низько, вверху-внизу, вище-нижче; далеко-близько, далі-ближче, попереду-позаду; зліва-справа).
Сприймання	Сформованість слухового сприймання Диференціація звуків мовлення (фонематичний слух): - сформованість початкових форм звукового аналізу та синтезу слів; - можливість чіткої слухової диференціації акустично близьких звуків.
Увага	Довільна увага: - достатньо сформований обсяг, стійкість, розподіл, переключення, концентрація; - здатність до тривалого зосереджування.
Пам'ять	Довільна пам'ять: - сформована вербальна, механічна пам'ять, легкість запам'ятовування слів на слух; - розвинена образно-зорова оперативна пам'ять; - наявна здатність до логічного запам'ятовування.
Мислення	Сформованість основних видів мислення: - наочно-дійового, - наочно-образного, - словесно-логічного мислення (у початковій стадії розвитку); Сформованість операцій мислення: - аналітичне мислення (виділення істотного в явищах навколишньої дійсності); - встановлення причинно-наслідкових зв'язків та закономірностей між явищами; - здатність до порівняння та зіставлення (уміння бачити схоже та відмінне);

	- здатність до узагальнення та умовиводу (вміння міркувати, виділяти загальний спосіб дій, здатність схоплювати ситуацію цілісно, розуміти її зміст та робити висновки).
Мовлення	Розвиток діалогічного та монологічного мовлення, як засобу спілкування та передумови оволодіння письмовим мовленням: - правильна вимова всіх звуків мовлення (перш за все не повинно бути заміни одних звуків іншими); - володіння достатнім обсягом словникового запасу за умови правильного розуміння значення засвоєних слів; - уміння граматично правильно оформлювати речення, тобто відповідно до знаків граматики, з'єднувати окремі слова між собою задля висловлювання закінченої думки; - володіння зв'язним мовленням, тобто вміння логічно й послідовно пов'язувати окремі речення між собою для побудови зв'язного вислову.
Сенсомоторика	Сенсомоторна координація: - розвиток аналізуючих систем (орієнтування у просторі); - розвиток дрібної моторики (графічні навички маніпулювання дрібними деталями, дії з гудзиками, шнурками, малювання); - моторні здібності, рухові навички (уміння бігати, стрибати, лазити, повзати, кидати, ловити; виконання вправ на координацію та спритність).
Научуваність	Психологічні передумови оволодіння навчальною діяльністю: - здатність розуміти та приймати навчальне завдання; - уміння дитини свідомо підпорядковувати свої дії правилу, загально визначеному способу дій; - уміння дитини орієнтуватись на систему правил у роботі; - уміння працювати за зразком; - уміння слухати, розуміти та виконувати інструкції дорослого; - уміння сприймати допомогу дорослого; - уміння переносити засвоєні знання та способи дій на виконання логічних завдань; - уміння планувати власні дії та контролювати їх.
Особистісна готовність	

Мотивація	Достатній рівень мотиваційного розвитку дитини: - сформованість мотиву учня (пізнавальні й соціальні мотиви учіння); - позитивне ставлення до учіння; - підпорядкованість мотивів (ієрархія мотивів).
Воля	Достатня сформованість довільності: - здатність тривалий час виконувати не дуже привабливе завдання; - уміння долати труднощі; - здатність довести розпочату роботу до завершення; - здатність до довільної регуляції поведінки (посидючість); Здатність до довільної регуляції поведінки та пізнавальних процесів за допомогою слова.
Емоції	Сформованість емоційної сфери: - здатність розпізнавати та розуміти невербальні та вербальні прояви емоцій інших людей; - розвиток вищих почуттів й емоцій (співчуття, відповідальність, гордість тощо); - глибина та стійкість у прояві почуттів; - довільність у керуванні емоціями та почуттями.
Спрямованість особистості	Сформованість внутрішньої позиції школяра: - наявність пізнавальних інтересів (зацікавленість у навчанні, здобування знань, умінь, і навичок, у отриманні нової інформації про довкілля); - сформований особистий інтерес до нового, власне шкільного змісту занять (грамоти і лічби); - готовність до зміни соціальної позиції; - бажання вчитися. Дитина виявляє «почуття необхідності навчання»; - допитливість. Потреба в самостійному пошуку відповідей на питання, що цікавлять; - наявність змістовного уявлення у дитини про підготовку до школи; - віддання переваги колективним заняттям перед індивідуальним навчанням удома; - дисциплінованість; - прийняття традиційного для навчання способу оцінювання (оцінку); - визначення авторитету вчителя; - виникнення першого схематичного, цілісного дитячого світогляду.

Самосвідомість	- здатність до рефлексії своєї діяльності; - ідентичність особистісна та соціальна (початкові форми); - диференційованість образу-Я (Я-реальне і Я-ідеальне); - потреба в досягненні успіху; - уміння правильно оцінити свої реальні й потенційні можливості; - адекватна самооцінка та рівень домагань, відповідний реальним можливостям; - специфічна самооцінка «Я» в конкретній діяльності.
Соціальна готовність	
Комуникативна компетентність	Передумови: - наявність потреб та бажання дитини у спілкуванні з однолітками та дорослими; - наявність позитивного ставлення до комуникативної діяльності; - сформованість комуникативних рис характеру: товариськість, контактність, відгукуваність, сумлінність, наполегливість тощо. Знання: - знання та розуміння мовленнєвої культури спілкування; - знання та розуміння вербального спілкування; Уміння та навички: - сформованість навичок спілкування, уміння вступати в контакт як з однолітками, так і з дорослими; - уміння гармонійно поєднувати виразні вербальні та невербальні засоби спілкування; - довільність у спілкуванні з дорослими (уміння приймати навчальне завдання та вказівку дорослого); - здатність до взаємодії на партнерських засадах, (уміння справедливо розподіляти функції (домовлятися, обґрунтовувати свою думку, поступатися, запобігати конфліктам і справедливо їх розв'язувати).
Соціальна комуникативність	Передумови: - усвідомлення свого соціального «Я» (сприймання себе в контексті стосунків з іншими, відчуття своєї належності до певної соціальної групи); - здатність почувати себе впевнено за межами дому, в іншому соціальному середовищі (відсутність страху, нерішучість);

	Знання: - знання основних норм і правил поведінки в соціальному середовищі; - розуміння ролі вчителя, що відрізняється від ролі вихователя та матері; - розуміння своєї соціальної ролі майбутнього учня, для якого провідна діяльність – навчання. Уміння та навички: - сформованість навичок суспільного життя, дотримання правил і норм поведінки; - уміння об'єктивно оцінювати вчинки навколишніх відповідно норм поведінки; - здатність і готовність до співпраці; - уміння будувати взаємовідносини з однолітками в процесі спільної діяльності (уміння брати до уваги думку іншого, зважати на нього, доброзичливо взаємодіяти); - уміння підпорядковувати свою поведінку законам дитячої групи; - здатність знаходити своє місце в групі; - здатність виконувати роль учня в ситуації шкільного навчання; - сформованість необхідних елементарних трудових умінь та навичок (уміння організувати робоче місце та підтримувати порядок на ньому тощо); - сформованість навичок самообслуговування.

У запропонованій таблиці 1.3.2 узагальнено та систематизовано основні критерії психологічної готовності дітей до шкільного навчання, але результати узагальнення свідчать про обмеженість розгляду самосвідомості, як важливого складника особистісної готовності дитини до шкільного навчання. Так аналіз методик дослідження психологічної готовності дитини до школи запропонованих Н. Гуткіною Н. Стадненко [34, с. 451], та інших, свідчать про більшу їх зосередженість на діагностиці інтелекту та дрібної моторики, тоді як особистісний складний шкільної готовності практично не досліджено, а, його діагностику, зазвичай, обмежено дослідженням мотивації та самооцінки. Це зумовлено, на думку О. Шварцман [17, с. 540], більшою доступністю для

дослідження за допомогою наявних психологічних методик пізнавальних здібностей і зорово-моторної координації, ніж особистості дитини [34, с. 81].

У дошкільника має бути сформована, відповідно його віку, гармонійна Я-концепція, оскільки особистість дитини для себе та інших людей представлена саме у Я-концепції, яка має образно-понятійний зміст, забарвлений емоційно-оцінними ставленнями, що зумовлюють дії та поведінку дитини. Внаслідок теоретичного аналізу та узагальнення поглядів Б. Ананьєва, Р. Бернса, Р. Божович, Л. Бороздіної, А. Захарової, О. Кононко, С. Кулачківської, А. Ліпкіної, Є. Соколової, В. Століна. І. Чеснокової, щодо закономірностей розвитку «Я» дітей дошкільного віку, та вимогах викладених у базовому компоненті дошкільної освіти України [14], до компетентності дитини у сфері «Я-сам», визначають нормативні характеристики сформованості Я-концепції у дітей старшого дошкільного віку, які є підсумковими показниками формуванні особистості у дошкільний віковий період. Тобто, це необхідна особистісна база дитини, яка переходить до шкільної освітньої системи (табл.1.2.).

Таблиця 1.3.2.

Нормативні характеристики сформованості Я-концепції в старшому дошкільному віці

Характеристики Я		Нормативний рівень сформованості
Когнітивний складник Я-концепції	Я-фізичне	1. Дитина знає та називає основні частини свого тіла, має уявлення про їхню елементарну будову, місцезнаходження, призначення і дію. 2. Добре орієнтується в основних проявах органів чуття. 3. Усвідомлює вікові характеристики: життєвий цикл людини (народження – дитинство-юність-зрілість-старість-смерть); вікові періоди людини (немовля, дошкільник, молодший школяр, підліток, юнак дорослий, старий). 4. Орієнтується в статевих відмінностях: хлопчик-дівчинка, хлопець-дівчина, чоловік-жінка, дідусь-бабуся.

		5. Здатна описати власну зовнішність: зріст (високий, середній, низький), статуру (худий, середній, повний), волосся (колір, довжина, форма), очі (колір), шкіра (колір).
	Я-психічне	1. Оперує займенником «Я», виробляє елементарні судження про свої досягнення, риси, вчинки. 2. Знає про існування свого внутрішнього світу (думок, почуттів, бажань, ставлень, інтересів). 3. Може розповісти про себе, про свої особисті якості, уподобання, уміння, бажання. 4. Називає основні емоції (радість, подив, сум, злість, страх, сором, спокій тощо). Орієнтується у специфічних зовнішніх проявах основних емоцій. 5. Установлює причинно-наслідкові та смислові зв'язки між подіями й емоціями. 6. Визначає зміст емоційно забарвлених ситуацій. Упізнає, розрізняє наочне зображення емоцій людини. 7. Здатна охарактеризувати свій емоційний стан. 8. Здатна до порівняння себе з іншими. Переважно за ознаками зовнішності, іноді за якісними характеристиками особистості.
	Я-соціальне	1. Усвідомлює себе як члена родини, групи, соціуму. 2. Знає свій вік, орієнтується у віці братів і сестер. 3. Усвідомлює власну стать та її незмінність. 4. Орієнтується у складі своєї сім'ї. 5. Знає імена своїх батьків, сестер, братів. 6. Знає, де живе (адресу). 7. Обізнана у професійній діяльності батьків. 8. Орієнтується в основних моральних цінностях і вимогах, приймає їх і керується ними. 9. Розрізняє соціально схвальну поведінку від несхвальної, асоціальної. 10. Розуміє невербальну поведінку людей, їх рухи (рук) та пози, використуванні в спілкуванні.

	Я у часі	1. Усвідомлює та переживає своє минуле та сьогоднішнє, орієнтується у пов'язаному з ним майбутньому.
Емоційно-оцінний складник Я-концепції	Ставлення до себе	1. Має певну самоповагу, здатна виявляти впевненість у собі. Усвідомлює власну гідність. 2. Адекватно ставиться до себе.
	Самооцінка	1. Має загальну адекватну самооцінку. 2. Здатна до критичного ставлення до себе. 3. Здатна виявити помилки у власній діяльності, поведінці та їх усунути.
	Рівень домагань	1. Має рівень домагань, що виявляється в цілепокладанні з урахуванням можливостей. 2. Має прагнення до визнання з навколишніми.
Поведінковий складник Я-концепції	Самокерування	1. Дитина здатна до стійкої довільної поведінки. 2. Планує дії на основі внутрішнього мовлення. 3. Керує своїми діями згідно з: попередніми діями; відстроченою в часі інструкцією, зразком, правилом; соціальними нормами поведінки; власним задумом; 4. Активно ставиться до труднощів, здатна докладати вольове зусилля для їх подолання.
	Самостійність	1. Самостійно застосовує здобуті способи поведінки у нових ситуаціях. 2. Здатна до прийняття рішення та елементарної відповідальності за нього. 3. Здатна виявляти самостійність у різних ситуаціях.
	Я-концепція	1. Дитина має змістовний образ-Я, усвідомлює свої фізичні, психічні, соціальні характеристики, орієнтується у змінах свого «Я» в часі. 2. Здатна до адекватного самооцінювання, постановки реальних цілей, що відповідають її можливостям, ціннісного ставлення до себе, що виявляється у самоповазі, прийнятті себе, відчутті своєї значущості для інших людей.

	3. Здатна до довільної поведінки, що виявляється у здатності до самокерування та самостійкості.

Отже, як ми бачимо у складному комплексі якостей, що складають готовність дитини до школи, виділяють три аспекти: інтелектуальний, особистісний та соціальний, які в свою чергу містять ряд структурних компонентів та критерії, сформованість яких дозволить успішно вступити до школи та забезпечить успішну адаптацію до шкільного життя. У дошкільника має бути сформована, відповідно його віку, гармонійна Я-концепція, оскільки особистість дитини для себе та інших людей представлена саме у її Я-концепції, яка має образно-понятійний зміст, забарвлений емоційно-оцінними ставленнями, що зумовлюють дії та поведінку дитини.

Висновки до розділу 1

Проведений нами аналіз теоретичного матеріалу дозволяє зробити конкретні висновки про задачі, які ми вирішуємо.

Психологічна готовність, до школи виступаючи як специфічне явище у житті дитини, є закінчення дошкільного періоду і знаменує початок нового шкільного періоду. У цей час відбувається перехід дитини на новий соціальний рівень, він стає школярем. Цей рівень психологічного розвитку постає як цілісний стан психіки.

За допомогою теоретичних досліджень ми виділили п'ять основних підходів у проблематиці готовності дітей до школи:

I підхід – спирається дозрівання у певний час (у старшому шкільному віці) необхідні навчання знань і умінь. Він не враховує вагомих факторів готовності особистісних, емоційних, мотиваційних.

II підхід – ґрунтується на виявленні відомих якостей та властивостей, що

визначають психологічну готовність до шкільного навчання. Позитивний ефект напрямку применшується відсутністю джерел та передумов навчальної діяльності в даний віковий період.

III підхід – представляє експериментальне навчання у вигляді цілеспрямованих занять. Його негативна складова відсутність єдності психологічної освіти, що поєднує окремі компоненти навчальної роботи.

IV підхід – побудований на новоствореній здібності дітей підкоряються конкретним правилам і вимогам дорослого, знаменується втратою безпосередності, невід’ємна умова виникнення навчальної діяльності.

V підхід – виділяє здатність до діяльності, як узагальнене особистісне властивість дитини готового до навчання.

Незважаючи на різні підходи можна відзначити, що структура психологічної готовності подібна до психологічної структури навчальної діяльності. Авторські підходи різні за напрямками досліджень, але погоджуються в основному: психологічні якості та властивості існують не ізольовано, але утворюючи складні взаємозв’язки, є визначальними для психологічної шкільної готовності.

Головною функціональною особливістю підготовки дітей до шкільного навчання виступає становлення якостей необхідних для оволодіння навчальною діяльністю. В дитячому закладі допомагає сформувати в дітей віком здатність і бажання вчитися, стійкість до стресів, до внутрішньої та зовнішньої агресії. Цей процес прямує через психологічну підготовку до шкільного навчання.

Підготовка включає:

1. Інтелектуальну готовність – пов’язана з розвитком розумових процесів, формування уявлень (образних та просторових), відповідний рівень мовного розвитку, пізнавальна активність.

2. Мотиваційна готовність – передбачає наявність у дитини мотивації до вчення. Характеризується рівнем розвитку пізнавального інтересу, осмисленою готовністю вчитися і наміром досягти успіхів в навчанні. Поділяється на зовнішню (атрибутика) та внутрішню (пізнавальний інтерес).

3. Емоційно-вольова готовність – вміння підкорятися правилам і вимогам дорослих, регулювати і контролювати свою поведінку (довільність поведінки). Новоутворенням у старшому дошкільному віці є розвиток вищих почуттів, з'являються моральні мотиви поведінки, зародження соціальних емоцій.

4. Комунікативна готовність – формується на зміні ставлення дитини до дорослих і однолітків, націлена на конструктивну взаємодію з оточуючими. Відбувається зміна ставлення дитини до себе, він прагне об'єктивної оцінки своїх дій. Це ще один показник готовності до школи.

Взаємодія показників готовності до школи дає позитивний результат у плані підготовки дитини до нового етапу життя.

Всебічний розвиток особистості дитини та підготовка до шкільного навчання – ось основні завдання роботи ЗДО. Реалізація цих завдань відбувається через провідний вид діяльності дітей дошкільного віку – ігрову діяльність. Під час протікання ігрової діяльності формується фізична, педагогічна та психологічна готовність до школи. Також формування психічної готовності мають значення продуктивні види діяльності.

На підставі вищевикладених відомостей ми сформулювали фактори психологічної готовності дітей у ЗДО:

1. Розвинений інтелект – дає можливість ефективного сприйняття і розуміння навколишнього світу.

2. Вміння спілкуватися з однолітками та дорослими – дитина легко вступає в контакт, не агресивна, вміє знаходити вихід із проблемних ситуацій у спілкуванні, визнає авторитет дорослих.

3. Витривалість і працездатність – залежать один від одного, виконуючи якусь діяльність тривалий час, не знижуючи працездатності, і чим триваліший період діяльності, тим вищий рівень витривалості.

4. Дисциплінованість – повага правил поведінки і оточуючих людей.

5. Уміння читати та писати.

6. Хороша пам'ять та увага – швидке оволодіння новими знаннями, надовго запам'ятовують навчальний матеріал, зосередження на важких правилах

і завданнях.

7. Ініціативність, воля та здатність діяти самостійно – показують розвиток особистості, найважливіші показники розвитку дитячого інтелекту.

При вступі до школи дитина повинна мати досить розвинені компоненти і фактори шкільної готовності. Тільки умови дошкільної установи формуються у системі комплексного розвитку, допомагаючи дитині долати труднощі у навчальній діяльності, а й у житті загалом.

РОЗДІЛ 2

СТРАТЕГІЯ РОБОТИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЩОДО ФОРМУВАННЯ НЕОБХІДНИХ ПЕРЕДУМОВ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Взаємозв'язок, наступність, перспективність в освітньому процесі ЗДО і початкової школи: теоретичний аспект

У процесі реформування освіти зміни пріоритетних напрямів стосуються в першу чергу закладів дошкільної освіти й початкової школи. Реалії сьогодення спонукають науковців і практичних працівників творчо переосмислювати зміст, завдання, структуру навчально-виховної роботи з дітьми 5-6 року життя у взаємодії закладу дошкільної освіти і початкової школи. Забезпечення готовності дитини до наступних змін у її соціальній позиції має стати одним із провідних напрямів роботи педагогів.

З переходом загальної середньої освіти на нові терміни, структуру та зміст навчання актуалізується питання пошуку шляхів забезпечення цілісного розвитку особистості на різних рівнях освіти. Неперервність здобуття людиною освіти є можливою за умови реалізації принципів перспективності і наступності між суміжними рівнями освіти.

Психологічно виваженому та успішному для дитини переходу від дошкільної до початкової освіти сприятимуть об'єднані зусилля педагогічних колективів закладів дошкільної і загальної середньої освіти та батьківської громадськості. Актуальною є ідея взаємодії, співробітництва, діалогу, партнерства у взаємовідносинах суб'єктів освітнього процесу. Взаємодію можна розглядати як широкий загальний термін, що позначає таку сумісну дію кількох об'єктів або суб'єктів, при якій результат дії одного з них впливає на інші. Виходячи з цього, можна стверджувати, що категорія «взаємодія» охоплює всі види соціальних процесів і людської діяльності (працю, пізнання, спілкування, виховання, навчання тощо), вказуючи на взаємний зв'язок соціальних явищ як

на рівні суспільства в цілому, так і на рівні функціонування його окремих груп та індивідів [23, с. 218].

Сутнісні характеристики поняття «взаємодія» лежать в основі педагогічної взаємодії та дозволяють виокремити його особливості – наявність взаємовпливу, взаємодіяльності між суб'єктами педагогічного процесу. Зокрема, О. Марченко виділяє наступні ознаки, які характеризують педагогічну взаємодію: наявність єдиної мети як усвідомлюваного і запланованого результату; чіткий розподіл функціональних обов'язків між вчителем і учнями в навчально-педагогічній діяльності; виникнення спілкування [70]. Педагогічна взаємодія у дослідженнях Л. Ковальчука розглядається як система синергетичної взаємодії суб'єктів навчального процесу, визначається на рівні різних діяльнісних підсистем і спрямована на виховання, навчання, розвиток, формування особистості [59, с 17-25].

Взаємодію як універсальну характеристику педагогічного процесу розглядають Т. Ісаєва, В. Сластьонін. Науковці наголошують увагу на тому, що навіть поверхневий аналіз реальної педагогічної практики звертає увагу на широкий спектр взаємодій. Тому не можна звужувати поняття педагогічної взаємодії до діяльності двох суб'єктів: вчителя та учня. Враховуючи суб'єктів взаємодії, виділяють відповідні її види: «учень – учень», «учень – вчитель», «учень – колектив», «учні – об'єкт засвоєння», «вчитель – вчитель», «вчитель – батьки» тощо [47]. Саме всі вони в єдності, утворюють неподільну цілісну систему – «взаємодія».

Характерною рисою закладу дошкільної освіти і початкової школи є тенденція до переосмислення зв'язку педагога й вихованця, вчителя й учня: із односпрямованого впливу до можливості активного залучення усіх включених у освітній процес, перехід на суб'єкт-суб'єктну організацію побудов і взаємостосунків.

«Перехід від дошкільного дитинства до шкільного, – пише Л. Божович, – характеризується вирішальною зміною місця дитини в системі доступних їй соціальних взаємин і всього її способу життя [17, с209]. Поняття «взаємодія»

тракується як безперервний процес виховання і навчання дитини, що має загальні та специфічні цілі для кожного вікового періоду, тобто це зв'язок між різними ступенями розвитку, суть якого полягає в збереженні тих чи інших елементів цілої або окремих характеристик при переході до нового стану.

Забезпечення наступності змісту дошкільної та початкової освіти, відповідність Базового компонента дошкільної освіти віковим особливостям дітей старшого дошкільного віку та вимогам концептуальних засад реформування Нової української школи, доцільність використання учителями під час першого (адаптаційно-ігрового) циклу початкової освіти досвіду роботи педагогів закладів дошкільної освіти зі старшими дошкільниками [24]. Проблема наступності стає закономірною на цьому етапі. Наступність двох перших ланок розглядається не тільки узгодженістю програм навчання та виховання, але і перспективністю кожного компонента освіти, що забезпечує ефективний розвиток дітей, тобто цілей, завдань, засобів роботи з ними та форм її організації. Даний віковий період є базовим етапом фізичного, психологічного й соціального становлення дитячої особистості, а тому пріоритетність здоров'язбережувальної діяльності у цьому віці є очевидною.

Наступність є спільним законом розвитку суспільства. Як правило, цей закон полягає у поступальному русі кожного нового ступеня розвитку суспільної свідомості, безпосередньо вилучається із попереднього і тісно поєднується з ним, зберігаючи все цінне, позитивне. Таким чином, наступність є необхідною умовою всякого розвитку, так як вона представляє перехід старого у нове.

Вступ дитини до школи і все, що з цим пов'язане, здавна було предметом уваги педагогічної і громадської думки. Цю проблему висвітлювали у своїх працях П. Блонський (1997), Я. Коменський (1982), А. Макаренко (1983), С. Русова (Проскура, 1996), К. Ушинський (2002) та інші видатні педагоги. Багато уваги приділяв їй також В. Сухомлинський (1977 а; 1977 б).

Є. Тихеева вважала, що старший ступінь дитячого садка – вже на третину школа, а молодший ступінь школи – на одну третину дитячий садок (Тихеева,1927).

Узгодженість перших двох ланок освіти не означає, що під час реалізації принципу наступності між закладом дошкільної освіти і школою вже не існує проблем. Дошкільна освіта якісно змінилась у плані розуміння цілей підготовки дитини до школи та реалізації її вікових можливостей на шостому році життя, тому й початкова школа не може залишатися у межах старих уявлень про опору тільки на предметну готовність своїх найменших учнів до навчання в школі. Попри комфортні умови, створені для дитини у закладі дошкільної освіти, її подальший розвиток залежить від наступної сходинки розвитку – початкової школи. У початковій школі в останні роки є певні зрушення щодо створення умов подальшого повноцінного розвитку здобутків дошкільного віку.

У сучасних філософських джерелах наступність розглядається як «зв'язок між різними етапами чи ступенями розвитку, сутність якого – у збереженні елементів цілого або окремих його характеристик при переході до нового стану [26, с. 507]. Наступність забезпечує неперервність розвитку на основі збереження і переносу суттєвих елементів старого на нову, більш високу ступінь розвитку.

Наукові засади проблеми наступності й перспективності обґрунтовано в дослідженнях Л. Виготського (1999), Г. Костюка (1970), О. Запорожця (1998), Д. Ельконіна (1962), Л. Пісоцької (2003), О. Савченко (2000), О. Скрипченка (2001), А. Харченко (2002) та ін. У розробці теоретичних та практичних основ формування наполегливості у вихованців вагому роль відіграли роботи І. Бежа (2003), В. Івашковського (2002), М. Зубалія (2010), З. Діхтяренко (2005), М. Тимчика (2013), В. Іваннікова (1998), Є. Ільїна (1987), К. Корнілова (1928), В. Крутецького (1972), А. Пуні (1979) П. Розмислова (1960), П. Рудика (1948), В. Селіванова (1992), Т. Шульги (1986) та інші.

Трактуючи наступність як дидактичну закономірність, Ю. Кустов таким чином визначав цей термін: «Наступність – це категорія дидактики, що відображає закономірності перебудови структури змісту навчального матеріалу та оптимізації методів навчання, спрямованих на подолання суперечностей лінійно-дискретного характеру процесу навчання залежно від цілей навчання,

розвитку та виховання учнів» [50,с58]. Сутність і функції досліджуваної категорії як дидактичного принципу узагальнено в праці О. Вашуленка. Наступність, на його думку, передбачає взаємозв'язок та узгодженість у змісті, організаційно-методичному забезпеченні навчального процесу на різних етапах і шаблях навчання; забезпечує реалізацію інших дидактичних принципів; установлює зв'язки між новими і раніше здобутими знаннями як елементами цілісної системи; забезпечує їх розвиток і осмислення на новому, вищому рівні; сприяє підготовці учнів до опанування нових, складніших знань і вмінь у майбутньому; налагоджує зв'язки між знаннями, які повідомляються на одному уроці, у різних темах курсу, між навчальним матеріалом різних предметів; вказує на недоцільність затримання учнів на попередньому рівні навчання, адже конструктивніше відновлювати раніше вивчене у процесі наступної роботи над новим матеріалом; здійснює послідовний зв'язок у роботі окремих класів і шкільних шаблів завдяки застосуванню таких засобів, як узгодження програм, підручників, навчальних посібників, повторення навчального матеріалу і тощо [27,с.174].

За образним виразом М. Львова, наступність – це вищий щабель розвитку, коріння якого проросли в попередньому ґрунті, «це погляд знизу вверх». Науковець зауважує, що таке трактування не є новим у педагогічному обігу, воно є загальноживаним уже впродовж кількох десятиліть. В академічній педагогіці наступність у системі освіти визначається як встановлення взаємозв'язку між суміжними її ланками з метою послідовного розв'язання завдань навчання і виховання. Зокрема, наступність між дошкільною і шкільною ланками освіти передбачає передавання дітей до школи з таким рівнем розвитку і виховання, що відповідає вимогам шкільного навчання і передбачає опору школи на знання, вміння, якості, що вже були набуті дошкільниками активне їх використання для подальшого всебічного розвитку учнів [65, с.151-155].

Для утворення теоретичних основ важливі положення А. Сманцера щодо наступності. Він визначає наступність як багаторівневу характеристику системи неперервної освіти. Ним позначено рівні наступності: перший, найвищий, –

наступність як методологічна закономірність розвитку людини в системі неперервної освіти; другий – наступність як загальнопедагогічний принцип, на основі якого функціонує цілісний педагогічний процес в системі неперервної освіти; третій – наступність як дидактичний принцип, що забезпечує учням цілісність сприйняття знань в різноманітних сферах дійсності; четвертий – наступність як методичний принцип. Наступність як складна багаторівнева система освіти створює динамічну рівновагу в педагогічному процесі. А. Сманцер визначив функції наступності в освіті: загальнодидактичні (навчальна, виховна, розвивальна), соціалізуюча, направляюча, інтегративна, евристична, регулююча, стимулююча, контрольна [85,с.144].

О. Проскура, С. Савельєва досліджуючи проблему наступності в роботі дошкільного навчального закладу і школи, зазначає, що школа має реалізувати досвід повсякденного життя дитини, набутий в дошкільному навчальному закладі [78,с.35-36].

Комплексним вивченням проблеми наступності в педагогічній теорії займалась Т. Єрохіна. Дослідниця визначила наступність як «об'єктивно необхідну умову навчального процесу, коли при навчанні учнів на подальших етапах має місце єдність наступності у розвитку цілей, цілісність змісту, поступово ускладнюючи методи, засоби і організаційні форми для підвищення рівня знань і умінь учнів». Вирішити проблему наступності можливо лише за умовою реалізації єдиної лінії загального розвитку дитини – духовного, психічного і фізичного, на етапах дошкільного і шкільного дитинства. Дослідниця процес наступності розподілила на наступні етапи: формування готовності дітей у закладі дошкільної освіти до навчання і адаптації, до умов навчання в початковій школі, розвиток учнів в початковій школі на основі використання елементів формування готовності і педагогічних технологій закладу дошкільної освіти. При цьому науковець визначає основні компоненти у формуванні готовності дітей до навчання в початковій школі:

- збереження здоров'я та його зміцнення;
- психологічна підготовка до навчання в школі;

- формування знань і умінь;
- розвиток загальнокультурних вмінь і навичок [43,с 105].

Важливі дослідження В. Ликової стосовно наступності у виховній роботі закладу дошкільної освіти і школи як «цілісний процес, що забезпечує повноцінний особистісний розвиток дитини, її фізіологічне і психологічне благополуччя в перехідний період від дошкільного виховання до виховання і навчання в початковій школі, направлений на перспективне формування особистості дитини з опорою на його попередній досвід і накопичення знань» [63].

В. Ликова визначила й обґрунтувала педагогічні основи наступності виховної роботи закладу дошкільної освіти і початкової школи. За думкою автора, наступність у виховній роботі буде ефективною, якщо вона здійснюється на основі діагностики вихованості дітей, цілеспрямованої організації диференціації форм і методів взаємодії з дітьми на основі особистісно-зорієнтованого підходу в тісному співробітництві з батьками. Автор підкреслює, що реалізуючи наступність закладу дошкільної освіти і початкової школи, важливо враховувати рівень рухової активності дитини, її руховий досвід, прихильності, інтереси, враховуючи рівень розвитку дитини на даному етапі. В. Ликова виокремлює підстави ефективного здійснення фізичного виховання молодших школярів, звертаючи увагу на наступності з дошкільним закладом:

- наявність певного рівня фізичної підготовленості, відповідно віку дитини, рівня сформованості фізичних властивостей;
 - накопичення уявлень про значення фізичної культури;
 - формування позитивно-ціннісного ставлення до занять фізичної культури і спорту;
 - наявність у дитини основ самовиховання;
 - участь дитини в різних видах діяльності, що сприяють її фізичному і гармонійному розвитку [63,с. 61-63].
- Проблему наступності змісту фізичного виховання дітей дошкільного й молодшого шкільного віку досліджував Я. Енці. Автор зробив висновок, що реалізація наступності у фізичному вихованні

передбачає облік не тільки цілісності і послідовності змісту матеріалу, що вивчається, але і в застосуванні методів і засобів, відповідних особливостям психічного і фізичного розвитку дітей на кожному віковому етапі [100]. Сучасні науковці, вихователі закладів дошкільної освіти, психологи, інструктори з фізкультури, вчителі початкової школи, вихователі груп продовженого дня, керівники спортивних гуртків, які опікуються питаннями збереження і зміцнення здоров'я вихованців, мають консолідувати, об'єднати свої зусилля, забезпечити перспективність і наступність у реалізації завдань, педагогічно доцільному доборі змісту, форм, методів, засобів, технологій формування здорового способу життя; загартування організму дитини, оволодіння життєво необхідними руховими вміннями й навичками; підвищення рівня розвитку фізичних якостей; виховання моральних чеснот і вольових якостей дитини; оволодіння технікою спеціальних спортивних вправ [73].

Проблемі наступності дошкільної і початкової освіти присвячені роботи С. Козіна. Автор вважає, що «реалізація наступності тільки тоді дає позитивний результат, коли реалізується у чіткій системі цілеспрямовано і послідовно, враховуючи специфіку вікових і індивідуальних особливостей дитини, координацією психічного, фізичного і морального розвитку дітей» [59, с. 123]. С. Козін визначив умови, дотримуючись яких наступність у навчально-виховній роботі закладу дошкільної освіти і початкової школи буде найбільш ефективною. До числа таких умов віднесено: органічно сполучену ігрову і навчальну діяльність дитини, відповідну підготовку вчителів і вихователів дошкільних навчальних закладів у вирішенні навчально-виховних завдань, використання соціально-економічних і психолого-педагогічних переваг у реалізації завдань наступності (особистісний та індивідуальний підхід, незначна наповнюваність в групах, створення емоційно-позитивної ігрової і навчальної діяльності, ситуації успіху), (с. 124).

Перехід дитини до шкільного навчання – це переломний період у її житті, який вимагає особливої уваги до виховання і навчання. Освітній процес впливає на розвиток особистості молодшого школяра, її орієнтацію у багатстві людських

цінностей і ставлень. Дитина займає нове положення в суспільстві, збільшується коло її соціальних контактів, виникають нові потреби і обов'язки. Все це вимагає від дитини значного фізичного та розумового напруження. Значна кількість психологів позначають даний період як кризовий.

Д. Фарбер виділяє два фактори, що зумовлюють критичність перехідного періоду: по-перше, зміна базових механізмів організації вищих нервових і психічних функцій, процеси обміну, діяльності систем вегетативного забезпечення і, по-друге, різка зміна соціальних умов – початок систематичного навчання в школі. Д. Фарбер виокремлює необхідні умови сприятливого подолання цього критичного періоду: внутрішнього морфофункціонального і зовнішнього соціально-педагогічного [97,с.145]. Таким чином, зміни, що відбуваються в житті дитини, свідчать про необхідність формування основ ціннісного ставлення до здоров'я. Все це необхідно для того, щоб дитина без шкоди для здоров'я витримала напружений ритм шкільного життя.

Відомий психолог О. Асмолов визначив базисні якості характеристики дітей 6-7-річного віку: допитливість як основу пізнавальної активності майбутнього школяра, творче уявлення як напрямок інтелектуального і творчого розвитку дитини, а також комунікабельність як основу побудови розумних відносин з дорослими та з однолітками в процесі навчання (Асмолов, 1994, с. 2-5). Як наслідок – готовність дитини до формування основ ціннісного ставлення до здоров'я визначаються її соціальною зрілістю, інтересами і бажанням опанувати нові, все більш складні види фізкультурно-оздоровчої діяльності, залежністю від уміння вибудувати і підтримувати в процесі навчання ефективні міжособистісні стосунки.

У педагогів закладу дошкільної освіти і початкової школи одна мета – організувати життя і діяльність дитини таким чином, щоб вона безболісно, адекватно реагуючи на зміни в її житті, змогла опанувати новий для неї статус школяра. Однак, успіх у будь-якій діяльності багато в чому визначається фізичним та психічним станом дитини. Отже, одним із пріоритетних завдань закладу дошкільної освіти і початкової школи – збереження і зміцнення здоров'я

дошкільників і молодших школярів, формування у них основ ціннісного ставлення до свого здоров'я. Важливою умовою збереження здоров'я підростаючого покоління є чітке уявлення про вікові нормативи функціонування організму дитини, що зумовлюють його можливості в процесі виховання і навчання на різних етапах онтогенезу. Педагогічний вплив може бути оптимальним і ефективним саме тоді, коли вони відповідають віковим особливостям і можливостям дитячого організму.

Л. Виготський відмічає, що «дитина при переході від дошкільного до шкільного віку дуже різко змінюється і стає більш вимогливою у виховному ставленні» [20,с. 376]. Суттєвою рисою даного віку вчений називає початок диференціації внутрішньої і зовнішньої сторін особистості дитини. У цей період змінюється весь характер переживань, виникають нові ставлення до себе.

Відмічаючи самоцінність дошкільного дитинства, піклуючись про цілісність дитячого розвитку, А. Запорожець визначив теорію ампліфікації, сутність якої – у максимальній реалізації всіх можливостей дитини. Для повноцінного розвитку, реалізації потенційних можливостей дітей, необхідно, щоб вони мали можливість не тільки навчатись, але і гратись, займатись своїми розвагами, були оточені турботою і любов'ю батьків і вихователів [44]. У старшому дошкільному віці дитина починає усвідомлювати себе як суб'єкта в системі людських відносин, з'являється усвідомлення свого соціального «Я», що породжує нові потреби дитини, виникає його внутрішня позиція, на основі якої формується цілісне ставлення до оточуючого і самого себе як частини навколишнього світу.

Л. Божович, Д. Ельконін відмічають, що важливим новоутворенням старшого дошкільного і молодшого шкільного віку є виникнення моральних мотивів, почуття обов'язку, які спонукають дитину до заняття соціально значимої діяльності. Поведінка дітей 6-7 років стає більш довільною і неситуативною, збільшується здібність до саморегуляції і самоконтролю, розвивається найбільш складний компонент самосвідомості – самооцінка; діти цього періоду починають усвідомлювати і оцінювати свої можливості,

усвідомлювати мотиви своїх і чужих вчинків. Організуючи роботу з дітьми, необхідно враховувати особливості їх нервової системи, фізичного розвитку, будь-яке перевантаження чи перевтома робить негативний вплив на стан здоров'я дитини [16]. Облік вікових та індивідуальних особливостей дитини в процесі виховання і навчання є необхідною умовою як для формування її пізнавальної діяльності, мотиваційно-емоційної сфери, так і для збереження нервово-психічного здоров'я дитини.

А. Богуш вважає, що наступність – це обізнаність класоводів з програмами і методиками навчання і виховання дітей у закладі дошкільної освіти, результатами розвиненості, навченості й вихованості дітей за всіма розділами програми і врахування їх у подальшій роботі початкової школи. Перспективність – це погляд знизу вгору, це обізнаність педагогів дошкільної ланки освіти з програмами і технологіями навчання і виховання учнів початкової школи, це той показник, який дає змогу визначити адекватні віку орієнтовні показники засвоєння дошкільниками знань, умінь і навичок, рівень розвиненості і вихованості дитини [19].

Організація наступності у формуванні основ ціннісного ставлення до здоров'я у дітей передбачає реалізацію на практиці такої важливої педагогічної умови як тісне співробітництво батьків і педагогів. Саме батьки здібні вкласти основи здорового способу життя, бережливого ставлення до свого здоров'я і здоров'я оточуючих. У зв'язку з цим, важливим є контакт батьків з педагогами, об'єднання їх спільних зусиль, активізація ролі батьків у даному процесі.

На думку В. Галузяк, М. Сметанського, М. Фіцули, В. Шахова, принцип наступності відображає закономірність, згідно з якою виховання здійснюється через цінності, потреби, які вже сформовані у структурі особистості дитини. Реалізація наступності передбачає організацію виховання, за якої кожна виховна справа є продовженням попередньої виховної роботи, «підносить вихованця на більш високий рівень розвитку, забезпечує перехід від простих до більш складних форм поведінки» [26]. Науковці-дослідники А. Богуш, М. Вашуленко, В. Киричок, В. Кузь, Н. Мойсеюк відзначають, що показником послідовності й

результативності є наступність у роботі дошкільної і шкільної ланок освіти, що забезпечує цілісність та ефективність виховного процесу. Реалізація принципу наступності між дошкільною та початковою шкільною освітою з одного боку спрямована на підготовку дітей до систематичного навчання у школі, а з іншого – на використання у першому класі набутого у дитячому садку досвіду [19, с. 72-75]. Таким чином, початкова школа має повно і точно враховувати досягнення дітей дошкільного віку, а зміст початкової освіти повинен логічно доповнювати, продовжувати і розширювати зміст дошкільної освіти.

З. Борисова, О. Киричук, Д. Ніколенко, Ф. Шелухін вважають проблему наступності у роботі дитячого садка і школи комплексною. Учені визначають анатомо-фізіологічний, психолого-педагогічний та педагогічно-організаційний аспекти [14, с.13]. Педагогічна сутність наступності розглядається у двох аспектах: змістовому (зв'язок у завданнях, формах і методах організації навчально-виховного процесу) та організаційному (умови навчання і виховання старших дошкільників і першокласників шестирічного віку, співпраця вихователів, вчителів, батьків).

У педагогічній науці поняття «наступність і перспективність» розглядаються як дві сторони одного педагогічного явища. Поняття «перспективність» розуміють як визначення пріоритетних ліній підготовки дитини старшого дошкільного віку до школи, які б максимально враховували потреби початкової школи в готовності дитини до оволодіння новою, провідною в молодшому шкільному віці навчальною діяльністю, творчим характером цієї діяльності, вільним проявом психічних новоутворень даного періоду, подальшим соціальним розвитком дитини у новій для неї соціальній ролі учня, способами діяльності тощо. Наступність розглядають як закономірність психофізичного розвитку; як умову реалізації безперервної освіти; як принцип навчання і виховання. Враховуючи дослідження А. Харченко [101, с. 16-17], та результати власного досвіду роботи з формування у дітей старшого дошкільного віку основ ціннісного ставлення до власного здоров'я, можна стверджувати, що проблема перспективності й наступності в реалізації змісту з основ здоров'я для

старших дошкільників та молодших школярів має декілька наукових аспектів: інформаційно-просвітницький; психологічний, методичний та практичний. Реалізація інформаційно-просвітницького аспекту передбачає: визначення рівня сформованості здоров'язберезувальної компетентності та напрямків формування основ здорового способу життя дітей на кожній наступній сходинці освіти; ознайомлення вихователів, інструкторів із фізкультури дошкільних навчальних закладів та вчителів початкової школи з новітніми здоров'язберезувальними технологіями, програмами навчання та виховання обох ланок освіти (старша група закладу дошкільної освіти та перший клас початкової школи); встановлення доцільного співвідношення між загальною та спеціальною підготовкою до школи, зокрема, знаннями, вміннями й навичками дитини з основ здорового способу життя. Із метою реалізації даного аспекта перспективності й наступності в формуванні здоров'язберезувальної компетентності дошкільників і молодших школярів необхідно упроваджувати в роботу закладів дошкільної освіти і початкової школи спільні форми взаємодії педагогічних колективів.

Реалізація психологічного аспекту передбачає: вивчення особливостей розвитку дітей на перехідному етапі; визначення специфіки переходу від ігрової до навчальної діяльності; забезпечення психологізації освітнього процесу як умови формування особистості на двох рівнях. Форми взаємодії педагогічних колективів: семінари, семінари-практикуми, тренінги (педагогічного спілкування, комунікативних умінь), спільна робота практичних психологів школи та дошкільного закладу тощо.

Реалізація методичного аспекту передбачає: взаємне ознайомлення з методами і формами освітнього процесу та здоров'язберезувальними технологіями в старшому дошкільному віці ЗДО та в 1-му класі школи; забезпечення наступності щодо методів та прийомів роботи з дітьми в процесі формування основ здорового способу життя, розвитку мислення, мовлення, ознайомлення з навколишнім, фізичного, морального, естетичного виховання. Цей аспект реалізується через взаємовідвідування вихователями та вчителями

занять (уроків) із наступним спільним обговоренням, проведення семінарів-практикумів із певних методик; організацію спільних педагогічних нарад, конференцій; взаємоконсультування педагогів; обмін передовим педагогічним досвідом роботи тощо.

Реалізація практичного аспекту передбачає: попереднє знайомство вчителів початкової школи зі своїми майбутніми учнями в ході відвідування дітей старшого дошкільного віку закладу дошкільної освіти; кураторство вихователями дошкільних навчальних закладів своїх колишніх вихованців. Конкретними формами реалізації змісту цього аспекту виступають: проведення днів відкритих дверей у школі та дошкільному навчальному закладі; відвідування свят у школі (День знань, свято Букварика, свято здоров'я, свято останнього дзвоника); система відвідування вчителями старших груп закладу дошкільної освіти, спостереження за діяльністю дітей на заняттях та поза ними; бесіди з дітьми та їх вихователями; створення «школи майбутнього здорового першокласника»; організація спільних концертів, днів здоров'я, спортивних змагань, виготовлення іграшок дітьми тощо.

Підсумком взаємодії педагогічних колективів є спільна педагогічна діяльність учителів та вихователів, де аналізуються результати застосування здоров'язберезувальних технологій у процесі підготовки дітей до школи, виявляються й обговорюються помилки та недоліки, прогнозуються перспективи, визначаються напрямки подальшої співпраці школи та дошкільного закладу для формування, збереження і зміцнення здоров'я дітей. Із метою забезпечення якісної реалізації принципу наступності в роботі закладів щодо формування здоров'язберезувальної компетентності вихованців важливо дотримуватись таких умов: співробітництво має бути довготривалим і нерозривним; робота – системною і плановою; завдання – комплексними та інтегрованими [38]. Таким чином, з метою забезпечення перспективності й наступності між закладом дошкільної освіти і початковою школою в процесі формування основ ціннісного ставлення до власного здоров'я дитини педагогам необхідно: а) зміст навчального матеріалу добирати, структурувати й

використовувати відповідно до вікових та індивідуальних можливостей дітей із різними рівнями фізичної і психічної підготовленості; б) методично грамотно забезпечити освітню, виховну, розвивальну й оздоровчу спрямованість занять; в) послідовно, доступно й систематично ознайомлювати дітей із поняттями «здоров'я», «здоровий спосіб життя», «засоби зміцнення здоров'я», поглиблювати й розширювати їх зміст; г) формувати й удосконалювати вміння дітей дотримуватися здорового способу життя, зміцнювати здоров'я різними способами; д) ознайомлювати дітей з елементами самозахисту та загальнорозвиваючими й спеціальними вправами для розвитку наполегливості й фізичних якостей дітей дошкільного та молодшого шкільного віку; е) формування рухових умінь і навичок в процесі проведення різних форм фізкультурно-оздоровчої роботи.

Здоров'язберезувальна діяльність з дітьми 5-6 року життя сприяє усвідомленню вихованцями значення здоров'я та необхідності його систематичного зміцнення; вихованню ціннісних орієнтацій на фізичне і духовне вдосконалення особистості; формуванню у дітей потреб і мотивів до систематичних занять фізичними вправами; сприяє засвоєнню необхідних знань у галузі фізичної культури і спорту; вихованню потреби і вмінь самостійно займатися фізичними вправами, усвідомлено застосовувати їх із метою тренування, відпочинку, підвищення працездатності, зміцнення здоров'я [27, с. 218].

2.2. Методи діагностики особистісної, розумової та соціальної готовності до школи

На сьогодні існує досить велика кількість методик, які спрямовані на вивчення проблематики психологічної готовності дитини старшого дошкільного віку до навчання у школі. Оскільки мета нашого дослідження передбачає визначення готовності дитини старшого дошкільного віку до шкільного навчання, нами були обрані діагностичні методики, які певним чином пов'язані з нашим дослідженням.

Здійснивши критичний аналіз обраних нами методик, можемо побачити, що їх можна умовно поділити на певні групи:

- методики, що визначають рівень особистісної готовності дитини до школи;
- методики, що визначають рівень розумової готовності дитини до школи;
- методики, що визначають рівень соціальної готовності дитини до школи;
- методики, що визначають рівень тривожності дитини (що дуже актуально у наш час під час бойових дій на території України).

Отже сучасні психологи-практики рекомендують використовувати наступні методики для діагностики психологічної готовності до школи: «Що дитина знає про себе, якою себе уявляє», методика «Сходинки», тест «Розвиток самоконтролю», методика «Який я», тест на визначення рівня домагань і потреби в досягненні успіху, методика «Внутрішня позиція школяра» (за Н. Гуткіною), «Навчальна мотивація» (автор М. Гінзбург), методика «Графічний диктант» (за Д. Ельконіним), методика «Зразок і правило» (А. Венгер) – діагностика особистісної сфери.

Для діагностики інтелектуальної складової існує безліч методик, серед яких можна виділити такі: тест «Знайди квадрат», тест «Розрізані картинки», тест «Запам'ятай 10 слів», тест «Впізнавання фігур», методика «Вивчи слова», тест «Виключення», методика «Послідовність подій», тест «Аналогії», методика «Чобітки» (Н. Гуткіна), тест «Знайди будиночок», тест «Серія сюжетних

картинок», тест «Обведи контур», методика «Звукові схованки», методика «Словниковий запас», тест «Звуковий аналіз слів».

Для діагностики соціальної готовності до шкільного навчання використовуються наступні методики: методика «Два будиночки», методика «Профіль соціального розвитку дитини», тест «Ставлення дитини до чужого дорослого», тест «Ставлення дитини до однолітків», методика діагностики психосоціальної зрілості дошкільника (за О. Таран).

Розглядаючи велику кількість наукових праць у цьому напрямку, які пропонують ті чи інші методики для визначення рівня психологічної готовності дитини старшого дошкільного віку до навчання у школі, з усього набору наявних методик нами були обрані та використані наступні методики:

1. Методика «Дробинка» – (Щур) – встановлення якостей самооцінки дитини, як дитина цілісне ставиться до себе та рівень її домагань (див. додаток А).

2. Орієнтовний тест шкільної зрілості Керн-Йєрасек – виявляє загальний рівень психічного розвитку, рівень розвитку мислення, вміння слухати, виконувати завдання за зразком, довільність психічної діяльності. Тест складається з 4-х частин: тест «Малюнок людини» (чоловічої фігури); копіювання фраз із письмових букв; змальовування крапок; опитувальник (який виявляє загальний рівень мислення, кругозір та розвиток соціальних якостей дитини (див. додаток Б).

3. Тест «Кругозір». – рівневого розвитку пізнавальної діяльності (див. додаток В)

4. Тест «Будиночок» (Н. Гуткіна) – оцінювання вміння дитини діяти за зразком, визначення здатності дитини сенсомоторної координації та розвитку тонкої моторики рук (див. додаток Г).

5. Тест «Чого не вистачає на малюнку?» для дітей 5-6 років (Р. Немов) – діагностика рівня цілісності сприйняття дитини 5-6 річного віку (див. додаток Д).

6. Проективна методика «Малюнок людини» (К. Маховер) – визначення індивідуальних особливостей особистості (див. додаток Є).

7. Методика «Розмова про школу (Т. Нежнова – модифікована) – визначає ставлення дитини до школи. Визначення внутрішньої позиції школяра (див. додаток Ж).

8. Методика «Обери потрібне обличчя» (Р. Темпл, М. Дорки, В. Амен) – виявлення рівня тривожності дитини, що особливо актуальним є на сьогодні (див. додаток З).

2.3. Корекційно-розвивальні програми формування психологічної готовності дітей до навчання у школі в умовах закладу дошкільної освіти

На сьогоднішній день з'ясовано, що готовність до шкільного навчання – багато якісне утворення, яке містить мотиваційну, соціально-психологічну, емоційну, вольову та інтелектуальну готовність дитини до навчання в школі. Досить велика кількість учнів є невстигаючими у навчанні, і рідко не в складних програмах викладання навчального матеріалу, чи занадто вимогливих вчителів, а в тому, що діти психологічно слабо підготовлені до навчання в школі. У першу чергу, проблема криється в слабкій мотивації, нерозумінні своєї нової, внутрішньої позиції школяра. Саме тому необхідно звернути увагу на розвиток мотиваційної готовності ще в дошкільних закладах. Адже, успішне навчання в школі можливе лише за умови, що на момент вступу дитина набула відповідного особистісного, інтелектуального та фізичного розвитку. [9]

В наш час є дуже багато різноманітних корекційно-розвивальних програм, які направлені на формування психологічної готовності дитини до шкільного навчання на позитивне ставлення дитини до школи та на позитивний профіль дитини, як майбутнього школяра. Можна назвати лише декілька з них:

1. Розвивальна програма психологічної готовності дітей до навчання у школі – «Крок до школи» (Р. Саф'янова). Метою програми є: формування позитивного ставлення до школи; розвиток мислення, пам'яті, уваги, орієнтації

у просторі; формуванню довільної поведінки; розвиток навиків спілкування і взаємодії з ровесниками та дорослими, та попередження негативних проявів.[108].

2. Корекційна програма «Хочу до школи» (Н. Грузд). Програма розрахована на дітей 5-7 років. Мета програми: формувати психологічну готовність дітей до навчання в НУШ, активізувати та стимулювати пізнавальну діяльність, розвивати емоційно-вольову, мотиваційну сфери, формувати комунікативні вміння і навички. Сприяти готовності дітей до навчання в НУШ: довільності емоційно-вольової, мотиваційної, соціальної, інтелектуальної, психічної сфер: формувати установки на взаємодію та доброзичливе ставлення до однокласників, вміння визначати свій та інших емоційний стан, вміння вислуховувати відповіді товаришів. Розширювати знання про навколишню дійсність. Розвивати пізнавальні процеси вихованців: увагу, пам'ять, мислення, уяву. Формувати зв'язне мовлення, вміння повно висловлювати думку. Розвивати довільну регуляцію поведінки: вміння виконувати вказівку вчителя, працювати за зразком, розвивати навички самостійної навчальної діяльності. Програма спрямована на розвиток пізнавальних процесів: пам'яті, мислення, уваги, уяви, просторових уявлень, формування фонематичного слуху та мовлення, розвитку довільності психічних процесів.

3. Корекційно-розвивальна програма з формування психологічної готовності до шкільного навчання дітей старшого дошкільного віку (Є. Мушик). Мета програми: допомогти дітям розвинути компоненти психологічної готовності, такі як саморегуляція, довільна увага, зорова пам'ять, просторове прийняття, розвиток дрібної моторики руки; сприяти розвитку комунікативних навичок у дітей, що дасть змогу дітям у подальшому легко і швидко впоратись із труднощами під час навчання. Формувати позитивну шкільну мотивацію, розвивати довільність уваги і саморегуляцію діяльності, розвивати пам'ять, логічне мислення та зоровий аналіз, розвивати просторову орієнтацію в тому числі на листу паперу, вдосконалювати розвиток дрібної моторики рук.[108]

4. Корекційно-розвивальна програма формування мотиваційної готовності

дітей до навчання в школі. Складається з 10 невеликих занять. Ця програма зможе допомогти дітям розвинути компоненти мотиваційної готовності і дасть змогу дитині в подальшому легко і швидко впоратись із труднощами в навчанні.[9]

5. Психологічна підготовка дітей до школи: конспекти занять (В. Шарохіна). Конспекти занять-зустрічей із дітьми підготовчої групи дитячого садка та їх батьками. У ході таких занять психолог проводить діагностику та розвиває передумови до навчальної діяльності, комунікативні та поведінкові навички, пізнавальні процеси та моторику [9].

6. «Крок до школи» – комплексна програма розвитку, спрямована на всебічну підготовку до школи – емоційну, розумову, мотиваційну, фізичну.[109].

На основі всіх цих корекційно-розвивальних програм ми зробили свою, яка має назву – «Граючись готуюсь я до школи». Основною метою цієї корекційно-розвивальної програми є: формувати психологічну готовність дітей до навчання в НУШ, активізувати та стимулювати пізнавальну діяльність, розвивати емоційно-вольову, мотиваційну сфери, формувати комунікативні вміння і навички, розвиток довільної поведінки, розвиток дрібної моторики, пам'яті, уваги, сприяти готовності дітей до навчання в НУШ; формувати установки на взаємодію та доброзичливе ставлення до однокласників, вміння визначати свій та інших емоційний стан, уміння вислуховувати відповіді товаришів; розширювати знання про навколишню дійсність; розвивати пізнавальні процеси вихованців: увагу, пам'ять, мислення, уяву; формувати зв'язне мовлення, вміння повно висловлювати думку; розвивати довільну регуляцію поведінки: вміння виконувати вказівку вчителя, працювати за зразком, розвивати навички самостійної навчальної діяльності; удосконалення психічних процесів, подолання страхів пов'язаних зі школою, підвищення рівня комунікативних навичок, довільності та самоконтролю, підготовка руки дитини до письма.

Висновки до розділу 2

Перехід дитини до шкільного навчання – це переломний період у її житті, який вимагає особливої уваги до виховання і навчання. Освітній процес впливає на розвиток особистості молодшого школяра, її орієнтацію у багатстві людських цінностей і ставлень. Дитина займає нове положення в суспільстві, збільшується коло її соціальних контактів, виникають нові потреби і обов'язки. Все це вимагає від дитини значного фізичного та розумового напруження. Значна кількість психологів позначають даний період як кризовий.

Психологічно виваженому та успішному для дитини переходу від дошкільної до початкової освіти сприятимуть об'єднані зусилля педагогічних колективів закладів дошкільної і загальної середньої освіти та батьківської громадськості. Підсумком взаємодії педагогічних колективів є перспективності й наступності між закладом дошкільної освіти і початковою школою. Підготовка дітей до навчання в школі багатогранна задача, що охоплює різні сторони розвитку дитини, а готовність до шкільного навчання повинна відповідати такому рівню їх розвитку, який дає можливість освоїти шкільну програму за відповідних умов навчання.

Для того щоб дитина могла з легкістю адаптуватися до нових умов шкільного навчання і морально і фізично і інтелектуально, тобто, щоб дитина була психологічно повністю готова до школи, нами були проведенні ряд діагностичних методик для виявлення ступеню сформованості компонентів шкільної готовності у дошкільнят ЗДО № 3 «Оленка» міста Балти Балтської міської ради Одеської області, та на основі отриманих результатів підібрана корекційно-розвивальна програма по формуванню психологічної готовності дітей до навчання у школі.

Отже, система дошкільної та початкової освіти має забезпечувати надання пріоритету нинішнім розвивальним, виховним і навчальним завданням перед перспективними, відмову від погляду на дошкільний заклад як на школу для маленьких, переорієнтацію на соціальний розвиток дитини, плекання її індивідуальності; наступність у змісті дошкільної та початкової освіти,

збереження специфіки кожної, дотримання системності та поступовості в освітній роботі з дітьми зазначеного віку.

РОЗДІЛ 3

ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДІТЕЙ ДО НАВЧАННЯ У ШКОЛІ НА БАЗІ ЗДО № 3 «ОЛЕНКА» БАЛТСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

3.1. Обґрунтування та організація етапів емпіричного дослідження формування психологічної готовності дітей до навчання у школі

Вивчення цієї проблеми проводилося в кілька етапів:

1. Початковий етап нашого дослідження полягав у вивченні психолого-педагогічної літератури з досліджуваної проблеми; виявленні специфіки формування психологічної готовності дітей до шкільного навчання в умовах ЗДО, а також основних факторів, що впливають на успішність перебігу даного процесу. Поряд з цим, було здійснено підбір надійних та валідних методик, відповідним цілям дослідження; сформульовані робочі гіпотези, намічені завдання та об'єкт дослідження.

2. На другому етапі була проведена друга частина дослідження, яка включала збір експериментальних даних і обробку за допомогою статистичних методів.

3. Третій етап дослідження був присвячений аналізу та інтерпретації отриманих даних, підбиття підсумків і висновків проведеного дослідження.

Дослідницька робота проводилася на базі ЗДО № 3 «Оленка» м. Балта Одеської області. У дослідженні взяло участь 50 дітей у віці 5-6 років, з них 23 особи – дівчатка, що склало 46%, і 27 осіб – хлопчики, 54% відповідно. Діти у віці 5 років – 18 осіб, становлять 30% від загальної кількості дітей, діти 6 років – 32 особи, що відповідає 64% загальної кількості вибірки. Дана вибірка формувалася на основі таких критеріїв як : відвідування дітьми дитячого садка (на час подій сьогодення) і досягнення ними мінімального вікового порогу для вступу до школи.

Характеристика вибірки представлена на рис. 3.1. і 3.2.

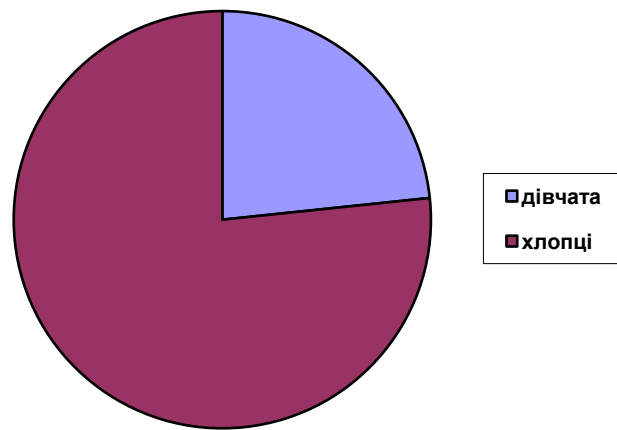

Рисунок 3.1. Градація дітей гендерної ознаки

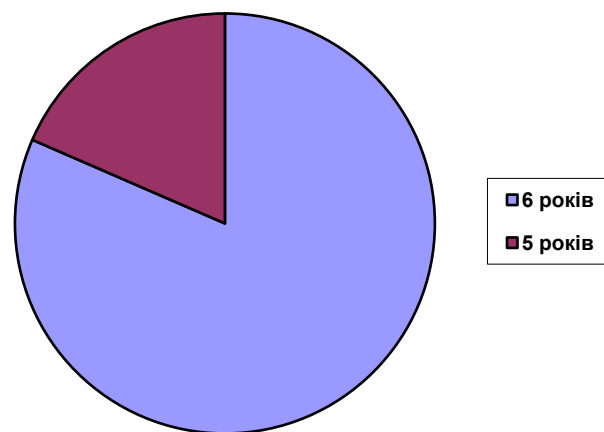

Рисунок 3.2. Градація дітей за віком

3.2. Аналіз та інтерпретація даних, отриманих у результаті дослідження

Шкільна готовність є складним структурним компонентом, що характеризує загальний психофізичний стан майбутнього першокласника.

Важливе значення, серед психологічних величин мають такі показники: розвиненість значущих когнітивних операцій і навичок, що дають можливість для проведення навчальної діяльності; сформованості внутрішньої позиції школяра; якість розвитку самосвідомості.

Тому наше дослідження допомагає виявити індивідуальні особливості дітей у світлі їхньої готовності до подальшого шкільного навчання.

Емпіричне дослідження проходило у системі від простого до складного. Такий підхід викликав інтерес у дітей до майбутньої роботи, вони почали довіряти експериментатору, сконцентрувати свої можливості. При аналізі результатів деяких тестових завдань враховувалася вікова градація на момент проведення. Це відбивається лише з кількісних результатах, але в наше завдання не входить поділ за віковим ознакою. Ми відобразила загальну готовність дітей, які бажають вступати до школи.

Наводимо кількісні результати тестів. Обчислення для малюнків проводимо за формулою відсоткового співвідношення: $X = K \text{ ст.} * 100\% / K \text{ про.}$

1. Методика «Сходишки» В. Щур.

Робота з дітьми за цією методикою проводилася в індивідуальному порядку, як того вимагає процедура дослідження.

За результатами обстеження дітей 5-6 років:

1 сходинка – підвищена самооцінка 25 дітей, що становить 50%;

2 і 3 сходинка – адекватна самооцінка 21 дітей, складає 42%;

4 сходинка – занижена самооцінка 4 дітей, що становить 8%;

5 і 6 сходинка – низька самооцінка 0 вихованців;

7 сходинка – різко занижена самооцінка 0 вихованців.

Результати можна подати у графічному вигляді (рис. 3.3).

Рисунок 3.3. Результати дослідження за методикою «Сходинок» В. Щур

Аналіз даних, представлених на діаграмі показує, що більшість дітей (50%) мають підвищену самооцінку, що є їм вікової нормою. Ці діти у виконанні методики ставлять себе на першу сходинку. Вони схильні до навмисної поведінки та превалювання своїх дій.

У 42% спостерігається адекватний рівень самооцінки, вони поставили себе на 2 та 3 сходинку. Нам це говорить про достатню сформованість позитивного ставлення до себе, дитина належним чином позиціонує свою діяльність і себе. Вважається нормально діючим модифікацією перебігу дій. Дитина, загалом правильно оцінює свої переваги і недоліки, вона не чекає оцінки з боку, а сама активно працює для неї, прагне отримати похвалу. Її дії виходять не з того, що вона хороша, і що б не робила відповідно теж добре, а намагається, щоб її оцінювали, виходячи з дій (я зробив добре, і тому я такий).

Для 8% дітей характерна низька самооцінка. Ці діти ставлять себе на четверту сходинку. Вони характеризуються невпевненістю в собі і своїх силах, малотовариські, виявляють недовіру до інших, скуті в рухах, мовчазні.

З аналізу отриманих даних можна зробити висновок, що завищена самооцінка, незважаючи на недоліки уявлень дошкільника про свої сили, загалом, корисна для нього. Дитина не зупиняє наявність нових завдань, він

відкритий для спілкування, активний у різних іграх і на заняттях, виявляє ініціативність. Діти із заниженою самооцінкою тривожні і здаються повільними. Це негативно позначається на можливостях дитини у спілкуванні та навчальній діяльності, що гальмує весь розвиток дитини.

Тому ми робимо висновок, що необхідність допомоги в обох випадках. Для цього треба застосовувати корекційні методики та програми розвитку.

Серед дітей з адекватною самооцінкою повинна проводитися подальша розвиваюча робота з удосконалення цієї якості. Встановлення правильної самооцінки, навичка усвідомлювати особисті помилки і грамотно оцінювати свої вчинки – фундамент підстави самоконтролю. Виступає значним елементом загального особистісного розвитку на майбутньому.

2. Орієнтовний тест шкільної зрілості Керн-Йєрасек.

Робота з дітьми за цією методикою проводилася в індивідуальному порядку, як того вимагає процедура дослідження.

Високий рівень (готові до шкільного навчання) – 5 (дітей) – 10%.

Середній рівень (не повністю готові до шкільного навчання) – 10 (дітей) – 20%.

Низький рівень (не готові до шкільного навчання) – 35 (дітей) – 25%.

Аналіз даних показує, що більшість дітей (35%) мають високий рівень готовності до шкільного навчання, що є їм віковою нормою. Ці діти у виконанні методики ставлять собі ціль і досягають її.

У 20% спостерігається середній рівень підготовки до школи. Дитина, загалом правильно оцінює свої можливості, вона не чекає оцінки з боку, а сама активно виконує задані завдання. У 35% дітей характерна низька готовність до шкільного навчання. Вони характеризуються невпевненістю в собі і своїх силах і потребують допомоги при виконанні кожного завдання.

З аналізу отриманих даних можна зробити висновок, що діти за цією методикою показали низький рівень готовності до регулярного шкільного навчання – тобто діти не готові до школи.

3. Тест «Кругозір».

За індивідуальним тестом рівневого розвитку пізнавальної діяльності було отримано наступний результат:

29-24 б. – високий рівень 7 дітей (14%);

23,5-20 б. – середній рівень 24 вихованці (48%);

від 19,5 б. – низький рівень 19 дітей (38%).

Подаємо результати тестування у графічному вигляді (рис. 3.4).

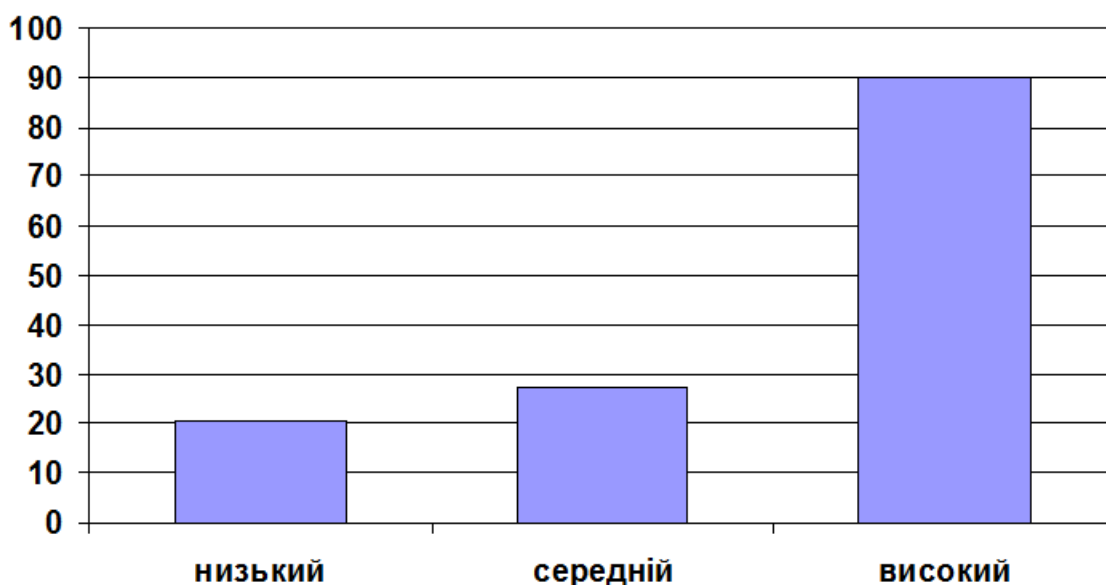

Рисунок 3.4. Результати дослідження за тестом «Кругозір»

Проаналізувавши тестові дані малюнка можна сказати, що порівняно невелика кількість дітей (14%) мають високий рівень пізнавального розвитку і їх можна вважати шкільно-зрілими. У таких дітей досить розвинене уявлення про навколишній світ, про себе, свою сім'ю; на належному рівні перебувають здатності розмірковувати та аналізувати.

У більшості дітей (48%) проглядається середній рівень пізнавального розвитку, і вони вважаються середньозрілими за підготовленістю до шкільного навчання. Вони в цілому мають знання і уявлення про навколишню дійсність, але збиваються в подібних за родовою ознакою уявленнях.

Велика кількість дітей (38%) видають низький рівень пізнавального розвитку і вважаються незрілими. Основні труднощі в них викликали запитання:

2, 5, 8, 9, 13, 17, 21, 22. Неміцність знань про навколишній світ, проблеми в узагальненні та класифікації, низький рівень математичних та просторових уявлень говорить про проблеми дітей у психосоціальному плані. Більшість завдань така дитина виконує тільки при тривалій допомозі дорослого, мають низький рівень знань, умінь і навичок. Це свідчить про необхідність комплексної роботи. Так як не сформованість пізнавальної сфери показує відсутність допитливості у вивченні світу, відсутність інтересу до нового і незвіданого, то навчальна діяльність для таких дітей не буде значущою і формуючою.

Середні показники пізнавального розвитку невисокі, що негативно позначаються на навчанні. Для формування нормальної шкільної готовності необхідна додаткова робота з розширенням запасу знань для дітей, які мають низький і середній рівень пізнавального розвитку здійснюється за певною корекційно-розвиваючою програмою.

4. Методика «Будиночок», на основі методики Н. Гуткіної.

Далі звернемося до результатів, отриманих нами після обробки та інтерпретації методики «Будиночок». Дана методика дозволила нам визначити здатність дітей до сенсомоторної координації та розвиток тонкої моторики рук. Оскільки під час інтерпретації тесту обов'язково враховується вік піддослідних, наші результати записані так:

Для 6 років:

1-2 бали – високий рівень 2 дитини (11%);

3-4 бали – середній рівень 13 дітей (72%);

> 5 балів – низький рівень 3 дітей (17%).

Для 7 років:

0 балів – високий рівень 0 дітей (0%);

1-2 бали – середній рівень 12 дітей (38%);

> 3 бали – низький рівень 20 дітей (62%).

У графічному варіанті поданий результат дослідження (рис. 3.5).

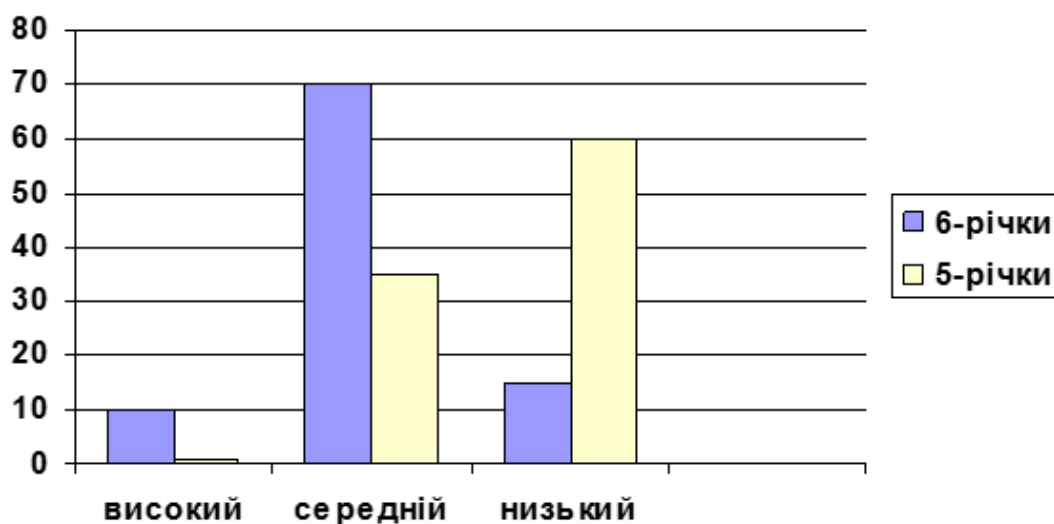

Рисунок 3.5. Результати дослідження за методикою «Будиночок»
Н. Гуткіної

Опис методики відбувається відповідно до віку дітей, але на підставі об'єднання трактування результатів дослідження. Це зроблено виходячи з схожості показників психічного розвитку дітей, даних вікових категорій.

Випробувані 6 років не показали високу результативність при обстеженні (0%). Для дітей 6 років високі показники рівневого розвитку склали 11% від загальної кількості дітей. У них добре розвинені перцептивні дії, їм важко оцінити об'єкт і точно передати його форму. Добре розвинена моторика говорить про збалансований розвиток всіх психічних процесів, зокрема розвинена здатність до логічних міркувань, сформованість зв'язного мовлення відповідає віку.

Діти 5 років із середнім показником 72%, а й у 6 літніх випробуваних показник висловлює 38% від загальної кількості дітей у кожній групі за віковими показниками. Тут знижено сприйняття дій, воно не в повній мірі точно і гнучко. Не завжди точно володіють руками і пальцями рук, здійснюють зайві рухи, але старанно виконують запропоновані завдання.

У 17% дітей шести літнього віку, і у 62% семирічних хлопців виявлено низький показник сенсомоторної координації. Це виявляється у скованості рухів, порушенні їх координації, недостатньою амплітудою кінцівок, низький розвиток

дрібної моторики та зорово-моторної координації. Такі діти швидко втомлюються, відрізняються зниженою працездатністю, що характеризує їх фізичні можливості.

Результати інтерпретації даних говорять про невисокий рівень сформованості даного компонента. Знижений рівень сенсомоторного розвитку дошкільнят призводить до труднощів на перших шаблях навчання. Оскільки цей розвиток є фундаментальною підставою розумового розвитку, то на його основі формуються необхідні для шкільного навчання психічні функції. Рівень інтелектуальної готовності до школи залежить від рівня сенсомоторного розвитку. Отже, можна дійти невтішного висновку щодо необхідності врахування в корекційній програмі результатів сенсомоторного дослідження.

5. Методика «Чого не вистачає?» Р. Немов.

Тимчасовий тест для оцінки цілісності сприйняття та образного мислення дітей. Застосовується лише в індивідуальному порядку.

Наводимо оцінку отриманих результатів у загальних балах:

10 балів (дуже високий рівень) – 0 дітей (0%);

8-9 балів (високий рівень) – 4 дитини (8%);

4-7 балів (середній рівень) – 44 дитини (88%);

2-3 бали (низький рівень) – 2 дітей (4%).

Результати дослідження подаємо у графічній діаграмі (рис. 3.6).

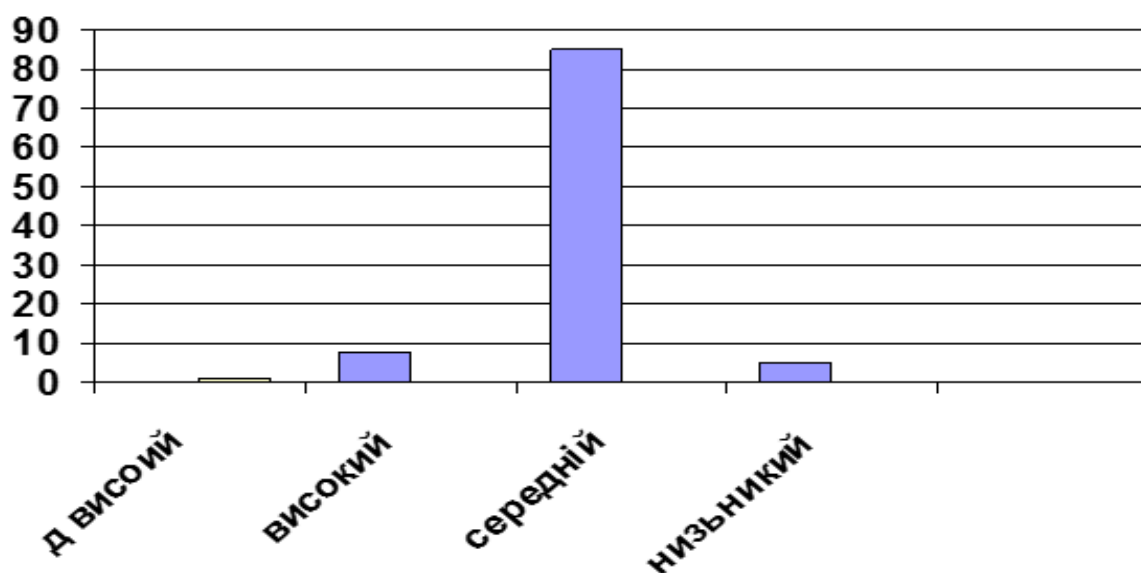

Рисунок 3.6. Результати дослідження за методикою «Чого не вистачає?»

Р. Немов

Провівши аналіз результатів методики, ми виявили, що 8% хлопців показують високий рівень розвитку сприйняття. Це дає уявлення про достатню сформованість перцептивних процесів можливості дітей збирати образи, виводити висновки, що належать до них, і озвучувати підсумки роздумів.

74% хлопців, показали середній рівень сформованості, у них досить усвідомлене уявлення про предмет, але трохи пізніше реагують на представлені зображення, потрібно більше часу на аналіз малюнка, осмислення поставленого завдання. Необхідна робота з удосконаленням розвитку сприйняття за напрямом його точності, свідомості, обсягу.

Діти, які показали низький бал розвитку (4%) впізнавали предмети, але важко знаходили відсутні деталі на малюнках (явно не промальовані). Це говорить про труднощі в розпізнаванні об'єкта в незвичному ракурсі, утруднено виділених окремих елементів об'єкта, низька швидкість переробки матеріалу, що сприймається.

Спостерігається поверховість об'єкта, що сприймається, і низька перцептивна активність. Розвиток сприйняття та образне мислення дітей проходить на належному рівні. Розкид результатів заданий з урахуванням наявного досвіду дітей і виводиться в залежності від старанності дитини при виконанні психодіагностичного завдання, що дозволяє враховувати при

виставленні оцінки якісні та кількісні характеристики.

Якщо сприйняття це цілісне відображення об'єктів та подій навколишнього світу, то загальмованість або відсутність прогресу в його розвитку, заважає процесу психічного розвитку та мислення. Коли сприйняття «спить», дітям складно пізнавати навколишній простір, засвоювати нові знання і це позначається на шкільному навчанні. Тому для коригування та вдосконалення сприйняття діти потребують продуманої програми занять.

6. Тест «Малюнок людини» К. Маховер.

Інтерпретація малюнкowego тесту проводилася за 46 позиціями, в підсумку узагальнення представлені наступні результати:

- вікова норма на 6 років (14 балів) – 8 дітей (44%); середній низький за нормою – 8 дітей (44%); нижче середнього – 2 дітей (12%);

- вікова норма на 7 років (18 балів) – 10 дітей (31%); середній низький за нормою – 7 дітей (21%); нижче середнього – 15 дітей (48%).

Чим вище оцінка порівняно з віковою нормою, тим вищий інтелект дитини.

Результати відбиті схематично рис. 3.7.

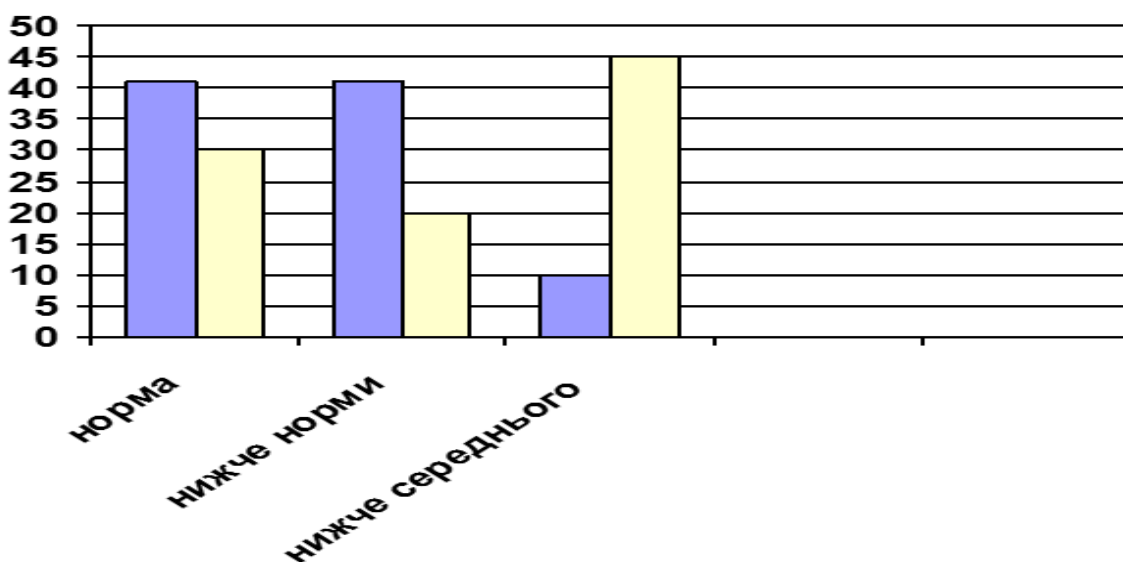

Рисунок 3.7. Результати дослідження за тестом «Малюнок людини»

К. Маховер

За методикою збільшення балів допускається на користь дитини, під час індивідуальної розмови.

Віковій нормі відповідали діти віком 5 років – 44%; діти 6 років – 31%, від кількості вихованців у цій групі. Ці хлопці намагалися передати реальну форму людини, промалювати за своїми можливостями деталі обличчя та голови, руки та ноги добре проглядаються. Вони показали достатній рівень концентрації уваги, психофізичну та інтелектуальну зрілість, урівноважену поведінку, самоконтроль, розвиток візуально-моторної координації та мовленнєву компетентність. Діти достатньо підготовлені до засвоєння вимог шкільної програми та здатні навчатися на належному рівні.

Результат середньо низький за віковою нормою показаний дітьми 5 років – 44%, хлопці – 6 років (21%), від кількості у підгрупі. На малюнках у таких дітей відсутні ніс чи вуха, брови, шиї, зайві деталі одягу. Показники за цим рівнем говорять про інтелектуальну незрілість, почуття не захищеності, слабкий внутрішній контроль. Розвиток мови у цих вихованців на віковому рівні, орієнтовані на зовнішній світ і готові до співробітництва.

Нижче середньої оцінки показали результативність діти 5 років – 12%, діти 6 років – 48%. У цих дітей на малюнках розглядалася наявність невеликої кількості прорисовки складових елементів людини, як правило, це схематичне зображення фігури. Ці фактори говорять про загальну незрілість дітей, у них виявляється ігрове ставлення до занять, мовний компонент дещо відстає від рівня розвитку.

Аналіз продуктів діяльності дітей говорить швидше про невміння малювати, ніж про відставання у розвитку. За загальними результатами ґрунтовно відображено, що вираження психічних відхилень не спостерігається. Діти потребують додаткової психологічної роботи у корекції до нормального розвитку. Її відсутність може призвести до серйозних труднощів в адаптації та появи страху до навчання в школі.

7. Методика Т. Нежин «Розмова про школу» (модифікована).

За цією методикою визначається ставлення дитини до школи, відбувається

виявлення внутрішньої позиції школяра. Результати тестування записуються в балах, тут відсутня градація за віковим принципом:

- 10-9 балів показує сформовану внутрішню позицію школяра – 6 дітей(12%);

- 8-5 балів показує початкову стадію формування внутрішньої позиції школяра – 15 дітей (30%);

- 4-0 балів показує несформовану внутрішню позицію школяра – 25 дітей (58%).

Результати дослідження висвітлені на діаграмі (рис. 3.8).

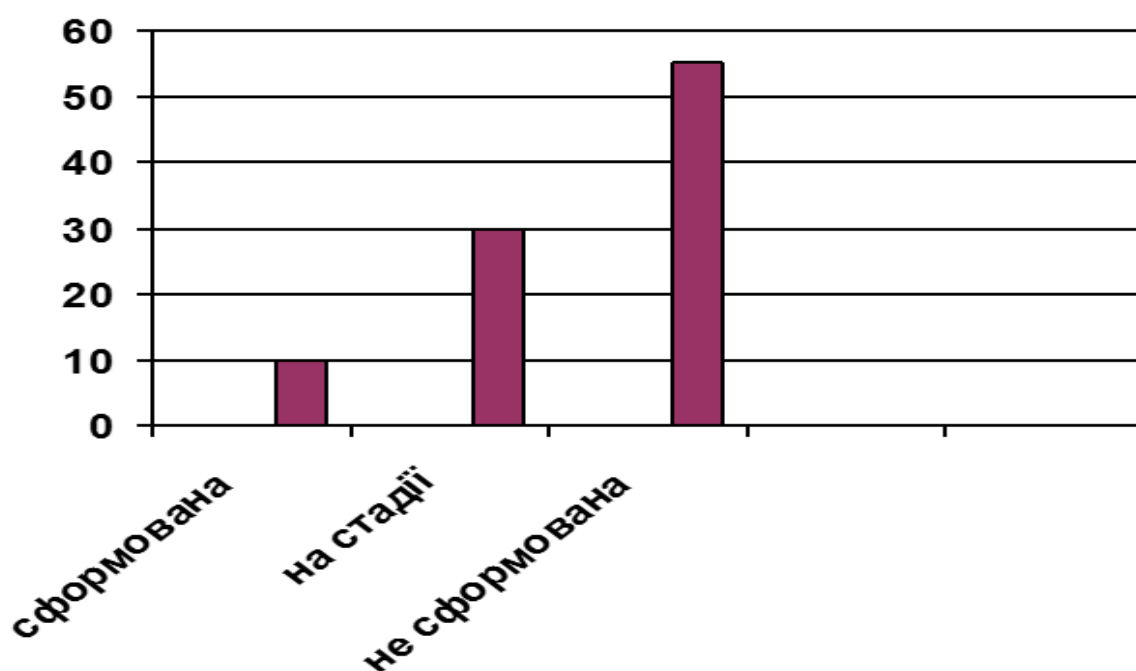

Рисунок 3.8. Результати дослідження за методикою Т. Нежин «Розмова про школу» (модифікована)

По діаграмі точно визначається, що більшість дітей не мають явного бажання займатися навчальною діяльністю.

Детально розкриваючи результати аналізу можна пояснити, діти, що набрали найбільшу кількість балів, становлять – 12% від загальної кількості. У таких дітей навчальна діяльність є провідною. Виявляючи пізнавальний інтерес, вони усвідомлюють важливість і необхідність навчання, вміють вибудувувати цілі. Повністю сформована позиція школяра не скасовує інтересу до нових вражень.

30% дітей показали формування внутрішньої позиції школяра на початковій стадії. Дітям подобається вчитися, але це не головне для них у шкільному житті, є бажання зберегти дошкільну орієнтацію в навчальному плані. Тут бажання вчитися замінене поняттям – «треба вчитися і я маю вчитися». У цих дітей ще немає усвідомлення важливості та мети учіння.

58% дітей не мають сформованої позиції школяра, переважають соціальні мотиви. Важливість зовнішньої сторони шкільного життя відсувається на зайвий план значення та цінності навчальної діяльності. Основне їхнє заняття – гра.

Незрілість шкільної мотивації, негативно-двійне ставлення до школи, неприйняття себе у ролі учня і нового соціального статусу – усе це ускладнить адаптацію до школи і протікання своєчасного процесу розвитку на молодшому шкільному віці. Тому ми вважаємо за необхідне проведення корекційних дій за результатами проходження методики.

8. Тест тривожності «Вибери потрібне обличчя» Р. Темпл, В. Амен, М. Доркі.

Після аналізу тестових завдань за індексом тривожності (ІТ), нами отримані наступні результати індивідуальної перевірки, які градуюються так:

Високий рівень тривожності – 25 дітей (50%);

Середній рівень тривожності – 25 дітей (50%);

Низький рівень тривожності – 0 дітей (0%).

Кількісний аналіз відбито у діаграмі (рис. 3.9).

Рисунок 3.9. Результати дослідження за тестом тривожності «Вибери потрібне обличчя» Р. Темпл, В. Амен, М. Доркі

Якісний аналіз дозволяє розмірковувати про досвід поведінки дитиною в подібних ситуаціях. Тут тривожність проявляється як риса особистості, її завдання зводиться до захисту суб'єкта на психологічному рівні, але має негативні наслідки.

Виявлені 50% піддослідних, які показали високий рівень тривожності, що говорить про нестачу чутливої придатності, пристосованості до представлених моментів життя, що породжує дискомфорт. За якісними характеристиками помічене занепокоєння і переживання дітьми через певні події, тобто розглядається як ситуативне. Негативний досвід може стабілізувати тривожність як характерну рису особистості і викликати метушливу, неспокійну поведінку.

У решти 50% випробуваних нами діагностовано середній рівень тривожності, що показує стійкіші чутливі реакції, поведінкові зразки, характерні взаємини, що утворилися в цих дітей з оточуючими (родина, дитячий садок тощо), знаходяться на відповідному рівні розвитку, що дозволяє стверджувати про можливість зниження тривожності.

Висока тривожність нарівні із захисним забезпеченням дає гальмування активності дітей, спрямованої на позитивний результат у діяльності, зокрема навчальної. Створюється емоційний дискомфорт під час спілкування з

оточуючими, що знижує можливість встановлення контакту, а труднощі у навчанні призводять до зниження рівня пізнавальних можливостей. Але для дітей даного віку підвищена тривожність не є постійною рисою характеру, її можна знизити, провівши відповідну корекційну діяльність. Її необхідність простежується за результатами тесту.

Висновки до розділу 3

Проведене нами емпіричне дослідження дало змогу встановити, що не всі обстежені нами дошкільники мають достатній рівень готовності до навчання в школі. Значна частина дітей не є ще соціально зрілою, тому потребує комплексної психолого-педагогічної допомоги психолога, педагога, батьків, корекційних впливів, з метою розвитку соціально-психологічного компоненту готовності до навчання.

На основі результатів дослідження нами була розроблена корекційно-розвиваюча програма, яка дозволяє сформувати відстаючі області шкільної готовності, спираючись на особисті якості дитини.

Підсумовуючи результати досліджень по вище описаним методикам, дійшли таких змістовних висновків:

1. Аналіз даних по методиці «Сходінки» В. Щура показав, що більшість дітей (50%) мають підвищену самооцінку, що є їм віковою нормою. Ці вихованці схильні до навмисної поведінки та превалювання своїх дій. Завищена самооцінка, незважаючи на недоліки уявлень дошкільника про свої сили, загалом, корисна. Дитина не зупиняє наявність нових завдань, вона відкрита для спілкування, активна у різних іграх і на заняттях, виявляє ініціативність. Діти із заниженою самооцінкою тривожні і здаються повільними. Це негативно позначається на можливостях дитини у спілкуванні та навчальній діяльності, що гальмує весь розвиток дитини.

Тому виникає необхідність у допомозі обох видів, і потребують ретельного

застосування корекційної методики та програми розвитку.

2. Орієнтовний тест шкільної зрілості Керн-Йерасек показав, що діти за цією методикою показали низький рівень готовності до регулярного шкільного навчання – тобто освоєння навіть звичайної програми початкової школи представлятиме для дитини значні труднощі.

3. Зробивши аналіз тесту «Кругозір» можна стверджувати, що невелика кількість дітей, мають високий ступінь пізнавального розвитку і їх можна вважати зрілими до шкільного життя. У таких дітей досить розвинене уявлення про навколишній світ, про себе, свою сім'ю; на належному рівні перебувають здатності розмірковувати та аналізувати. Кінцеві показники показують, що для формування нормальної шкільної готовності необхідна додаткова робота з розширення запасу знань для дітей мають низький і середній рівень пізнавального розвитку здійснюється за певною корекційно-розвиваючою програмою.

4. Аналіз результатів по методиці «Будиночок», Н. Гуткіної висвітлює, що випробувані 6 років не показали високого рівня результативності, у них добре розвинені перцептивні дії, їм важко оцінити об'єкт і точно передати його форму, добре розвинене моторика рук. У дітей 5 років показники відображають знижені сприйняття дій, не в повній мірі точно і гнучко, вони не завжди точно володіють руками і пальцями рук. Щодо дітей шестилітнього і семирічного віку (група хлопців) з'ясовано, що у них наявний низький показник сенсомоторної координації, ці вихованці швидко втомлюються, відрізняються зниженою працездатністю, що характеризує їх фізичні можливості.

Як висновок, можемо констатувати про невисокий рівень сформованості даного компонента. Наявний знижений рівень сенсомоторного розвитку дошкільнят призводить до труднощів на перших щаблях навчання.

5. Аналіз методики «Чого не вистачає?» Р. Немова показує, що у дітей цілісне сприйняття та образне мислення на середньому рівні сформованості. Можемо констатувати факт, що більшості вихованцям потрібно більше часу на аналіз і інтерпретацію малюнка, осмислення поставленого завдання.

Підсумовуючи пройдену методику стверджуємо, що у дітей спостерігається поверховість об'єкта, що сприймається, і низька перцептивна активність. Тому, для коригування та вдосконалення сприйняття діти потребують продуманої програми занять.

6. Підводячи підсумки тестування «Малюнок людини» К. Махвер можемо виділити, що в загальному діти мають достатній рівень концентрації уваги, урівноважену поведінку, самоконтроль, розвиток візуально-моторної координації та мовленнєвий розвиток на відповідному віку рівні. Аналіз продуктів діяльності дітей говорить швидше про невміння малювати, ніж про відставання у розвитку. За загальним результатом явно виражених психічних відхилень не вбачається.

7. У цій методиці «Розмова про школу» Нежин Т., відображені рівні ставлення дитини до школи, виявлення внутрішньої позиції школяра. Як висновок, у більшості дітей немає явного бажання займатися навчальною діяльністю. У випробуваних спостерігається незрілість шкільної мотивації, негативно-двійне ставлення до школи, неприйняття себе у ролі учня і нового соціального статусу, це призводить до дезадаптації до шкільного життя і суперечить усім нормам нормального розвитку молодшого школяра у майбутньому.

8. Аналізуючи та інтерпретуючи тест тривожності «Вибери потрібне обличчя» Р. Темпл, В. Амен, М. Доркі можемо описати та охарактеризувати, що показники збіглись до рівного, у більшості дітей високий і середній рівень тривожності, це свідчить про нестачу чутливої придатності, пристосованості до представлених моментів життя, що породжує дискомфорт. Висока тривожність нарівні із захисним забезпеченням дає гальмування активності дітей, спрямованої на позитивний результат у діяльності, зокрема навчальної. Створюється емоційний дискомфорт під час спілкування з оточуючими, що знижує можливість встановлення. Ці параметри призводять до суттєвої особистої та навчальної стагнації, яка провокує низький рівень мотивації учіння та дезадаптацію і загострення до освітнього процесу.

Отримані нами результати дозволяють говорити про неповну сформованість деяких навчально-важливих якостей. Спостерігається перекис у формуванні необхідного багажу на користь зовнішньої привабливості шкільного навчання. Не сформованість внутрішньої позиції школяра завадить успішному здобуттю знань. І тому можна пропонувати безпосередню ранню роботу з дітьми дошкільного віку, поступова підготовка до шкільного простору, підбір корекційних і методичних розробок для посилення та збагачення відповідних базових знань, розробка вправ для зняття психологічного напруження перед вступом до школи та систематичний розвиток шкільної зрілості у вихованців, що сприятиме росту мотивації та активізації.

ВИСНОВОК

На основі поглибленого аналізу проблематики діагностики готовності дітей до навчання у школі нами були зроблені наступні висновки:

1. Психологічна готовність дитини до навчання у школі – одне із основних елементів психологічного формування під час дошкільного дитинства. У цей період розвитку дитина переходить із ступеня дитинства на іншу соціальну сходинку. Навчальна діяльність стає провідною для дитини на час вступу до школи. Це і є відправною точкою нового вікового проміжку – молодшого шкільного віку. Але підійти до цього вікового проміжку треба всебічно підготовленим.

Зарубіжні та вітчизняні дослідники давно займаються цією проблемою, але інтерес до неї не зник досі.

Провівши дослідження з теоретичної частини роботи, ми з'ясували, що в нашій країні вивченням готовності дітей до школи має давнє минуле. У двадцяті роки минулого століття дана проблема ставала предметом спеціального вивчення, і одночасно розглядалася в ході паралельних досліджень. Багато великих вчених у галузі загальної та дитячої психології, а також педагогіки, досліджували та вивчали проблему психологічної готовності дітей дошкільного віку до школи.

Л. Виготський, Л. Божович, А. Запорожець, О. Леонт'єв, Д. Ельконін та інші вчені присвятили цій темі безліч досліджень та монографій. Це пояснюється невід'ємним поєднанням даного явища із спільним перебігом психологічного, соціально-особистісного та фізіологічного дозрівання дитини дошкільного віку та її індивідуальних особливостей.

2. Сформованість всіх зазначених нами у роботі компонентів дозволить успішно вступити дитині до школи та забезпечить успішну адаптацію до шкільного життя. У дошкільника має бути сформована, відповідно його віку, гармонійна Я-концепція, оскільки особистість дитини для себе та інших людей представлена саме у її Я-концепції, яка має образно-понятійний зміст, забарвлений емоційно-оцінними ставленнями, що зумовлюють дії та поведінку

дитини (див.Таблиця 1.3.2.).

3.Актуальною лишається проблема структурних складників та критеріїв психологічної готовності дитини до шкільного навчання. На основі теоретичного аналізу поглядів І.Д. Беха, Л.І. Божович, Л.А. Венгер, Б.С. Волкова, Н.В. Волкової, Н.І. Гуткіної, В.В. Давидова, Д.Б. Ельконіна, С.Д. Забрамної, А.І. Запорожця, Р.С. Немова, Н.В. Нижегородцева, Л.Г. Парамонової, Н.Г. Салміної, А.А. Харченко, В.Д. Шадрікова, О.А. Шварцман та інших, щодо психологічної готовності дитини до шкільного навчання у Таблиці 1.3.1. систематизовано нормативні критерії психологічної готовності дитини до шкільного навчання, відповідно до виділених базових складників психологічної готовності: інтелектуальної готовності (пізнавальні процеси, сенсомоторні навички, здатність до научуваності); особистісної готовності (мотивація, воля, емоції, спрямованість особистості, самосвідомість); соціальної готовності (комунікативна та соціальна компетентність).

4. Різні підходи до вивчення готовності до школи свідчать лише тому, що це багаторівневий компонент. Ці складові готовності до шкільного навчання, ми розглядали їх розвиток у системі роботи дитячого закладу. Для розкриття цих компонентів потрібна постійна діяльність, що розвивається, що не може відбуватися не в яких інших умовах. Регулярна модернізація шкільної програми ставить перед початковою освітою нові завдання, а їх вирішення потрібні інноваційні підходи. Один із таких підходів – спрямованість на особистісний розвиток дитини. Маючи великі можливості для підготовки дитини до подальшого життя не тільки в школі, але і поза її стінами, дитячий садок відштовхується від індивідуальних якостей дитини і на основі їх вибудовує свою освітню систему.

5.Саме тому повне та якісне забезпечення формування психологічної готовності старших дошкільників до шкільного навчання ми можемо розглянути в безпосередній гармонізації їх Я-концепції як особистості загалом та майбутнього учня зокрема. Задля досягнення цієї цілі психологічною службою дошкільного навчального закладу необхідно здійснювати комплексний,

цілеспрямований психологічний супровід за такими напрямками: формування у дошкільників образних і понятійних уявлень про себе та школу через навчально-розвивальні групові заняття психолога з дітьми; розвиток здатності усвідомлювати себе та презентувати себе, розвиток вольової сфери, формування мотивації до навчання та позиції школяра, корекція особистісних проявів дитини в поведінці через розвивально-корекційні групові заняття психолога з дітьми; формування сприятливої соціально-психологічної ситуації розвитку через просвітницько-консультативну роботу психолога з батьками та педагогами.

6. На основі теоретичного матеріалу нами було проведено дослідження та застосовані тестові методики, вітчизняних і зарубіжних дослідників, що дозволяють визначити рівень відповідних можливостей дітей та їх психологічну готовність до регулярного шкільного навчання.

У дослідженні взяли участь 50 дітей старшого дошкільного віку, серед них 27 хлопчиків та 23 дівчинки. Узагальнені результати показали, що високий рівень психологічної готовності виявлений у 6 дітей (3%); середній рівень має 9 дітей (27%), низький рівень – 35 дітей (70%). З дітьми, у яких виявлено низький рівень готовності до школи, слід проводити корекційно-розвивальні заняття. Також, варто проводити індивідуальні бесіди з батьками цих дітей, для того, щоб підготовка до школи здійснювалась у співпраці з батьками.

Отримані нами результати дозволяють говорити про неповну сформованість деяких навчально-важливих якостей. Спостерігається перекис у формуванні необхідного багажу на користь зовнішньої привабливості шкільного навчання. Не сформованість внутрішньої позиції школяра завадить успішному здобуттю знань. Порушення сенсомоторної координації не дасть позитивного результату в роботі над письмовими вправами. Порушені особистісні характеристики та підвищена тривожність, не дозволять налагодити нормальним стосунки у класному колективі та взаємодії з учителем. Порушення цілісності сприйняття позначиться на розумових операціях. Недостатньо розвинений кругозір завадить здійснювати аналітичні операції та висувати судження. Низька самооцінка позначиться на поведінці дитини і зробить її неадекватною. Оскільки

підготовка до засвоєння шкільних знань комплексна складова, гальмування у розвитку однієї з компонентів неодмінно позначиться на іншому.

Тому на основі результатів дослідження нами була розроблена корекційно-розвиваюча програма, яка дозволяє сформувати відстаючі області шкільної готовності, спираючись на особисті якості дитини.

Дослідницькі дані говорять про те, що передшкільна підготовка безпосередньо залежить від певної множини особистісних якостей дитини, які виробляються або не виробляються у неї під час перебування в дитячому садку, та систематичного відвідування дошкільного закладу. Своєчасна диференціація дітей старшого дошкільного віку за готовністю до шкільного навчання в умовах ЗДО дозволить оптимально впровадити корекційно-розвивальну роботу щодо усунення причин психологічної неготовності дітей до школи та є підтвердження висунутої гіпотези у досить повному обсязі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аверинцев, 1989, Н.К. Підготовка дитини до школи. - К., 1992. - 48 с.

2. Агафонова И.Н. Психологічна готовність до школи в контексті проблеми адаптації. // Початкова школа. - 2009. - № 1. - 61-63 с.
3. Агафонова І.Н. Психологічна готовність до школи в контексті проблеми адаптації // Київ : Початкова школа. – 1999. – № 1. – С. 61-63.
4. Андрієвський, Б. М. Проблеми готовності шестирічних дітей до навчання в школі / Б. М. Андрієвський // Педагогічний альманах : [збірник наукових праць] – Херсон : РПО, 2010. – Випуск 5. – С. 6–9.
5. Архипова І.А. Підготовка дитини до школи. Книга для батьків майбутнього першокласника .Факторія – 2006. – 224 с.
6. Андрієвський, Б.М. Проблеми готовності шестирічних дітей до навчання в школі. Педагогічний альманах : [збірник наукових праць]. Херсон : РПО, 2010. Випуск 5. С. 6–9.
7. Архипова В. Готовність дітей до школи: граючись, розвиваємось Психолог дошкілля. Лютий, 2012. № 2 (31). С. 1–24.
8. Базовий компонент дошкільної освіти, 2012; Закон України «Про освіту», 2017; Закон України «Про дошкільну освіту», 2018; Державний стандарт початкової освіти, 2018. URL: <http://naurok.com/ua/formuvannya-psihologichno-gotovnosti-ditini-do-sistematichnogo-navchannya-v-zakladi-zagalno-seredno-osviti-v-umovah-suchsnogo-zakladu-doshkilno-osviti-184096.html>.
9. Базовий компонент дошкільної освіти України. // Дошкільне виховання. - №1.-2010. - 3-17 с.
10. Большакова І. Проблеми психологічної готовності дитини до школи //Початкова школа. — 2005. — № 4. — С. 4-7.
- 11.Бурдіна В. Психологічна готовність та адаптація дітей до навчання в школі. Психологічна газета. 2007. № 19. С. 13-29 URL : <https://naurok.com/ua/formuvannya-motsvsv-uchinnya-u-molodshih-shkolyariv-318620/html>.
12. Будницкая И.И., Катаева А.А. Ребенок идет в школу. - М.: Педагогика, 1985. - 3-20, 43-57 с.
- 13.Бура Р.С. Готуємо дітей до школи. - М., 2007. - 93с.

14. Буцкіна С.В. Формування мотиваційної готовності дітей 6-7 років до навчання в школі // Практична психологія та соціальна робота. - 2001. - №5.- 16-19 с.
15. Бушкатова Н.О. Психологічна готовність шестирічної дитини до школи / [упоряд.: К. Муліка]. – Полтава : ПОППО, 2008. – 84 с.
16. Большакова І. Проблеми психологічної готовності дитини до школи // Київ : Початкова школа. – 2005. – № 4. – С. 4-7.
17. Білан О. І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля». Тернопіль: Мандрівець, 2017. 256 с.
18. Вахортова Е.К., Дятко Н.В., Сазонова Е.В. Експрес-діагностика готовності до школи: Набор методик для педагогов и школьных психологов. - Л.: Генезис, 2009.
19. Венгер Л.А. Домашня школа. - К., 1994. - 189 с.
20. Венгер Л.А. Чи готова ваша дитина до школи? - М., 1994 - 189 с.
21. Венгер Л.А. Психологічні питання підготовки дітей до навчання в школі.// Дошкільне виховання. - 1990. - 289 с.
22. Вікова психологія: навч. посіб. /за ред. Г.С. Костюка. – К., 2000. –273с.
23. Виноградова Н.Ф. Сучасні підходи до реалізації наступності між дошкільною та початковою ланками системи освіти – Харків: ФОРУМ: ИНФРА – 2000. – № 1; С. 7-12.
24. Вовчик-Блакитна О.О. Дитячі контакти та їх мотиви // Психологія дошкільника. Хрестоматія / Упоряд. Г. А. Урунтаева. – 2-е вид., Стереотип. Видавничий центр «Академія», 1998. – 384 с.
25. Волков В.С. Як підготувати дитину до школи // В.С Волков, Н.В. Волкова, – Токмак : ФЕНІКС, – 2004. – 192с.
26. Галузяк, Сметанський, Шахов, 2001, с.145; Фіцула, 2002.
27. Гуткіна Н.І. Психологічна готовність до школи, 4-е СПб : Пітер, 2006. – 208 с.

28. Гуткина Н.Н. Диагностична програма по визначенню психологічної готовності дітей 6-7 років до шкільного навчання // Психологічне утворення. - Х., 1997. - 235 с.
29. Гуткіна Н.Й. Психологічна готовність до школи. - Л.: НПО «Образование», 1996.
30. Гобова Л.Ю. Психологічний супровід школяра за допомогою курсу "Психологічна готовність до життя" для школярів 1-7 кл // Практична психологія та соціальна робота. — 2004. — № 3. — С. 40-52.
31. В.Гальченко, І. Грузинська. Характеристика мотиваційної готовності старших дошкільників до навчання в школі-Київ 2014.].
32. Т.В.Дудкевич Дитяча психологія: навчальний посібник, Київ Центр учбової літератури 2012.-424.
33. Т.В.Дудкевич Дитяча психологія: навчальний посібник, Київ Центр учбової літератури 2012.-424.
34. Т.В.Дудкевич Дитяча психологія: навчальний посібник, Київ Центр учбової літератури 2012.-424].
35. Дуткевич Т.В.Дитяча психологія:навч. посіб.-Київ: Центр учбової літератури, 2012.424 с.
36. Діагностика готовності дітей до школи/ упоряд.: О.Дєдов. Хотин. 2014. 194с.
37. Дитина у сучасному соціопросторі : навч. посібник / за ред. Т.О. Піроженко. Київ–Кіровоград, 2014. 272 с.
38. Дубровіна І.В. Готовність до школи. Керівництво практичного психолога // І.В. Дубровіна – Київ : Світич 1995. – 132 с.
39. Дуткевич Т.В. Дитяча психологія: навч. посіб. // Т.В. Дуткевич – Київ:
40. Журова Л.Є. Діагностика готовності дітей дошкільного віку до навчання у школі // Л.Є. Журова, Є.Е. Кочурова, М.І. Кузнецова – Харків: Джерельце, 1999. – 832 с
41. .Запорожець А.В. Підготовка дітей до школи. Основи дошкільної педагогіки. - Х., 1990. - 250-257 с.

42. Закон України «Про освіту» (Відомості Верховної Ради (ВВР), від 05.09.2017, № 2145-VIII).А
43. Закон України «Про дошкільну освіту» Редакція від 28.09.2017, підстава 2145-19., ст.. 11, п. 2. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2628->
- 44.Ілляшенко Т. Про готовність дітей до шкільного навчання/ Т.Ілляшенко //Початкова школа. — 2002. — № 3. — С.69-71.
45. Кутішенко В.П. Вікова та педагогічна психологія(курс лекцій): навч. посібн. Київ: Центр навчальної літератури,2005.128с.
46. Карпенко З.С. Діагностика психічного розвитку дітей 6-7 років. - Івано-Франківськ, 2011.
47. Кравцова Е.Е. Психологічні проблеми готовності дітей до школи. - К.: Педагогіка, 1991. - 4 - 25 с.
48. Кравцов Е. Е. Психологічні проблеми, готовності дітей до навчання в школі. – К., 1991. - 145 с.
49. Кравцова Е.Е. Психологічні проблеми готовності дітей до навчання у школі. - К.: Педагогіка, 1991.
50. Кравцова Е.Е. Психологічні проблеми готовності дітей до навчання в школі. - К., 1983.
- 51.Кулагіна І. Ю. Вікова психологія. - Л., 2009. - 335 с.
52. Кулагіна І. Ю. Вікова психологія: посібник. Київ :Освіта, 1991. 335 с.
- 53.Коломинский Л.Л. Вчителю про психологію дітей шестирічного віку // Л.Л. Коломинский, Е.А. Панько, – Київ : Світич, – 1998. – 190 с.
54. Корякіна І. В. Особистісна готовність дітей 6 -го року життя до школи як актуальна проблема сьогодення // І. В. Корякіна – Бердянськ : БДПУ, 2010. № 3. – С. 176–185.
55. Кравцова Є.Є. Психологічні проблеми готовності дітей до навчання в школі // Є.Є. Кравцова, – КИЇВ : ФЕНІКС, 1993. – 256с.
56. Кулагіна І.Ю. Вікова психологія (Розвиток дитини від народження до 17 років) // І.Ю. Кулагіна, – УРАО, 1997. – 176 с.

57.Клочко Н.Л. Вступ до школи як загальнопедагогічна проблема в історії розвитку початкового навчання в Україні (XX ст.): автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01.Вінниця, 2011. 20 с.

58.Колмикова О. Школа майбутнього першокласника. Успішна адаптація дітей 6-річного віку. *Початкова освіта*. 2012. № 30, с. 4-10.

59.Коробко С.Л., Коробко О.І. Робота психолога з молодшими школярами: Методичний посібник. 2-ге видання. К.: Літера ЛТД, 2008. 416 с.

60.Кутішенко В.П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій): навч. Посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 128 с

61. Ладивір, С.О. Дошкільник напередодні шкільного життя. *Вихователь-методист*. 2010. № 7. С. 3-13.

62.Лісовець О.В. Врахування особливостей кризи семи років у формуванні психологічної готовності дитини до школи. *Наукові записки*. 2015. № 4. С. 161-165

63.Любарська І. Співпраця дошкільного закладу і родини у контексті підготовки дитини до школи. Вісник інституту розвитку дитини: зб. наук. пр. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. Вип. 17. С. 68-72.

64. Марінушкіна О.Є. Порадник практичного психолога. Харків: «Основа», 2007. 240 с.

65. Марлова Г. А. Підготовка дітей до школи в родині. - Б., 1996. - 190 с.

66.Мухіна В. С. Дитяча психологія. - К.,1985. - 315 с.

67. Мухіна В.С. Дитяча психологія. - К.,1985.

68.М'ясоїд П.А. Загальна психологія. - К.: Вища школа, 2001. - 487 с.

69. Навчання і виховання шестирічних першокласників: зб. статей / упоряд. К.С. Прищепа. Київ: Рад. шк., 1990. 256с.

70.Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів першого класу у Новій українській школі» (№ 924 від 20.08.2018 р.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/ru/v0924729-18#n12>

71. Олійник І. В. Феномен психологічної готовності дітей до навчання у школі в психолого-педагогічній літературі. *Педагогіка і психологія*. 2017. № 2. С. 84–89

72. Освітня програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку/ за заг. наук. ред. Т.О. Піроженко. Київ: Українська академія дитинства, 2017. 80 с.

73. Освітня програма для дітей від 2 до 7 років «Дитина»/ науковий керівник В.О. Огнев'юк, Київ, 2016. 304 с. **77**

74. Покроєва Л.О. Проблема підготовки до навчання шестилітніх першокласників // Л.О. Покроєва, Київ : Початкова школа. – 2000. – № 1. – С. 7-9.

75. Платонова А.А. Успішне завтра майбутнього першокласника. // Нач. школа, 2005.

76. Павелків Р.В. Вікова психологія: підручник. Вид. 2-е, Київ: Кондор, 2015. 469 с.

77. Павелків Р. В. Дитяча психологія: навч. посібник. Київ: Академвидав, 2010. 432 с.

78. Пантюк Т.І. Суспільно-педагогічні детермінанти підготовки дітей до школи в Україні: теорія і практика (1945 – 2017 рр.): дис. ... докт. пед. наук: 13.00.01. Дрогобич, 2018. 542с

79. Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт»/ керівник проекту Б.М. Жебровський. Тернопіль: Мандрівець, 2013. 104 с.

80. Психолог дошкілля: всеукраїнська газета для психологів, вихователів/ Київ: Шкільний світ, 2016. № 3 (80).

81. Подберезський М. К. (2011). Характеристика особливостей педагогічної взаємодії. Вісник Дніпропетровського ун-ту ім. Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія. № 2, 31–36.

82. Стасюк Л., Добринюк Л. Готовність дитини до школи Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки . . 1(350), 2017. С49-56.

83. Стасюк Л., Добронюк Л. Готовність дитини до школи. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. 1(350). 2017 С.49-56.

84. Савчин М.В., Василенко Л. П. Вікова психологія навч. Посібн. Київ: Академвидав. 2005.360с.

85. Савчин М.В., Василенко Л.П. Вікова психологія. навч. посібн. Київ: Академвидав.2005. 360с.

86. Сергєєнкова О.П, Столярчук О.А, Пасєка О.В. Вікова психологія. навч. посібн. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 376.

87. Строяновська О.В. Психологічна служба в системі освіти: Практикум з навчального курсу для практичних психологів: навч. Посібн. Київ : Кравела, 2010. 176 с.

88. Савчин М.В. Василенко Л.П. Вікова психологія. навч. посібн. Київ: Академвидав .2005.360с.

89. Сергєєнкова О.П., Столярчук О.А.,

90. Славіна Н.С., Михальська С.А. Розвиток емоційної сфери та вольових якостей дитини як умова психологічної готовності до школи. збір. наук. пр. Кам'янець Подільський: Аксіома, 2014. Вип.24. С. 621-629.

91. Сокол А. Інтелектуальна готовність та адаптація дітей старшого дошкільного віку до навчання в школі. *Психологічні виміри культури, економіки, управління*: науковий журнал. Львів, 2018. Том 12. С. 125–130.

92. Семаго Н.Я., Семаго М.М. Теорія і практика оцінки психологічного розвитку дитини. Дошкільний і молодший шкільний вік. – СПб.: Речь, 2005. – 384с.

93. Таран О. П. Психологічна готовність дитини до школи. Київ. *Шкільний світ*, 2010. 128 с.

94. Токарева Н. М. Шамне А. В. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. Київ, 2017. 548 с.

95. Філімонова Т.В. , Навчально-методичний посібний-Миколаїв: СПД Румянцева, Психолого-педагогічна підготовка дітей до школи, 2020. 218 с.

96.Філімонова Т.В. , Навчально-методичний посібник-Миколаїв: СПД Румянцева, Психолого-педагогічна підготовка дітей до школи, 2020. –218 .

97. Фадєєва Т. Готовність дитини до шкільного навчання //Рідна школа. — 2003. — № 12. — С. 14-17

98. Федорович Л.О. Підготовка дітей до школи в умовах навчально-виховного комплексу: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Кривий Ріг, 2003. 20 с.

99.Храпова І. Нагорна С. Методики визначення готовності до школи. Київ: Редакції загально пед. Газет, 2014. 120 с.

100. Хапачева С. М., Дзеверук В. С. Соціально-психологічна готовність дітей до школи як значний компонент загальнопсихологічної готовності дитини до шкільного навчання / С.М. Хапачева, В.С Дзеверук // Концепт. - 2014. - № 12 (декабрь) – URL: <https://cyberleninka.ru/article> (Дата звернення 23.06.2023).

101.Чирцова Н. Забезпечити дитині психологічну готовність до школи //Початкова школа. — 2001. — № 2. — С. 8-9

102. Черепаня Н.І. Організаційно-педагогічні умови підготовки дітей до школи : . дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Одеса, 2006. 201 с.

103.Чирікова Г. Підготовка дитини до школи в німецьких родинях. *Педагогічні науки*: зб. наук. пр. Полтава: Полтав. держ. пед. ун-т. ім. В. Г. Короленка, 2009. Вип. 1. С. 41-47.

104. . Шаміс В.А. Формування психологічної готовності до шкільного навчання у дітей дошкільного віку. URL: <http://web.snauka.ru/issues> (Дата звернення 16.08.2023).

105. Я у світі. Програма розвитку дитини від народження до шести років/ наук. кер. О. Л. Кононко. Київ: ТОВ «МІЦФЕР-Україна», 2019. 488 с.

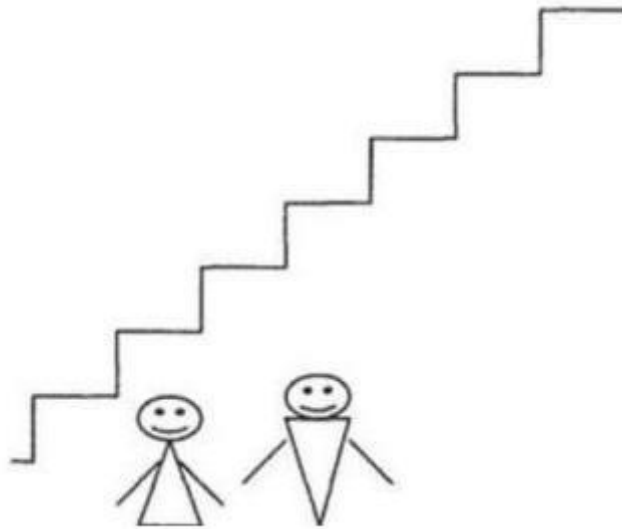
106. [<https://vseosvita.ua/library/rozvivalna-programa-psihologicnoi-gotovnosri-do-navcanna-u-uskoli-krok-do-skoli-168910.html>]

107. [<https://kharkiv.dityvmisti.ua/detskij-klub-mishutkiny-klassiki/krok-do-shkoli-kompleksna-programa-rozvitku-dlya-ditej-4-6-rokiv/>]

Додатки:

Додаток (А)

Методика "Сходишки" (автор В.Г. Щур)

Мета: виявлення системи уявлень дитини про те, як вона оцінює себе сама, як, на її думку, її оцінюють інші люди і як співвідносяться ці уявлення між собою.
Матеріали та обладнання: намальовані сходинки, фігурка чоловічка, аркуш паперу, олівець (ручка). бою.

Інструкція: «Якщо всіх дітей розставити на цих сходинках, то на трьох верхніх сходинках опиняться хороші діти: розумні, добрі, сильні, слухняні – чим вище, тим кращі (показати сходинку: «хороші», «дуже хороші», «найкращі»). А на трьох нижніх сходинках опиняться погані діти – чим нижче, тим гірші («погані», «дуже погані», «найгірші»). На середній сходинці діти не погані і не хороші. Покажи, на яку сходинку ти поставиш себе. Поясни чому?»

Після відповіді дитини, її запитують: «**Ти такий насправді чи хотів би бути таким? Познач, який ти насправді і яким хотів би бути.**». «**Покажи, на яку сходинку тебе поставила б мама.**».

Інтерпритація:

Неадекватно завищена самооцінка

Не роздумуючи, ставить себе на найвищу сходинку; вважає, що мама оцінює його так само; аргументуючи свій вибір, посилається на думку дорослого: "Я хороший. Хороший і не інакше, це мама так сказала".

Завищена самооцінка

Після деяких роздумів і коливань ставить себе на найвищу сходинку, пояснюючи свої дії, називає якісь свої недоліки і промахи, але пояснює їх зовнішніми, незалежними від неї, причинами, вважає, що оцінка дорослих в деяких випадках може бути трохи нижчою її власної: "Я, звичайно, хороший, але іноді лінуюся. Мама каже , що я неакуратний".

Адекватна самооцінка

Обміркувавши завдання, ставить себе на 2 -у або 3-ю сходинку, пояснює свої дії, посилаючись на реальні ситуації і досягнення, вважає, що оцінка дорослого така ж або трохи нижче.

Занижена самооцінка

Ставить себе на нижні сходинки, свій вибір не пояснює або посилається на думку дорослого: "Мама так сказала".

Якщо дитина ставить себе на середню сходинку, це може свідчити про те, що вона або не зрозуміла завдання, або не хоче його виконувати.

Діти із заниженою самооцінкою через високу тривожність і невпевненість в собі часто відмовляються виконувати завдання, на всі питання відповідають: "Не знаю".

Діти із затримкою розвитку не розуміють і не приймають це завдання, діють навмання.

Неадекватно завищена самооцінка властива дітям молодшого та середнього дошкільного віку: вони не бачать своїх помилок, не можуть правильно оцінити себе, свої вчинки і дії.

Самооцінка дітей 6 - 7 - річного віку стає вже більш реалістичною, у звичних ситуаціях і звичних видах діяльності наближається до адекватної. У незнайомій ситуації і незвичних видах діяльності їх самооцінка завищена.

« Орієнтовний тест шкільної зрілості Керн-Йєрасек»

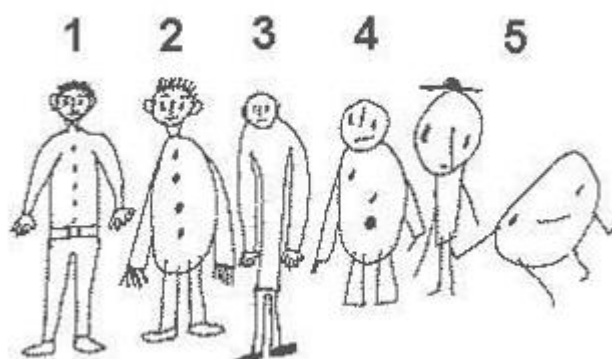
Мета: виявити загальний рівень психічного розвитку, рівень розвитку мислення, вміння слухати, виконувати завдання за зразком, довільність психічної діяльності.

Тест складається з 4-х частин:

- тест “Малюнок людини” (чоловічої фігури);
- копіювання фрази з письмових букв;
- змальовування точок.

А) Тест “Малюнок людини”

Завдання. “Тут (показується де) намалюй людину, як ти вмієш”. Під час малювання неприпустимо поправляти дитину (“ти забув намалювати вуха”), дорослий мовчки спостерігає.

Інтерпретація:

1 бал: намальована чоловіча постать (елементи чоловічого одягу), є голова, тулуб, кінцівки; голова з тулубом з’єднується шиєю, вона не повинна бути більшою за тулуб; голова менша за тулуб, на голові – волосся, можливий головний убір, вуха; на обличчі – очі, ніс, рот; руки мають кисті з п’ятьма пальцями; ноги відігнуті (тобто є ступня або черевик); фігура намальована синтетичним способом (контур цільний, ноги і руки ніби ростуть з тулуба, а не прикріплені до нього).

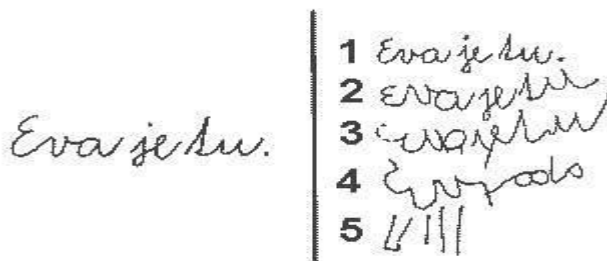
2 бали: виконання всіх вимог, крім синтетичного способу малювання, або якщо присутній синтетичний спосіб, але не намальовані 3 деталі: шия, волосся, пальці; обличчя повністю є промальованим.

3 бали: фігура має голову, тулуб, кінцівки (руки і ноги намальовані двома лініями); можуть бути відсутніми: шия, вуха, волосся, одяг, пальці на руках, ступні на ногах.

4 бали: примітивний малюнок з головою і тулубом, руки і ноги не промальовані, можуть бути у вигляді однієї лінії.

5 балів: відсутність чіткого зображення тулуба, немає кінцівок; каракулі.

Б) Копіювання фрази з письмових букв

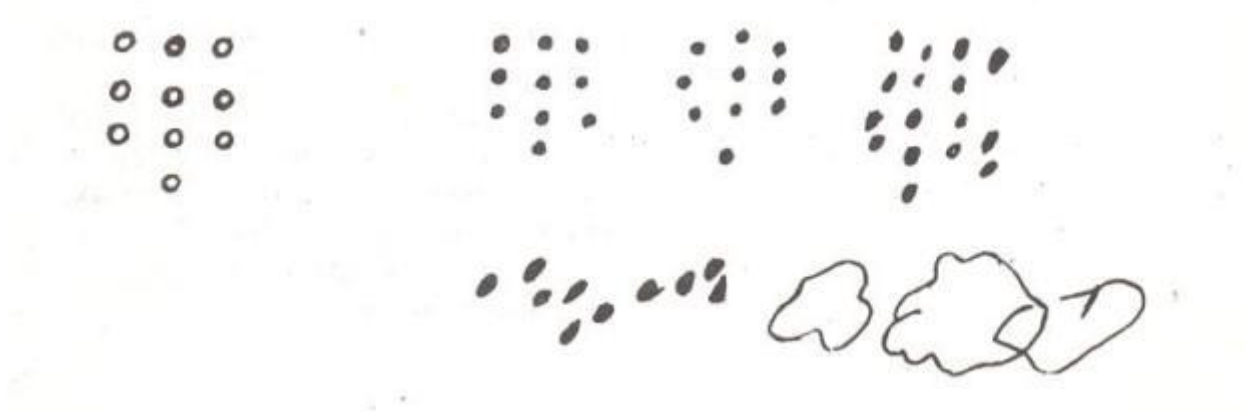
Завдання. “Подивися, тут щось написано. Спробуй переписати так само тут (показати нижче написаної фрази), як зможеш”.

На аркуші напишіть фразу великими літерами, перша буква – велика: Він їв суп.

Інтерпретація:

- **1 бал:** добре і повністю скопійований зразок; букви можуть бути трохи більшими ніж у зразку, але не в 2 рази; перша літера – велика; фраза складається з трьох слів, їх розташування на аркуші горизонтальне (можливо невелике відхилення від горизонталі).
- **2 бали:** зразок скопійовано розбірливо; розмір букв і горизонтальне положення не враховується (літери можуть бути більші, рядок може йти вгору або вниз).
- **3 бали:** напис розбитий на три частини, можна зрозуміти хоча б 4 літери.
- **4 бали:** зі зразком збігаються хоча б 2 літери, розрізняється рядок.
- **5 балів:** нерозбірливі каракулі, черкання.

В) Змальовування точок

Завдання. “Тут намальовані точки. Спробуй намалювати поруч такі ж”.

У зразку 10 точок знаходяться на рівній відстані одна від одної по вертикалі і по горизонталі.

Інтерпретація:

1 бал: точне копіювання зразка, допускаються невеликі відхилення від рядка або стовпця, зменшення малюнка, неприпустиме збільшення.

2 бали: кількість і розташування точок відповідають зразку, допускається відхилення до трьох точок на половину відстані між ними; точки можуть бути замінені кружечками.

3 бали: малюнок у цілому відповідає зразку, по висоті або ширині не перевищує його більше, ніж у 2 рази; число точок може не відповідати зразку, але їх не повинно бути більше 20 і менше 7; допустимо розворот малюнка навіть на 180 градусів.

4 бали: малюнок складається з точок, але не відповідає зразку.

5 балів: каракулі, черкання.

Після оцінки кожного завдання всі бали сумуються.

Якщо дитина набрала в сумі за всіма трьома завданнями:

- **3-6 балів – у неї високий рівень готовності до школи;**
- **7-12 балів – середній рівень;**
- **13 -15 балів – низький рівень готовності, дитина потребує додаткового обстеження інтелекту та психічного розвитку.**

Тест «Кругозір».

Мета: Вивчення кругозору дитини старшого дошкільного віку.

Інструкція:

Дитина повинна відповісти на наступні питання, поки дитина відповідає психолог записує відповіді дитини у бланк.

Бланк:

№ з/п	Відповідь	Оцінка
1		
2		

Питання:

1. Назви свої прізвище, ім'я, по батькові.
2. Назви прізвище, ім'я, по батькові тата, мами.
3. Ти дівчинка чи хлопчик? Ким ти будеш, коли виростеш, — чоловіком або жінкою?
4. У тебе є брат, сестра? Хто старший?
5. Скільки тобі років? А скільки буде через рік? Через два роки?
6. Зараз ранок чи вечір (день чи ранок)?
7. Коли ти снідаєш — увечері чи вранці? Коли ти обідаєш — вранці чи вдень? Що буває раніше — обід чи вечеря?
8. Де ти живеш? Назви свою домашню адресу.
9. Ким працюють твої тато та мама?
10. Ти любиш малювати? Якого кольору ця стрічка (плаття, олівець)?
11. Яка зараз пора року — зима, весна, літо чи осінь? Чому ти так вважаєш?
12. Коли можна кататися на санках — узимку чи влітку?
13. Чому сніг буває взимку, а не влітку?
14. Що роблять листоноша, лікар, учитель?
15. Навіщо в школі потрібна парта, дзвінок?
16. Ти хочеш піти до школи?

17. Покажи своє праве око, ліве вухо. Для чого потрібні очі, вуха?

18. Яких тварин ти знаєш?

19. Яких птахів ти знаєш?

20. Хто є більшим — корова чи коза? Птах чи бджола? У кого більше лап: у півня чи в собаки?

21. Що більше — 8 чи 5; 7 чи 3? Порахуй від трьох до шести, від дев'яти до двох.

22. Що потрібно зробити, якщо ненавмисно зламаєш чужу річ?

Інтерпретація результатів:

За правильну відповідь на всі підпитання одного пункту дитина отримує 1 бал (за винятком контрольних). За правильні, але неповні відповіді на підпитання дитина отримує 0,5 бала. Наприклад, правильні відповіді: «Тато працює інженером», «У собаки лап більше, ніж у півня»; неповні відповіді: «Мама Таня», «Тато працює на роботі». До контрольних завдань належать питання 5, 8, 15, 22. Вони оцінюються так:

№ 5 — дитина може визначити, скільки їй років, — 1 бал, називає рік з урахуванням місяців — 3 бали;

№ 8 — за повну домашню адресу з назвою міста — 2 бали, неповну — 1 бал;

№ 15 — за кожне правильно зазначене застосування шкільної атрибутики — 1 бал;

№ 22 — за правильну відповідь — 2 бали.

№ 16 оцінюється разом із № 15 і № 22.

Якщо в № 15 дитина набрала 3 бали, і в № 16 дала позитивну відповідь, то вважається, що в неї наявна позитивна мотивація до навчання в школі.

Результати дослідження

Дитина отримала:

24-29 балів — високий рівень психосоціальної зрілості.

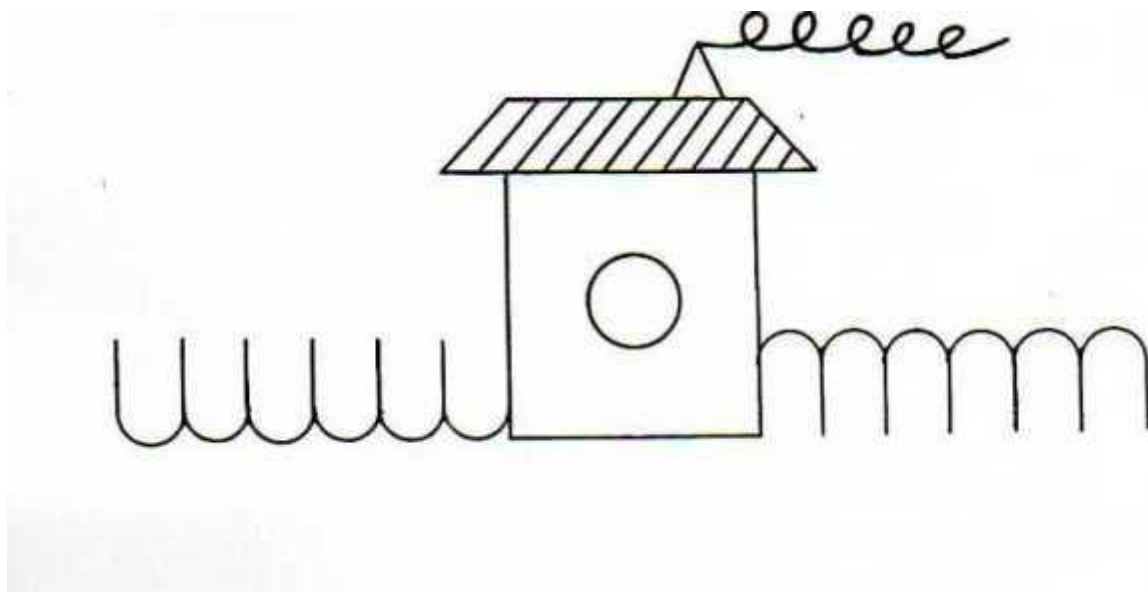
20—24 бали — середній рівень психосоціальної зрілості.

15—20 балів — низький рівень психосоціальної зрілості.

Методика «Будиночок», на основі методики Гуткіної Н.І.

Мета: діагностика рівня розвитку довільної сфери; може використовуватися при визначенні готовності дітей до шкільного навчання. Методика дозволяє виявити: вміння дитини орієнтуватися в своїй роботі на зразок; вміння скопіювати його. Ці вміння потребують певного рівня розвитку довільної уваги, просторового сприйняття, сенсо-моторної координації та тонкої моторики руки.

Вік досліджуваних 5-10 років.

Інструкція:

Перед дитиною кладеться аркуш з намальованим будиночком, чистий аркуш такого ж розміру, що і аркуш з будиночком. “Перед тобою лежить аркуш паперу й олівець. На цьому аркуші намалюй точно таку картинку, яку ти бачиш на малюнку. Не поспішай, будь уважний, постарайся, щоб малюнок був такий же, як цей зразок. Якщо ти щось не так намалюєш, то стирати гумкою не можна. Треба поверх неправильного малюнка або поруч правильно намалювати. Тобі зрозуміло завдання? Тоді приступай до роботи”.

Інтерпритація результатів: Обробка експериментального матеріалу проводиться шляхом підрахунку балів, що нараховуються за помилки.

В якості помилок розглядаються:

- висловлюється або задає запитання під час малювання відсутність якої-небудь деталі малюнка (паркан, дим, труба, дах, вікно, основа будиночка) – 4 бали;
- збільшення окремих деталей малюнка більш ніж в два рази при відносно правильному збереженні розміру всього малюнка (бали нараховуються за кожну деталь) – 3 бали;
- неправильно зображений елемент (кільця диму, паркан – права і ліва сторони, штрихування на даху, вікно, труба) – 2 бали. Елемент оцінюється в цілому. Якщо частина його скопійована вірно, то нараховується 1 бал. Кількість елементів у деталі малюнка не враховується;
- неправильне розташування деталей в просторі (паркан не на одній з основою будиночка лінії, зміщення труби, вікна і т.д.) – 1 бал;
- відхилення прямих ліній більш ніж на 30° від заданого напрямку (перекіс вертикальних і горизонтальних ліній, завалювання забору) -1 бал;
- розриви між лініями в тих місцях, де вони повинні бути з'єднані (за кожен розрив) – 1 бал. У тому випадку, якщо лінії штрихування на даху не доходять до її лінії, 1 бал ставиться за всю штриховку в цілому;
- якщо одна лінія заходить за іншу (за кожне залізання), то ставите – 1 бал.

Штрихування даху оцінюється в цілому;

- безпомилкове копіювання малюнка – 0 балів. За хороше виконання малюнка виставляється “0”.

Таким чином, чим гірше виконано поставлене завдання, тим вищою є отримана досліджуваним сумарна оцінка. Отже:

- 0 балів – добре розвинена довільна увага;
- 1-2 бали – середній розвиток довільної уваги;
- більше 4 балів – слабкий розвиток довільної уваги.

Потрібно враховувати вік досліджуваного. П'ятирічні діти майже не отримують оцінку "0". Якщо ж досліджуваний в 10 років отримує більше 1 балу, то це свідчить про неблагополуччя в розвитку.

Деякі зауваження до проведення методики

Якщо дитина не намалювала якісь елементи, то їй пропонується відтворити їх за зразком у вигляді самостійних фігур, щоб перевірити її вміння намалювати ці елементи. Їх відсутність може бути пов'язана не з розвитком довільної уваги, а з невмінням дитини їх намалювати.

По ходу роботи дитини психолог фіксує:

- якою рукою вона малює;
- як працює зі зразком: чи часто дивиться на нього, проводить лінії в повітрі над малюнком-зразком, чи звіряє зроблене зі зразком або малює по пам'яті; швидко (або повільно) проводить лінії;
- чи відволікається під час роботи;

Методика «Чого не вистачає?» Немов Р.С.

Мета: Методика спрямована на визначення рівня розвитку сприймання.

Обладнання: серія картинок представлених на малюнку.

Інструкція та процедура проведення: сутність цієї методики полягає в тому, що дитині пропонується серія картинок представлених на малюнку. На кожній з картинок цієї серії не вистачає певної істотної деталі. Дитина отримує завдання: **якогомога швидше визначити і назвати відсутню деталь.**

Дослідник за допомогою секундоміру фіксує час, витрачений дитиною на виконання всього завдання. Час роботи оцінюється в балах, які потім є основою для висновку про рівень розвитку сприймання дитини.

Інтерпритація результатів:

10 балів — дитина справилася із завданням за час менше, ніж 25 сек., назвавши при цьому всі 7 предметів, яких бракує на картинках.

8-9 балів — час пошуку дитиною всіх предметів – від 26 до 30 сек.

6-7 балів — час пошуку всіх предметів зайняв від 31 до 35 сек.

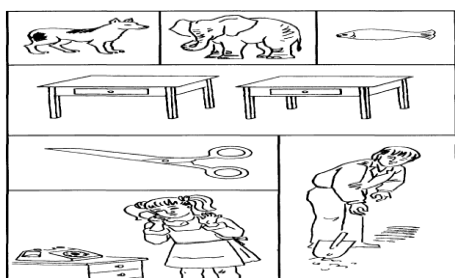
4-5 балів — час пошуку склав від 36 до 40 сек.

2-3 бали — час пошуку опинився в межах від 41 до 45 сек.

0-1 бал — час пошуку всіх деталей склав в цілому більш ніж 45 сек.

Висновки про рівень розвитку: 10 балів — дуже високий. 8-9 балів — високий.

4-7 балів — середній. 2-3 бали — низький. 0-1 бал — дуже низький;

Проективна методика «Малюнок людини»-К.Маховер

Тест розроблений К.Маховер в 1946 році на основі тесту Ф.Гудінаф з метою визначення індивідуальних особливостей особистості. Використовується з 3-х років. Виділяють такі характеристики, які можна перевірити за даним тестом: уявлення про себе, комунікабельність, тривожність, агресивність, міжособистісні відносини, образ тіла, статево-рольова ідентичність, патологія розвитку, інтелект.

Процедура : полягає в тому, що дитині дають простий олівець середньої м'якості, гумку та стандартний чистий аркуш паперу формату А4 (210 x 297 мм.) І надають **інструкцію**: “Намалюй, будь ласка, людину, якомога краще”. На питання, які, як правило, носять уточнюючий характер (“а яку людину?”), Слід відповідати ухильно, наприклад: “будь-яку”, “малюй кого хочеш”. На будь-які вираження сумнівів можна сказати: “ти почни, а далі легше буде...”

Якщо у відповідь на ваше прохання дитина намалювала людину частково, щось на кшталт бюста або у вигляді карикатури, мультиплікаційного героя, абстрактного зображення, досліджуваного просять взяти інший аркуш паперу і

намалювати людину ще раз, тепер в повний зріст, цілком: з головою, тулубом, руками і ногами.

Протягом всього процесу малювання варто **спостерігати за дитиною** (як вона поставилась до завдання, чи висловлювала опір або різку відмову, чи задавала додаткові питання і як багато, чи висловлювала гостру потребу в подальших вказівках – заявляв про це прямо чи це виражалося в його поведінці, чи дитина сміливо приступила до виконання...). Це надасть безцінну інформацію про особливості досліджуваного.

Наступний етап – **бесіда**, у процесі бесіди ви можете прояснити всі неясні моменти, а через почуття і переживання, які дитина висловлює під час бесіди, ви може отримати унікальну інформацію щодо її емоційного стану. Для актуалізації почуттів може задавати такі питання:

- Хто ця людина?
- Де воан живе?
- Чи є у нього друзі?
- Чим вона займається?
- Добрий вона чи злий?
- На кого вона дивиться?
- Хто дивиться на неї?
- Чи знайома тобі ця людина?
- Про що вона думає?
- Що вона відчуває?
- Він тобі подобається?
- Що найбільше хоче ця людина? і т. д.

Інший варіант бесіди з дитиною – попросити її **скласти історію про цю людину**. Перш ніж перейти до інтерпретації методики варто зазначити одну **особливість**, яка полягає в тому, існує закономірність, що з *віком дітей малюнок людини збагачується все новими деталями, тобто що кожному віковому проміжку характерні певні особливості малювання*. Тому інтерпретуючи малюнок в першу чергу треба звертати увагу на вік дитини і від цього відштовхуватись.

Олександр Венгер досить детально описав цю закономірність у своїй книзі (скачати книжку можна [тут](#)).

Отже, коротко про основне. Предметний малюнок з'являється у дітей приблизно в **трирічному** віці. Перша форма зображення людини – це так званий головоног, що представляє собою округлу голову (на думку деяких фахівців, ця округлість символізує голову разом з тілом) і руки та ноги, які відходять від неї або розташовані поруч рисочки (кількість яких може бути різним). Нерідко на малюнках присутні також риси обличчя (очі, рот, ніс), іноді і волосся. Подібний малюнок цілком відповідає нормі аж до чотирирічного віку.

Інтерпретацію : розмір і розташування

Тривожні діти, діти які відчувають незахищеність схильні малювати **маленькі фігури**, які скромно займають лише маленьку область доступного простору. Маленькі розміри фігури можуть говорити про депресію і почутті непристосованості. Навпаки, добре пристосовані діти з розвиненим почуттям безпеки малюють вільно, легко, створюючи малюнок, який своїм розміром, розмахом і впадає в очі розміщенням на сторінці.

Занадто великі, **громіздкі розміри фігури** говорять слабкий внутрішній контроль і експансивність. Також це може свідчити про високу тривожність.

Нахилена фігура може відображати брак психічної врівноваженості, нестабільність.

Фігура, зміщена на аркуші вправо, говорить про орієнтацію на зовнішній світ, **зсув вліво** – означає акцентування на собі. Якщо дитина займає малюнком переважно **верхню частину листа**, значить, вона схильна до оптимізму. Про почуття пригніченості часто вказує розташуванні фігури в **нижній частині аркуша**.

Крупна, намальована з розмахом фігура, вміщена в центрі листа, говорить про завищену самооцінку.

Якщо дитина малює **лінію землі** і розташовує людину високо від неї (людина ніби в повітрі), то це може свідчити про відірваність від реальності, схильність

до фантазії, слабкий контакт з дійсністю. Також лінія основи (землі) може означати незахищеність, вона надає малюнку стабільність.

Проведена **внизу сторінки лінія** характерна для дітей з нестійких сімей.

Малюнок біля самого краю листа – залежність, невпевненість у собі.

Символічні значення фігури людини

Голова – уособлення сфери інтелекту, місце локалізації “я” дитини, її психічного центру. Якщо дитина приділяє *голові слабку увагу* – це може говорити про проблеми адаптації до соціального середовища, труднощах спілкування або навіть наявності неврозу, оскільки голова і, зокрема, **лоб** – це також відображення самоконтролю та сфери соціальних контактів.

Відсутність чола означає, що дитина свідомо ігнорує розумову сферу.

Співвідношення пропорцій голови і тулуба є відношення між фізичним і духовним в дитині.

Фіксація на голові може бути пов'язана з ослабленням інтелектуальних здібностей або контролю, в результаті чого значення цієї частини тіла для дитини зростає. *Велика голова* виступає в такому випадку як вираження прагнення компенсувати відсутню. Разом з тим велика голова може означати, що досліджуваний велике значення надає саме мисленню, раціональній сфері, а маленька голова може бути ознакою переживання власної інтелектуальної неадекватності.

Голова зображується зазвичай першою (з народження перший візуальний взаємний контакт з людиною – обличчя), якщо ця *частина тіла зображується в самому кінці* малювання, то ймовірний міжособистісний конфлікт.

Виділення **волосся** на голові може свідчити про прагнення підкреслити мужність чоловічої фігури. *Акцентування дівчаток на волоссі*, ретельне зображення пишних зачісок, довгих, спадаючих каскадом в поєднанні з іншими явними елементами прикрасення може свідчити про раннє сексуальне дозрівання.

Обличчя – символ сфери спілкування, найважливіший центр комунікації. Дитина, яка зазнає труднощів у спілкуванні, боязка, прагне до відходу від

проблем, пов'язаних з конфліктами у відносинах з оточуючими, зображує *рис* обличчя *нечітко, слабо їх промальовує, зображує дуже схематично*, упускає зображення рис обличчя. Показовим є і той випадок, коли обличчя дитина *малює в останню чергу*. Відносини з іншими у такої дитини дуже поверхові. Вираз обличчя типу: *вирячені очі, стиснуті губи або відкритий рот з вишкіреними зубами* – символ агресії.

Добре промальовані риси обличчя говорять про увагу до себе, самоповазі. З іншого боку, зосередженість на цій частині, надмірне підкреслення і виділення рис обличчя можуть бути спробою компенсувати свою неадекватність і слабкість самоствердження.

Замальоване обличчя – досить негативний знак, який співвідноситься з втратою ідентичності, втратою почуття власного “я”. Не менш тривожний факт – *зображення звірячого обличчя або такого як у робота*.

Підборіддя – відображення сили волі, владності, мужності. Захоплення зображенням підборіддя, яке проявляється в тому, що його *часто витирають гумкою, перемальовують, обводять* або малюють помітно виступаючим, може розцінюватися як компенсація слабкості, нерішучості, страху відповідальності. Це може охарактеризувати, як прагнення до переваги і набуття значущості в очах оточуючих. Така інтерпретація ще більш обґрунтована в тому випадку, якщо сильне, з натиском, промальовування всього профілю поєднується зі слабкими, легкими лініями в зображенні інших частин.

Акуратні **брови**, так само як і акуратна зачіска, – свідчення піклування про власну зовнішність, доглянутість, стриманість, поміркованість. Густі, волохаті брови говорять про грубість характеру, норовистість.

Вуха – означають відкритість сприйняття або настороженість по відношенню до навколишнього світу. Вуха діти починають зображувати в досить пізньому віці, тому пропуск цієї частини тіла або приховування її за волоссям вважається незначним. *Виділення вух* на малюнку може свідчити про чутливість до зауважень і осуду. *Вуха маленькі або відсутні* – прагнення уникати критику, небажання чути.

Очі великі, з промальованими зіницями або без зіниць з заштрихованими склерами – символ страху або тривоги. Пильний, пронизливий погляд – ознака агресивності. Очі широко відкриті, але не перебільшені, можуть бути знаком допитливості. Погляд не прямий, а скошений, прищурення говорить про підозрілість, настороженість. Маленькі очі ознака скритності, зосередженості на собі, зануреності у власні почуття. Закриті очі – спроба відгородитися від зовнішнього світу, від контактів з оточуючими. Красиві, симетричні, добре промальовані очі – відображення бажання бути привабливим, симпатичним іншим людям. Довгі **віії** – кокетливість, демонстрація себе.

Яскраво виражені **ніздрі** – примітивна агресія.

Рот – багатозначний елемент. Якщо рот відкритий, то це прийнято вважати ознакою агресії або вербальної активності агресивного характеру, якщо промальовані **зуби**, то це явна агресія. Можливо, вона носить захисний характер. Рот, позначений однією прямою рисою, може свідчити про внутрішню напругу. Рот з вираженою «натягнутою» посмішкою – вимушена хорошість, пред'явлення соціально схвалюваних реакцій.

Губи – загальноприйнятий символ сексуальної сфери. Пухкі губи фігури, намальованої дівчинкою – ознака вірної статевої ідентифікації. Промальовані губи на малюнку підлітка можуть означати наявність нарцисичних тенденцій.

Шия є сполучною ланкою між тілом (символ тваринних пристрастей, імпульсивного життя) і головою (інтелектуальний центр, розум, контроль). Області шиї приділяють увагу ті, хто стурбовані співвідношенням тілесних спонукань і свідомого контролю. Такі люди не впевнені, що завжди можуть впоратися зі своїми імпульсами. Підкреслена шия (в тому числі намисто, ланцюги, комірки) – потреба в інтелектуальному контролі або потреба знизити контроль (бажання відокремитися від голови, суїцидні асоціації). Крупна шия – усвідомлення тілесних імпульсів, намагання їх контролювати. Відсутність шиї – ймовірність відсутності сепарації (відділення) з батьківською сім'єю (існує ймовірність сепарації в подружній сім'ї через розлучення).

Тулуб – символ уявлення дитини про фізичний вигляд людини. *Сильне, мускулисте тіло, намальоване слабкою дитиною* – ознака компенсації відсутнього, ідеального для неї фізичного вигляду. *Велике, сильне тіло з потужними плечима* на малюнку дитини *нормальної статури* – внутрішня сила. Широкі, масивні плечі служать вираженням фізичної сили і переваги. Підлітки, які відчують сексуальну неадекватність, можуть виражати це в сильно виділених по відношенню до інших частин тіла плечах. Якщо сильна дитина малює слабе тіло, то, можливо, це пов'язано з якимось переживанням з минулого досвіду. *Тендітне тіло* може бути вираженням власної слабкості. Дитина, що прагне потурати своїм бажанням і ігнорує будь-які прояви самоконтролю, може намалювати слабе, безвольне тіло з непропорційно маленькою головою.

В цілому *округла форма тулуба* – врівноваженість, спокійний характер. *Незграбна, прямокутної форми фігура* асоціюється з мужністю, енергійністю та експресивністю. Якщо фігура прикрашається додатковими аксесуарами (бантики, пряжки та ін.), то це означає підвищену увагу до власної персони.

Вкрай негативна ознака – зображення **нутроців тіла**. Це свідчить про серйозні психічні порушення.

Плечі – фізична сила або потреба у владі. *Великі* – відчуття великої сили або надмірна заклопотаність силою і владою, сильні тілесні імпульси. *Дрібні* – відчуття малоцінності. *Незграбні* – обережність, захист. *Похилі* – відчай, відчуття провини.

Руки – символ активності, комунікативності і контактності. Якщо *руки людини розведені в сторони*, як для обійм, протягнуті по напрямку до оточення – це ознака товариськості, активної взаємодії із зовнішнім світом. Якщо ж руки, навпаки, *заховані за спиною, мляво висять уздовж тіла, щільно притиснуті до тіла, долоні приховані в кишенях* – це може говорити про некомунікабельність і замкнутість. У поєднанні з іншими особливостями малюнку це може виявитися ознакою відходу в себе. Інша важлива характеристика зображення рук – це їх

тонус. *Гнучкі, рухливі* означають хорошу соціальну пристосованість, легкість встановлення контактів з оточенням. *Жорсткі, негнучкі*, механічно розпростерті, зігнуті під прямими кутами руки можуть характеризувати поверхневі і неемоційні контакти із зовнішнім світом. *Руки за спиною* – небажання поступатися, прямолінійність, контроль потягів, пригнічена агресія. Руки за спиною або в кишенях можуть так само свідчити про почуття провини, невпевненості в собі. *Руки напружені і притиснуті до тіла* – неповороткість, скутість, напруга; пригніченість, може бути наслідком регулярного агресивного насильницького впливу. *Рука, як боксерська рукавичка* – витіснена агресія. *Руки неявно окреслені* – брак самовпевненості у діяльності та соціальних відносинах. *Відсутність рук* – крайня ступінь пасивності, бездіяльності, некомунікабельності, боязкості, інтелектуальної незрілості. У поєднанні з такими особливостями малюнка, як відсутність роту, та тулуба свідчить про погану пристосованість дитини. Для дітей старшого віку відсутність рук – дуже незвичайний факт. Крім того, це може виражати почуття провини, яке відчуває дитина у зв'язку зі своїм агресивним, ворожим ставленням. Те ж саме можуть означати сильно заштриховані кисті рук.

Короткі руки можуть свідчити про замкнутість, спрямованість всередину, на себе, і прагнення тримати себе в певних рамках, не дозволяючи проявлятися своїм імпульсам.

Якщо дитина малює *довгі руки* – це говорить про спрямованість у зовнішній світ, контактність, прагнення здобувати, накопичувати. *Великі, м'язисті руки* малюють діти, що визнають пріоритет сили, діти, які прагнуть стати фізично сильними, також великі і сильні руки виникають на малюнках тих, хто намагається таким чином врівноважити, компенсувати власну слабкість. З іншого боку, дитина, що усвідомлює свій слабкий фізичний стан, може зобразити тонкі, тендітні руки.

Великі долоні – ознака діяльного, вибухового характеру, тоді як *відсутність долонь* свідчить про непристосованість, відсутність віри в свої сили, почуття непридатності. *Слабо промальовані долоні* говорять про недостатню

контактність, обмеженість в сфері спілкування та низьку продуктивність в заняттях практичною діяльністю.

Ретельно промальовані пальці означають здатність контролювати ситуацію, тримати в руках, керувати нею. *Довгі* пальці з нігтями – ознака агресії, войовничості.

Кулаки на руці відведеної від тіла – відкрита ворожість, бунтарство, протистояння. Якщо ж руки зі стиснутими кулаками притиснуті до тіла, можна говорити про приховану, подавлену тенденцію до бунту. Про агресію можуть говорити пальці, зображені так, ніби людина готова схопитися за щось, подібно кігтям хижого птаха. Інші можливі символи ворожого ставлення: руки, підняті вгору, зафарбовані руки.

Ноги – символ опори, стійкості, спрямованості на практичну орієнтацію. Малюнок початий зі ступень і ніг – ознака того, що домінує емоція страху, потреба зміцнитися. *Ноги відсутні* (або домальований п'єдестал) – замкнутість, відчуття відсутності власної опори.

Стопи намальовані *в профіль* – це ознака стійкості, впевненості в собі. *Стопи, звернені пальцями до спостерігача, або відсутність стоп* висловлюють почуття невпевненості. Підлітки, що відокремлюють на малюнку нижню половину тіла жирною рисою, можуть таким чином висловити наявність проблем, пов'язаних із сексуальною сферою. *Слабкі, короткі, погано промальовані або заштриховані ноги* – ознака невпевненості, слабкості, власної нікчемності, занепаду духу. Якщо ступні одягненої людини зображуються з пальцями, то це може свідчити про крайню агресивність. *Маленькі, нестійкі ступні* – досить часта особливість малюнків дітей, які відчувають почуття незахищеності. Такі діти малюють нестійкі фігури, готові впасти в будь-який момент через вкрай слабку стійкість крихітних ступень. Дитина несвідомо висловлює в символічному вигляді нестійкість особистості, будуючи її на слабкій, ненадійній основі. У разі нестачі базового почуття захищеності розвиток особистості порушено; постійна тривожність продовжує перешкоджати рух до емоційної зрілості і розумового здоров'я.

Приховування області **геніталій** часто зустрічається в малюнках дівчаток-підлітків. У жіночої фігури руки зображуються як такі, що прикривають нижню частину живота (або можуть бути зображені об'єкти, наприклад, квіти), в той час як руки чоловічої фігури сміливо розводяться в сторони.

Інші особливості малюнку:

Ефект прозорості (можливість бачити на малюнку одну деталь крізь іншу) – цілком природно для дітей до 6 років. У більш старшому віці це може мати вже негативне значення, оскільки прозорість деталей суперечить реальності. Мова може йти як про невелику затримку розвитку, так і про більш серйозні порушення, такі, як дезорганізація особистості або розумова відсталість. В “м'якому” варіанті прозорість може також свідчити про те, що дитина відчуває себе позбавленою підтримки і захисту.

Необов'язкові деталі (сигарета або трубка, зброя, тростина, гудзики, кишені, капелюх). Зброя в руках намальованої фігури трактується як ознака ворожого, агресивного ставлення. Гудзики в малюнках дітей старшого віку можуть говорити про недостатню зрілість, інфантильність. Про те ж саме свідчить виділення кишень. Акцентування на таких елементах, як краватка і капелюх, як прийнято вважати, має сексуальний підтекст. Інші сексуальні символи – це трубка, сигарета і рідше тростина. Виділення ширінки на брюках можна спостерігати у підлітків, стурбованих мастурбацією.

Розрізнені частини тіла. Подібні випадки безсумнівно свідчать про відхилення, оскільки переважна більшість дітей, навіть з найперших своїх спроб зобразити людину, малюють інтегровану фігуру. Малюнок людини, в якому частини розсіяні безвідносно один до одного – явне відхилення від норми.

Акцентування на **штрихуванні** всієї намальованої фігури або її частини можна спостерігати в малюнках тривожних дітей. Штрихування може бути обмежене обличчям, нижньою частиною тіла або, зокрема, областю геніталій.

Відмову малювати людину і зображення неживих об'єктів необхідно розглядати як незвичайний, можливо, девіантний вчинок, який передбачає

труднощі в міжособистісних стосунках, байдужість, емоційну відчуженість, аутизм.

Факти **стирання** вважаються вираженням тривоги і незадоволеності, нерішучості, невдоволеності собою. Як правило, стирання призводять до погіршення, а не до поліпшення малюнка, підтверджуючи тим самим, що служать вираженням конфлікту.

Зображення дитиною фігури протилежної статі може бути вираженням сплутаної сексуальної ролі, сильної прихильності або залежності від батька протилежної статі. **Голова зображена потилицею** – тенденція до замкнутості.

Голова в профіль, а тіло в анфас – тривога, викликана середовищем і потребою в спілкуванні. **Людина, ніби біжить** – бажання втекти, сховатися, можлива паніка і страх. **Людина без частин тіла** – відкидання, невизнання, заперечення відповідних функцій. **Людина в профіль: як особа, так і тіло** – відчуженість, замкнутість. **Амбівалентний профіль** – певні частини тіла дивляться в різні боки – сильна фрустрація з прагненням позбутися неприємної ситуації.

Карикатура – властиве підліткам переживання неповноцінності. Ворожість, самопрезирство. **Розриви ліній, стерті деталі, пропуски, акцентування, штрихування** – сфера конфлікту. **Контур неяскравий, неясний** – боязкість.

Енергійні, упевнені штрихи – наполегливість, безпека. **Ескізний контур** – тривога, боязкість. **Легкий натиск** – низькі енергетичні ресурси, скутість. **Лінії з натиском** – агресивність, наполегливість. **Неоднаковий натиск** – імпульсивність, нестабільність, тривога, незахищеність.

Методика «Бесіда про школу»-(Т.А.Нежнова)

Мета : дослідження внутрішньої позиції школяра і виявлення бажання дитини йти до школи, орієнтація на шкільно-навчальну діяльність.

Матеріал: перелік питань, ручка.

Процедура проведення:

Бесіда проводиться індивідуально. В ході обстеження дитині задаються питання, відповіді на які дозволяють виявити один з трьох типів орієнтації у відношенні школи і навчання. Переважна орієнтація на зміст навчальної діяльності свідчить про наявність у дитини внутрішньої позиції школяра.

Варіанти відповідей та їх оцінка

Запитання бесіди	Варіанти відповідей	бали
1. Чи хочеш ти йти до школи?	А – дуже хочу	2
	Б – так собі, не знаю	1
	В – не хочу	0
2. Чому ти хочеш іти до школи?	А – інтерес до навчання, занять, хочу навчитись читати, писати, стати грамотним, розумним, багато знати, довідатись про нове	2
	Б – інтерес до зовнішньої шкільної атрибутики: нова форма, книги, портфель	1
	В – позашкільні інтереси: у садку набридло, у школі не сплять, там весело, усі діти ідуть до школи	0

3. Чи готуєшся ти до школи? Як ти готуєшся (тебе готують) до школи?	А – освоєння деяких навичок читання, письма, лічби: з мамою вчили літери, лічили, розв’язували задачки Б – придбання форми, шкільного приладдя В – заняття, що не стосуються школи	2 1 0
4. Чи подобається тобі в школі? Що тобі подобається (не подобається)? Найбільше? (Попередньо в дитини запитати, чи була вона у школі).	А – уроки, шкільні заняття, що не мають аналогів у дошкільному житті дитини Б – позашкільні заняття та інші, не пов’язані з навчанням, моменти: перерва, заняття в позаурочний час, особистість учителя, зовнішній вигляд школи, оформлення класу В – уроки художньо-фізкультурного циклу, знайомі і близькі дитині в дошкільному дитинстві	2 1 0
5. Якби тобі не треба було ходити до школи й у дитячий садок, чим би ти займався вдома, як би проводив свій день?	А – заняття навчального типу: писав би літери, читав Б – дошкільні заняття: малювання, конструювання	2 1

	В – заняття, що не мають відношення до школи: ігри, допомога по господарству, догляд за тваринами	0

Інтерпретація результатів:

Високий рівень – 10-9 балів – говорить про навчальну орієнтацію дитини та позитивне ставлення до школи (внутрішня позиція школяра достатньо сформована);

Середній рівень – 8-5 балів – свідчать про інтерес дитини переважно до зовнішньої атрибутики шкільного життя (початкова стадія формування внутрішньої позиції школяра);

Низький рівень – 4-0 балів – дитина не проявляє інтересу до школи (внутрішня позиція школяра не сформована).

Проективна методика "Обери обличчя"

Вік дитини: від 5 до 7 років

Обладнання: експериментальний матеріал - 14 малюнків, кожний з яких відображає певну типову для життя молодшого школяра ситуацію.

Методика виявляє рівень тривожності дитини. Ця методика являє собою дитячий тест тривожності, розроблений американськими психологами Р. Теммл, М. Дорки і В. Амен.

Завдання полягає в тому, щоб дослідити і оцінити тривожність дитини в типових для неї життєвих ситуаціях, де відповідну якість особистості виявляється найбільшою мірою.

Тривожність, досліджувана людиною по відношенню до конкретної ситуації, не обов'язково буде точно так само проявлятися в іншій соціальній ситуації, і це залежить від від'ємного емоційного досвіду, набутого дитиною в даній або інших життєвих ситуаціях. Саме негативний емоційний досвід підвищує і породжує тривожність як рису особистості і тривожну, неспокійну поведінку дитини.

Підвищений рівень особистісної тривожності свідчить про недостатньо хорошу емоційну пристосованість, адаптованості дитини до життєвих ситуацій, викликаючи занепокоєння.

Психодіагностика тривожності оцінює внутрішнє ставлення даної дитини до певних соціальних ситуацій, дає корисну інформацію про характер взаємин, що склалися у даної дитини з навколишніми людьми, зокрема в сім'ї, в дитячому садку.

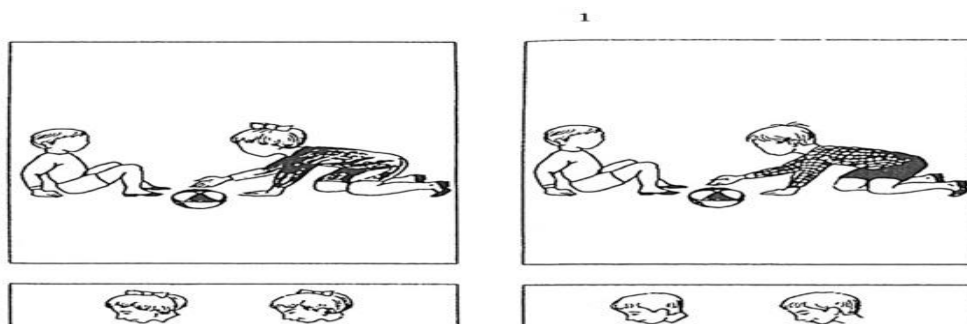
Психодіагностичний образотворчий матеріал в цій методиці представлений серією малюнків розміром 8,5 x 11 см (мал. 1-14). Кожен малюнок сюжетно представляє собою де яку типову для життя дитини-дошкільника ситуацію.

Кожен з описаних малюнків виконаний у двох варіантах: для хлопчиків (на малюнку зображений хлопчик) і для дівчаток (на малюнку представлена дівчинка). У процесі тестування досліджуваний ідентифікує себе з дитиною тієї

ж статі, що і він. Особа цієї дитини не промальовано повністю, даний лише загальний контур його голови.

Кожен малюнок забезпечений двома додатковими зображеннями дитячої голови, за розмірами точно відповідними контуру обличчя дитини на малюнку. На одному з додаткових зображень представлено усміхнене обличчя дитини, а на другому - сумне.

Відповідно дослідник задає питання дитині до кожного малюнка - «Як ти думаєш, яке у дитини буде обличчя, веселе чи сумне?»

Пропоновані малюнки зображують типові життєві ситуації, з якими стикаються діти-дошкільнята і які можуть викликати у них підвищену тривожність. Так, наприклад, мал. 1 (гра з молодшими дітьми), мал. 5 (гра зі старшими дітьми) і мал. 13 (дитина з батьками) мають позитивне емоційне забарвлення. Мал. 3 (об'єкт агресії), мал. 8 (догана), мал. 10 (агресивний напад) і мал. 12 (ізоляція) мають негативне емоційне забарвлення. Мал. 6 (укладається в ліжку на самоті), мал. 7 (умивання), мал. 9 (ігнорування), мал. 11 (збирання іграшок) і мал. 14 (їжа на самоті) мають подвійний емоційний сенс, який може бути як позитивним, так і негативним. Передбачується, що вибір дитиною тієї чи іншої особи буде залежати від його власного психологічного стану в момент проведення тестування. Двозначні малюнки в методиці мають основну «проективне» навантаження. Те, який сенс надає дитина саме цим малюнкам, вказує на типове для нього емоційний стан в подібних життєвих ситуаціях.

У процесі психодіагностики малюнки пред'являються дитині в тій послідовності, в якій вони тут представлені, один за іншим. Показавши дитині малюнок, експериментатор до кожного з них дає інструкцію - роз'яснення такого змісту:

До мал. 1. Гра з молодшими дітьми: «Як ти думаєш, яке у дитини буде обличчя, веселе чи сумне? Він (вона) грає з малюками».

До мал. 2. Дитина і мати з немовлям: «Як ти думаєш, яке обличчя буде в цієї дитини: сумне чи веселе? Він (вона) гуляє зі своєю мамою і малюком».

До мал. 3. Об'єкт агресії: «Як ти думаєш, яке обличчя буде у цієї дитини: веселе або сумне?»

До мал. 4. Одягання: «Як ти думаєш, яке обличчя у цієї дитини: веселе або сумне? Він (вона) одягається».

До мал. 5. Гра зі старшими дітьми: «Як ти думаєш, яке обличчя у цієї дитини: веселе або сумне? Він (вона) грає зі старшими дітьми».

До мал. 6. Укладання спати на самоті: «Як ти думаєш, яке обличчя у цієї дитини: веселе або сумне? Він (вона) йде спати».

До мал. 7. Умивання: «Як ти думаєш, яке обличчя у цієї дитини: веселе або сумне? Він (вона) у ванній».

До мал. 8. Догана: «Як ти думаєш, яке обличчя у цієї дитини: веселе або сумне?»

До мал. 9. Ігнорування: «Як ти думаєш, яке обличчя буде у цієї дитини: веселе або сумне?»

До мал. 10. Агресивний напад: «Як ти думаєш, яке обличчя у цієї дитини: веселе або сумне?»

До мал. 11. Збирання іграшок: «Як ти думаєш, яке обличчя у цієї дитини: веселе або сумне? Він (вона) прибирає іграшки».

До мал. 12. Ізоляція: «Як ти думаєш, яке обличчя у цієї дитини: веселе або сумне?»

До мал. 13. Дитина з батьками: «Як ти думаєш, яке обличчя у цієї дитини: веселе або сумне? Він (вона) зі своїми мамою і татом».

До мал. 14. Їжа на самоті: «Як ти думаєш, яке обличчя у цієї дитини: веселе або сумне? Він (вона) їсть».

Вибір дитиною відповідної особи і його словесні вискази фіксуються в спеціальному протоколі (табл. 1). Протоколи, отримані від кожної дитини, піддаються далі аналізу, який має дві форми: кількісну і якісну.

Кількісний аналіз полягає в наступному. На підставі даних протоколу обчислюється індекс тривожності дитини (ІТ), який дорівнює вираженому в процентах відношенню числа емоційно негативних виборів до загального числа малюнків.

$$ІТ = \frac{\text{Кількість емоційно негативних виборів}}{14} \times 100\%.$$

За індексом тривожності (ІТ) діти віком від 3,5 років до 7 років умовно можуть бути розділені на три групи:

1. Високий рівень тривожності. ІТ за величиною більше 50%.
2. Середній рівень тривожності. ІТ знаходиться в межах від 20% до 50%.
3. Низький рівень тривожності. ІТ розташовується в інтервалі від 0% до 20%.

У ході **якісного аналізу** кожну відповідь дитини (другий стовпець протоколу) аналізується окремо. На основі такого аналізу робляться висновки щодо емоційного досвіду спілкування дитини з оточуючими людьми і того сліду, який цей досвід залишив у душі дитини. Особливо високим проєктивним значенням у цьому зв'язку мають мал. 4 (одягання), 6 (укладання в ліжко на самоті), 14 (їжа на самоті). Діти, в цих ситуаціях роблять негативні емоціональні вибори, з високим ступенем ймовірності будуть мати високий ІТ. Діти, що роблять негативні емоційні вибори в ситуаціях, зображених на мал. 1 (дитина і мати з немовлям), мал. 7 (умивання), мал. 9 (ігнорування) і мал. 11 (збирання іграшок), з великою ймовірністю отримують високий або середній індекс ІТ.

Корекційно-розвивальна робота в закладі дошкільної освіти з дітьми неготовими до шкільного навчання під час підготовки до школи.

Тема корекційної програми:

«Граючись готуюсь я до школи»

Мета корекційної роботи: формувати психологічну готовність дітей до навчання в НУШ, активізувати та стимулювати пізнавальну діяльність, розвивати емоційно-вольову, мотиваційну сфери, формувати комунікативні вміння і навички. розвиток довільної поведінки, розвиток дрібної моторики, пам'яті . уваги.

Завдання: Сприяти готовності дітей до навчання в НУШ: довільності емоційно-вольової, мотиваційної, соціальної, інтелектуальної, психічної сфер:

1. Формувати установки на взаємодію та доброзичливе ставлення до однокласників, вміння визначати свій та інших емоційний стан, уміння вислуховувати відповіді товаришів.

2. Розширювати знання про навколишню дійсність.

3. Розвивати пізнавальні процеси вихованців: увагу, пам'ять, мислення, уяву.

4. Формувати зв'язне мовлення, вміння повно висловлювати думку.

5. Розвивати довільну регуляцію поведінки: вміння виконувати вказівку вчителя, працювати за зразком, розвивати навички самостійної навчальної діяльності.

6. Удосконалення психічних процесів, подолання страхів пов'язаних зі школою, підвищення рівня комунікативних навичок, довільності та самоконтролю, підготовка руки дитини до письма.

Форма роботи: Програма корекційно-розвивальних занять складається із 6 занять, два рази на тиждень.

Тривалість: заняття 30 хв, з групою дітей (8-10 учасників. дві підгрупи).

Очікувані результати:

- Формування психологічної, інтелектуальної, соціальної, мотиваційної готовності дітей до навчання в 1 класі;
- Вироблення у дітей інтересу до школи і навчання в цілому;
- Вдосконалення комунікативних вмінь і навичок взаємодії в групі.

Формування довільності емоційно-вольової сфери, регуляції поведінки.

Методики й техніки корекційної роботи: розвиваючі ігри та корекційні вправи.

Прогнозовані результати:

підвищення рівня розвитку психічних процесів, формування позитивної навчальної мотивації, удосконалення комунікативних вмінь та навичок ефективного спілкування.

Заняття 1

Тема : Ігрові ситуації

Мета : встановлення довірливих стосунків між психологом і дітьми ; формування позитивної мотивації, виховання довільності, розвиток зорової пам'яті, просторового сприйняття.

1. Гра «Голка з ниткою» 2 хв.(Мета: розвиток вміння взаємодіяти в колективі, виховувати згуртованість).
2. Вправа «Знайди собі пару »(Мета: розвиток сприйняття, уваги).
3. Вправа "Я не можу — я можу — я спробую"(Мета: розвиток мотивації до навчання).
4. Гра "Складаємо фігурки"(Мета: зорова здібність).
- 5.Вправа «Домалюй».(Мета : розвиток окоміру, просторового сприйняття, уваги).

Заняття 2

Тема: Уважні та кмітливі.

Мета : розвиток моторної та зорової пам'яті, удосконалення сенсорних

здібностей; тренування дрібної моторики рук; розвиток уваги, навчання прийомам релаксації.

1. Вправа «Порівняй предмети»(Мета : розвиток уміння порівнювати предмети, які мають різні параметри Розміру).
2. Гра «Муха»(Мета : розвиток уваги).
3. Вправа «Заштриховування малюнків»(Мета : тренування графічних навичок дошкільнят).
4. Вправа «Попадання в точку»(Мета: розвиток зорово – моторної координації).
5. Вправа «Фея сну»(Мета : навчання дітей прийомам розслаблення та ауто релаксації).

Заняття 3

Тема : Скарбничка інтелекту

Мета: розвиток психічних процесів, сприяння оздоровленню дітей, збагачення активного словника.

1. Гра "Чорне — біле не бери, так і ні не говори"(Мета: виховувати зосередженість та збагачувати словниковий запас).
2. Вправа «Уважним будь!»(Мета : розвиток здібності переключати увагу).
3. Вправа «Клубочок запитань»(Мета: моделювати навчальну ситуацію і розвивати довільність).
4. Вправа "Прості узагальнення"(Мета: розвиток інтелекту дитини).
5. Етюд «Я – чарівник!»(Мета : ауторелаксація).

Заняття 4

Тема: Позитивна самооцінка

Мета: розвивати у дітей бажання йти до школи, їхню мотиваційну готовність, сприяти саморозвиткові дітей, розвивати уміння слухати і виконувати вказівки дорослого, розвивати зв'язне дитяче мовлення.

- 1.Гра «Подаруй ласку»(Мета : розвиток комунікабельності, зняття тривожності, формування позитивної самооцінки, самосвідомості).
- 2.Графічний диктант (за методикою Д.Ельконіна) (Мета : удосконалення довільної сфери дошкільників).
- 3.Вправа «Складаємо казочку»(Мета : розвиток зв'язного мовлення).
- 4.Словесний диктант(Мета: навчати уважно вислуховувати завдання психолога і виконувати їх).
- 5.Вправа «Зобрази настрій»(Мета: навчити дітей ідентифікувати свій настрій).

Заняття 5

Тема: Вчимось уявляти

Мета : розвиток уяви та творчих здібностей дітей, розширення уявлень дітей про природу, розвиток мовлення.

- 1.Вправа «Уявна картина»(Мета : розвиток уяви, зв'язного мовлення дошкільників, створення позитивного емоційного настрою, відчуття єдності групи).
- 2.Вправа «М'яч кожному»(Мета : звернути увагу один на одного, підвищення особистого авторитету і авторитету товаришів).
- 3.Тейпінг - тест(Мета : визначення рівня працездатності дітей).
- 4.Вправа «Пальчики танцюють»(Мета: розвиток моторики).
5. Вправа «Сонні кошенята»(Мета: само розслаблення).

Заняття 6

Тема: Вчимось уявляти

- 1.Гра «Квіти і сніжинка»(Мета : розвиток дрібної моторики й окоміру).
- 2.Вправа «Розрізані картинки»(Мета: вправляти дітей в умінні складати малюнок із його частин, розвивати образне мислення).

3. Вправа «Запам'ятай картинку»(Мета: розвиток пам'яті, зорового сприйняття, довільної уваги).
4. Гра «Прилетіли птахи»(Мета : розвиток уваги дошкільників).
5. Вправа «Контролюй емоції та поведінку»(Мета : саморегулювання і зняття психоемоційного напруження дітей).